

ΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Προλεγόμενα στο Β' Τόμο του Δελτίου	Σελ. 3
Ε. Γιαννίδη.—'Η διδασκαλία τῆς καθαρεύουσας στο ἐπίσημο σχολεῖο	> 13
Α. Μπούτουρα.—'Εν βλέμμα εἰς τόν μαγικόν θάλαμον τῶν γλωσσικῶν	> 31
Μ. Τριανταφυλλίδη.—'Επιστήμη καὶ ζωὴ: Ἐνα βιβλίον γιὰ τὴ γλῶσσα μας	> 41
Δ. Πετροκόκκινου.—'Η διδασκαλία τῆς ἱστορίας στὰ δημο- τικά σχολεῖα τῆς Ἀόντρας	> 66
'Εκθεσις τῆς ἐπὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος ἐξεταστικῆς τῶν πραγμάτων ἐπιτροπῆς τῆς Βουλῆς	> 71
Παιδαγωγικὴ φιλολογία	> 84

ΑΘΗΝΑ

ΓΡΑΦΕΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

ΟΔΟΣ ΛΕΚΑ 4

Τιμὴ κάθε ἀριθμοῦ δραχμὴ 1,50.

Τὸ Δελτίο ἀνταλλάσσεται μὲ τ' ἀκόλουθα παιδαγωγικά, ἐπιστημονικά καὶ φιλολογικά περιοδικά.

- «Ἀνατολή» μηνιαῖον παιδαγωγικὸν περιοδικόν. Ἐν Σάμῳ.
- «Παιδαγωγικὸν Δελτίον» Ἑλληνικοῦ παιδαγωγικοῦ Συλλόγου. Ἀθήναι.
- «Σάλπιγξ» ὄργανον τῆς Πανελληνίου ἐνώσεως τῶν δημοδιδασκάλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Ἀθήναι.
- «Ἄσπις» ὄργανον τοῦ παγκρητίου δημοδιδασκαλικοῦ συλλόγου. Χανιά.
- «Ἐκκλησιαστικὸς Φάρος» ἐπιστημονικὸν θεολογικὸν σύγγραμμα ἐκδιδόμενον κατὰ μῆνα. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ (ἐκ τοῦ Πατριαρχικοῦ Τυπογραφείου).
- «Πάνταινος» ἐβδομαδιαῖον παράρτημα τοῦ «Ἐκκλησιαστικοῦ Φάρου» Ἀλεξάνδρεια.
- «Παναθήναια» εἰκονογραφημένον δεκαπενθήμερον περιοδικόν. Ἀθήναι.
- «Νουμᾶς» φιλολογικὸν περιοδικόν. Ἀθήναι.
- «Χρονικά» ἑβδομαδιαία Ἐπιθεώρησις. Ἀθήναι.
- «Γράμματα» φιλολογικὸν περιοδικόν. Ἀλεξάνδρεια.
- «Νέα Ζωή» ὄργανον τοῦ ὁμωνύμου Συλλόγου. Ἀλεξάνδρεια.
- «Νέον Πνεῦμα» μηνιαῖον περιοδικὸν εἰκονογραφημένον. Κων/πολις.
- «Χρονικά» δεκαπενθήμερον φιλολογικὸν περιοδικόν. Κων/πολις.
- «Χαραυγή» περιοδικὸν εἰκονογραφημένον δεκαπενθήμερον. Μυτιλήνη.
- «Ἀλήθεια» Πολιτικὴ καὶ φιλολογικὴ ἑφημερίς. Δεμεσσός — Κύπρου.
- «Τὸ Κράτος» ἑφημερίς πολιτικὴ φιλολογικὴ καὶ τῶν εἰδήσεων. Ἀθήναι.

Βιβλία κατάλληλα γὰ παιδιὰ ἀπὸ 11 χρονῶν καὶ πέρα ὁ Ἐκπ. Ὁμιλὸς συσταίνει τὰ βιβλία τῆς Κ^ας Π. Δέλτα:

Γιὰ τὴν Πατρίδα	Δρ. 3.50
Παραμῦθι χωρὶς ὄνομα	» 3.50
Τὸν καιρὸ τοῦ Βουλγαροκτόνου 2. Τόμοι	» 4.50

ΔΕΛΤΙΟ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΟΜΙΛΟΥ

ΤΟΜΟΣ Β΄.

ΑΘΗΝΑ

1912

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ ΣΤΟ Β' ΤΟΜΟ ΤΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ

Τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1911 βγάζοντας ὁ Ὅμιλος τὸν πρῶτον ἀριθμὸ τοῦ Δελτίου τοῦ ἐδημοσίευσέ τ' ἀκόλουθα ἔγγραφα.

Α'.

Ἀξιότιμε Κύριε,

Ἡ δημοτικὴ παιδεία ἔχει σκοπὸ νὰ ἐτοιμάσει τὸν ἄνθρωπο ὥστε νὰ μπορῆ νὰ ζήσῃ τὴ σημερινὴ ζωὴ. Καὶ τὸ κατορθώνει παρέχοντας στὸ παιδί χρήσιμες γιὰ τὴ ζωὴ γνώσεις, γυμνάζοντας τὸ σῶμα του, μορφώνοντας τὸ χαρακτήρα του καὶ καθιστώντας τὸ μυαλό του ἱκανὸ νὰ σκέπτεται.

Μαζὶ μὲ τοὺς δρους τῆς ὕψαινης τοῦ σώματος καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ διδασκαλία, ἀπαραίτητες γιὰ τὴ ζωὴ γνώσεις θεωροῦνται παντοῦ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀριθμητικῆς καὶ τῆς γεωμετρίας, τὰ στοιχεῖα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ἡ κατρινδογνωσία καὶ οἱ κανόνες οἱ λίγοι καὶ ἀπλοὶ τῆς μητρικῆς γλώσσας.

Ἄρκει τὰ μαθήματα αὐτὰ νὰ διδάσκονται μὲ τρόπο ποῦ νὰ μὴ φορτῶνουν τὸ μυαλό, ἀλλὰ νὰ τὸ μορφῶνουν, γιὰ νὰ βρεθῆ ὁ ἀπόφοιτος τοῦ δημοτικοῦ σχολείου ἑτοίμος ν' ἀντικρύσῃ τὴ ζωὴ, κατέχοντας, μαζὶ μὲ τὴν ἡθικὴ δύναμη καὶ τὴν ἀνεπτυγμένη νόηση, τὶς ἀπαραίτητες στὸν πολίτη γνώσεις.

Καὶ πρέπει ἡ διδασκαλία νὰ προβαίνει μὲ τὰ γνωστὰ καὶ ἀπὸ τὰ παραδείγματα πρὸς τὸν κανόνα, γιὰ νὰ μπορέσῃ ὁ ἀπόφοιτος νὰ διαβάξῃ ἐκφραστικὰ καὶ νὰ γράφῃ ἐκφραστικὰ, δηλαδὴ, νὰ νοιώθῃ τὸ τί διαβάξῃ καὶ νὰ μεταδίδῃ τὴ σκέψη του γράφοντας' καὶ ἀκόμα, νὰ αἰσθανθῆ πραγματικὴ δρεξὴ νὰ συμπληρώσῃ τὶς γνώσεις του, ἢ μόνος του ὡς πελάτης τῆς Ἀεῖκης Βιβλιοθήκης, ἢ καὶ ἀκολουθῶντας τὴν εἰδικὴ μόρφωση γιὰ τὸ ἐπάγγελμα ποῦ ἡ φυσικὴ του προδιάθεση καὶ ἡ κοινωνικὴ του θέση τὸν προώρως.

Ἡ δημοτικὴ μας παιδαία ὅμως, ὅλοι τὸ ξέρομε καὶ τ' ὁμολογοῦμε, τίποτε ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν κατορθώνει.

Φταίει σὲ τοῦτο ἡ μέθοδος τῆς διδασκαλίας; Φταίνει τὰ διδακτικὰ βιβλία; Φταίει ἡ ταπεινὴ θέση καὶ ἡ παιδαγωγικὴ ἀμορφωσία τοῦ διδασκάλου; Φταίει τίποτε ἄλλο βαθύτερο, ριζικώτερο, ὀργανικώτερο; Κ' ἡμεῖς τὸ λέμε, πὼς ὅλα θὰ φταίνε. Μὰ πρὸ πάντων κατανοήσαμε πὼς τὰ πρῶτα νοήματα δὲν μποροῦν νὰ ξυπνήσουν στὸ μυαλό τοῦ παιδιοῦ παρὰ μὲ τὸ γνῶριμό του γλωσσικὸ ὕλικό. Καὶ κατανοήσαμε ἀκόμα τὴν ἀνάγκη ἐπὶ τέλους ν' ἀποδειχθῆ πειραματικὰ μὲ ποῦ πρόγραμμα, μὲ ποῖα μέθοδο, μὲ ποῖα βιβλία, τὸ ΠΣΣ θὰ μποροῦσε τὸ δημοτικὸν σχολεῖο, τὸ νεοελληνικόν, νὰ ἐκπληρώσῃ τὸν τρισμεγάλον σκοπὸ του. Καὶ συμπεράναμε ὅτι τὴν πειραματικὴ αὐτὴ ἀπόδειξη θὰ μᾶς τὴ δάσῃ χειροπιαστὴ μόνον τὸ θεμέλιωμα καὶ ἡ λειτουργία ἐνὸς προτύπου δημοτικοῦ σχολείου, ποῦ νὰ

τό θεμελιώσει και να τό επισταται και να τό νοιάζεται με μορφωμένη, μ' επίγνωση του σκοπού, ιδιωτική πρωτοβουλία.

Αποφασίσουμε, λοιπόν, να ιδρύσουμε και να επιμεληθούμε τό Σχολείο που θα δώσει στον τόπο μας, μαζί με την καταλληλότερη για τά Έλληνόπουλα παιδαγωγική μέθοδο, τό πρότυπο αλφασθητάριο, τά πρότυπα διδακτικά βιβλία και τά μορφωτικά και βοηθητικά του δασκάλου βιβλία, και στο τέλος τό αποτέλεσμα, δηλαδή, τους αποφοίτους, παιδιά μ' ανεπτυγμένο χαρακτήρα και νόηση, με την δρεξη και τή δύναμη να μάθουν, γιατί θα κατέχουν και τό εργανο κάθε προόδου, τή μητρική τους γλώσσα.

Όσους αισθάνονται τή μεγάλη όφέλεια που θα προκύψει από μία τέτοια πειραματική και ζωντανή λύση του προβλήματος τής δημοτικής μας παιδείας, τον πατέρα και τή μητέρα που πρόσεξαν τήν αγωνία του παιδιού τους, όταν σκυμμένο στο βιβλίο ζαλλίζει τό μυαλό του για να ξεμάθει, ή να παραμορφώσει, ότι ζωντανό και θελκτικό του έμαθε τό σπίτι του, τον κάθε μορφωμένο που πιστεύει, όπως κ' εμείς — χωρίς ν' αποβλέπει στη γλώσσα που συνήθισε να γράφει και να καταλαβαίνει — ότι Λαϊκή Παιδεία και Δημοτικό Σχολείο θα υπάρξει μόνο από τή στιγμή που τά παιδιά θα ανατρέφονται με τή μητρική τους γλώσσα, όλους αυτούς τους καλούμε να συντρέξουν με κάθε ύλική και ήθικη βοήθεια τό εθνικό, ως τ' όνομάσουμε, πείραμα.

Κάθε δωρεά και συνδρομή ως σταλεί στον κ. Δ. Π. Πετροκόκκινο, εδός Τιμολέοντος 25, Αθήνας.

Ό σκοπός του γράμματος, όπως και ό συγκεκριμένος σκοπός μας, τελειώνει σ' αυτό τό σημείο. Μολαταύτα δέν τό θεωρούμε πρόωρο να σάς ανακοινώσουμε ότι σύμφωνα με τήν επιθυμία και άλλων, θα οργανώσουμε και έναν Έκπαιδευτικών Όμιλο, για να συντελέσει στην επιτυχία του σκοπού μας.

Όταν οργανωθεί ό «Έκπαιδευτικός Όμιλος» θα καλεσθείτε να γίνετε μέλος του, αν μίς ειδοποιησете από τώρα με γράμμα σας ότι δέχασθε.

Με υπόληψη

Η Έφορία του Προτύπου Δημοτικού Σχολείου
Α. Δελμούζος, Ε. Δεμερτζής, Α. Διομήδης, Γ. Δραγούμης,
Κ. Μελάς, Ν. Πάππος, Δ. Π. Πετροκόκκινος, Γ. Σωτηριάδης,
Κ. Α. Τσιτάλης, Μ. Τσιριμώκος, Φ. Φωτιάδης.

Αθήνα, Μάρτης 1910.

Β'.

Αξιότιμε Κύριε,

Με τήν εγκόκλιο που σάς σταλάμε, σάς γνωστοποιήσαμε τον εκπαιδευτικό μας σκοπό. Με τούτο τό γράμμα μας σάς παρακαλούμε να μίς απαντήσετε αν επιθυμείτε να γίνετε μέλος του «Έκπαιδευτικού Όμιλου».

Ό σκοπός του Όμιλου αυτού θα είναι, καθώς φαίνεται και από τήν εγκόκλιο, να ιδρύσει ένα Πρότυπο Δημοτικό Σχολείο στην Αθήνα και να βοηθήσει να αναμορφωθεί, με τον καιρό, ή Έλληνική Έκπαιδευση. Για τήν επιτυχία του σκοπού του

ός μέσα θα μεταχειρίζεται ό Όμιλος διαλέξεις και έκδοση βιβλίων, εφημερίδας και περιοδικού. Η συνδρομή κάθε μέλους είναι πέντε (5) δραχμές τό χρόνο.

Αν θα γίνετε μέλος, σάς παρακαλούμε να υπογράψετε τήν ασόκλειστη σχετική απάντηση και να τή στείλετε στον Κο Ίω. Δραγούμη, 26 Λεωφόρος Αμαλίας Αθήνας, που ανέλαβε τά χρέη Ταμία, κατά τήν άπουσία, στο εξωτερικό, για μερικόν μήνες του Κο Δ. Π. Πετροκόκκινου.

Επίσης παρακαλούμε κάθε συνδρομή, ανακοίνωση ή γράμμα να στέλνεται στην ίδια διεύθυνση.

Αθήνα, 30 Απριλη 1910.

Με υπόληψη

Για τήν Έφορία του Προτύπου Δημοτικού Σχολείου
Δ. Π. Πετροκόκκινος.

Γ'.

ΚΑΤΑΣΤΑΤΙΚΟ

1) Συσταίνεται «Έκπαιδευτικός Όμιλος» με τό σκοπό να ιδρύσει ένα Πρότυπο Δημοτικό Σχολείο στην Αθήνα και να βοηθήσει ν' αναμορφωθεί, με τον καιρό, ή Έλληνική έκπαιδευση.

2) Μέσω για τήν επιτυχία του σκοπού του θα μεταχειρίζεται ό Όμιλος διαλέξεις και έκδοση βιβλίων, εφημερίδας και περιοδικού.

3) Ό Όμιλος έχει έδρα του τήν Αθήνα.

4) Ίδρυται του Όμιλου είναι οι Έφοροι του Προτύπου Δημοτικού Σχολείου και τά μέλη που φήμισαν τό Καταστατικό.

5) Τόν Όμιλο τον διευθύνει Έπιτροπή από έφτά Ίδρυτάς. Τρεις απ' αυτούς είναι από τά μέλη τής Έφορίας του Σχολείου.

6) Τήν Έπιτροπή τήν εκλέγουν με πλειοψηφία οι Ίδρυται κάθε τρία χρόνια. Τήν Έφορία κάθε έξ.

7) Η Έπιτροπή όρίζει από τά μέλη της Γραμματέα και Ταμία.

8) Ό Ταμίας του Όμιλου είναι και Ταμίας του Σχολείου και αντιπροσωπεύει και τά δύο σε κάθε χρηματική τους υπόθεση.

9) Σε κάθε συνεδρία τής Έπιτροπής για τήν άπαρτία χρειάζονται τρία μέλη. Ένα από τά μέλη προεδρεύει και διευθύνει τις εργασίες κάθε συνεδρίας.

10) Η Έπιτροπή αντιπροσωπεύει τον Όμιλο σε κάθε είδος σχέση του και φροντίζει για όλες τις εργασίες του Όμιλου, εκτός από τό Πρότυπο Δημοτικό Σχολείο που τό φροντίζει ή Έφορία του.

11) Τά μέλη του Όμιλου πληρώνουν πέντε δραχμές τό χρόνο.

12) Στο τέλος κάθε χρόνου ή Έπιτροπή θα δημοσιεύει έκθεση των εργασιών της και τή λογοδοσία της.

13) Η Έπιτροπή όρίζει ως Ίδρυτή έναν από τά μέλη του Όμιλου, κάθε φορά που λείπει Ίδρυτής.

14) Τὸ Καταστατικὸ τοῦτο μπορεῖ ν' ἀναθεωρηθῆ ἀπὸ τοὺς Ἰδρυτὰς καὶ τὰ μέλη μετὰ τὰ τρία πρῶτα χρόνια.

Ἀθήνα, Μᾶης 1910.

ΟΙ ΙΔΡΥΤΑΙ

Α. Ἀλεξανδρῆς, Πέτρος Ἀποστολίδης, Περικλῆς Ἀργυρόπουλος, Βλ. Γαβριηλίδης, Χρ. Γκόφας, Ἀλέκ. Δελμούζος, Λουκᾶς Δελμούζος, Κωνστ. Δεμερτζῆς, Ἀλ. Διομήδης, Ἰω. Δραγούμης, Ἰω. Θεοδοωρίδης, Ν. Καζαντζάκης, Π. Καραπάνος, Ἀνδρέας Καρκαβίτσας, Κωνστ. Κατοίμπαλης, Α. Ν. Κεφαλληνός, Ἀρ. Κουρτίδης, Γ. Καραντάρης, Κλέανδρος Β. Λάκων, Α. Μαβίλης, Ν. Μαιουρούδης, Κωνστ. Μελάς, Ἀλ. Μυλωνᾶς, Ἀλ. Πανταζῆς, Ἀλ. Παπαναστασίου, Ν. Πάππος, Κ. Πασαγιάννης, Α. Π. Πετροκόκκινος, Θρ. Γ. Πετμεξᾶς, † Χρῆστ. Ράγκος, Α. Ι. Σαράτσης, Μεγαλὴ Στελλάκης, Γεώργιος Σωτηριάδης, Κωνστ. Α. Τοπάλης, Κ. Α. Τριανταφυλλόπουλος, Μ. Τσιφμῶκος, Α. Φωκᾶς, Φώτης Φωτιάδης.

Τοῦτο τὸ Καταστατικὸ τὸ ἔστειλε πρὸς τὰ μέλη ἢ Ἐπιτροπῇ μετὰ ἀπόλουθο γράμμα·

Ἀξιότιμε Κύριε,

Δαβαίνετε τυπωμένο τὸ Καταστατικὸ τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου ὑπογραμμένο ἀπὸ τὰ μέλη πού τὸ φήμισαν τὸν περασμένο Μᾶη καὶ θεωροῦνται Ἰδρυταί. Στὸν Ἐκπαιδευτικὸν Ὀμιλο γράφηκαν ὡς τώρα πολλὰ μέλη καὶ τοῦτο μᾶς ἔγκαρδιώνει στὸ ἔργο μας.

Στέλλοντάς σας σήμερα τὸ Καταστατικὸ, προσμένομε ἀπὸ σας, ἀξιότιμε κύριε, καὶ νὰ παρακαλέσετε τοὺς γνωρίμους σας νὰ γίνουν μέλη τοῦ Ὀμίλου καὶ νὰ προστοιμάσετε καὶ ἄλλους νὰ νοιώσουν τὴ σημασία τοῦ ἔργου μας καὶ νὰ τὸ βοηθήσουν, ὅπως μπορεῖ ὁ καθένας.

Τέλος σας παρακαλοῦμε νὰ μᾶς σημειώσετε τὰ ὀνόματα ὄλων αὐτῶν καὶ τὸν τόπο πού μένουν, γιὰ νὰ γνωρίσομε κι' ἐμεῖς τοὺς συνεργάτες μας, ἢ ἐκείνους πού μὲ κατάλληλη ἐνέργεια μποροῦν ἀργότερα νὰ γίνουν.

Ἄν γι' αὐτὴ σας τὴν ἐνέργεια σας χρειάζονται βιβλία σχετικά, μπορείτε ν' ἀποταθετε ἐλεύθερα στὸν Ὀμιλο.

Τὰ γραφεῖα τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου βρίσκονται «Ὁδὸς Ὁφθαλμιατρείου 12» καὶ σας παρακαλοῦμε γιὰ κάθε πληροφορία νὰ περνᾶτε ἀπὸ κει καὶ σ' αὐτὴ τὴ διεύθυνση νὰ στέλνετε τὰ γράμματά σας, τίς συνδρομὰς κ.τ.λ.

Ἀθήνα, Αὐγούστος 1910.

Με τιμὴ

Η ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Πέτρος Ἀποστολίδης, Βλ. Γαβριηλίδης, Νικ. Καζαντζάκης, Α. Π. Πετροκόκκινος, Γ. Σωτηριάδης, Κων. Τοπάλης, Μάρκος Τσιφμῶκος.

1 Σημ. Γιὰ τὴν ὑπογραφή τοῦ Κου Α. Ἀλεξανδρῆ πού ἔγινε τόσος λόγος, ὁ Ὀμιλος δημοσίευσεν στὸ Β' ἀριθμὸ τοῦ Ἀετίου σελ. 159-160 τὴν ἀναγκαία ἐξήγηση.

2 Πέδανε στὰ 1911.

*

Ἀπὸ τότε πέρασεν ἕνας χρόνος καὶ ὕστερ' ἀπ' ὅσα ἔγιναν στὴ γύρω μας πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ μετὰ τὸν πρῶτο χρόνο τῆς λειτουργίας τοῦ Ὀμίλου αισθανόμεστε τὴν ἀνάγκη νὰ ρίξομε μιὰ ἐρευνητικὴ καὶ βαθειὰ ματιὰ στὰ περασμένα γιὰ νὰ ξεδιαλύνομε καθαριώτερα τὰ μελλούμενα.

Τὰ ἔγγραφα ἐκεῖνα καὶ μάλιστα ἡ πρώτη ἐγκύκλιος τῆς ἐφορίας τοῦ πρότυπου Δημοτικοῦ σχολείου, παρουσίασαν στὴν ἑλληνικὴ κοινωνία γιὰ πρώτη φορὰ ὀργανωμένη μετὰ θετικὸ καὶ καθωρισμένο σκοπὸ μιὰ πνευματικὴ τάση τόσο διαφορετικὴ ἀπ' ὅτι ὡς τότες ἐκυριάρχησε στὴν πνευματικὴν Ἑλλάδα, πού μποροῦσε νὰ ὀνομαστῆ ἐπαναστατικὴ. Πρὶν ἀπὸ τὸ φανέρωμά της εἶχε γίνει κάποια ἄλλη ἐπανάσταση πολιτικὴ, ἐπανάσταση δηλαδὴ πού ἐρχόνταν νὰ θεμελιώσει σὲ καινούργια θεμέλια ὄλο τὸν πολιτικὸ καὶ κοινωνικὸ μας βίον, καὶ νὰ δώσει νέο δρόμο στὴν ἐθνικὴ μας ζωὴ.

Μὰ ἡ ἐπανάσταση ἐκεῖνη, πού τὴν ἐγέννησεν ἡ πίκρα καὶ ἡ ἀγανάχτηση τῆς λαϊκῆς ψυχῆς γιὰ τίς ἀπανωτὲς ἐθνικὰς ταπεινώσεις καὶ ἀποτυχίες, πού βρίσκονταν σὲ τραγικὴ ἀντίφαση μετὰ τὰ φουσκωμένα ἀερόβλοκα τῶν πατραγαθιστῶν, πού μετὰ τὰ τηλεβόλα τῆς γλώσσας ἐκυρίευσαν Ἀνατολὴ καὶ Δύση καὶ μετὰ τὴ λαμπρὴ χλαμύδα τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος ζητοῦσαν νὰ σκεπάσουν τὰ ἔλκη, πού ἐδημιούργησαν στὴ Νέα, ἐχτύπησε καὶ σταμάτησε μόνο τὰ πιὸ χεροπιαστὰ γιὰ τὸ λαὸ φανερώματα τῆς ψυχικῆς ἀρρώστειας, τὴν πολιτικὴ κακοδιοίκηση καὶ τὸ φανακισμὸ τοῦ λαοῦ γιὰ τὰ πιὸ ἱερά του ἰδιαιτερότητά.

Τὰ βαθύτερα ὅμως καὶ λιγώτερο ἀντιληπτὰ στὸ λαὸ συμπτώματα δὲν τὰ πρόσεξε καὶ τὴν καθ' αὐτὸ ρίζα τοῦ κακοῦ δὲν τὴν ἀναζήτησε, οὔτε ἦταν σὲ θέση νὰ τὸ κάνει. Τὸ γιὰτὶ εἶναι ζήτημα ἰδιαίτερης μελέτης. Καὶ τὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος, πού στὸ τέλος διάλεξε γιὰ νὰ γίνῃ κληρονόμος κι' ἐντολοδόχος τοῦ ἔργου τῆς ἔτυχε νὰ εἶναι ἀπὸ τὰ λίγα φωτισμένα πνεύματα, πού φέρνουν μέσα τους τὰ σπέρματα ἑνὸς νέου ἑλληνικοῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου, εἶναι γεγονός, πού οὔτε τὸ θέλησε συνειδητὰ, οὔτε τὸ ἐπιδίωξε ἢ πολιτικὴ ἐπανάσταση.

Μὰ ὁ νέος αὐτὸς ἠθικὸς καὶ πνευματικὸς κόσμος φανερωμένος ὡς τότε μόνο στὰ ἔργα τῆς δημιουργικῆς λογοτεχνίας, καὶ πού δὲν ἐφαίνονταν νάχει καμιὰ πραγματικὴ συνάφεια μετὰ τὴ σημερινὴ νεοελληνικὴ κοινωνία ἐπαρουσιάστηκεν ἔξαφνα καὶ γιὰ πρώτη φορὰ μετὰ τὴν

ἐγκύκλιο ἐκείνη σὲ ὀργάνωση κοινωνικὴ διατυπώνοντας ὅπως διόλου συγκεκριμένα τὴν ἀπαίτηση νέας ἑλληνικῆς παιδείας, προωρισμένης νὰ γίνῃ τὸ ὄργανο τοῦ ξαναγεννημοῦ τῆς νεοελληνικῆς ψυχῆς.

Ἔτσι ἐννοοῦσε γενικώτερα καὶ ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τὴν ἀποστολὴ τοῦ Ὀμίλου, ἂν καὶ ἀποφεύγοντας τὸ πολὺ πλάτος περιωριστικῆς σκωλεῖο, ἀπὸ τῆς δημιουργίας ἐνὸς πρότυπου δημοτικοῦ σχολείου, γνωρίζοντας πὼς ἔτσι βοηθεῖ ἀποτελεσματικὰ τὴν γενικὴν ἀναμόρφωση τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ ῥίχνει τὰ θεμέλια τῆς νέας ζωῆς. Καὶ εἶναι σὲ θέση νὰ γνωρίζῃ, πὼς ὅλοι οἱ φωτισμένοι καὶ ἀληθινὰ φιλελεύθεροι Ἕλληνες κι' ἐδῶ καὶ στὴν Εὐρώπη ἔτσι ἐξήγησαν τὴν ἐγκυκλίό του, χαρακτηρίζοντας τὴν μάλιστα κάποιοι ὡς τὸ σημαντικώτερο ἔγγραφο, ποὺ δημοσιεύθηκε στὴν Ἑλλάδα ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀνακήρυξη τῆς Ἐθνικῆς Ἀνεξαρτησίας, σάλπισμα αὐτὸ τοῦ πνευματικοῦ λυτρωμοῦ καθὼς ἦταν. Ὁ δασκαλισμὸς ὅμως ὁ ἕνας καὶ πολὺμορφος, ὁ φαρμακωτῆς τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς, ἀπάντησε στὸ σάλπισμα τοῦτο μὲ τὴ μωρόσοφον καὶ τραγικὰ ἀπελπιστικὴ γιὰ τὸ διανοητικὸ ἐπίπεδο τῶν πολλῶν καὶ τῶν λεγομένων ὀλίγων δημοκρατία τοῦ Μιστριώτη, μὲ τοὺς καλοκάγαθους ἐνυπνιασμοὺς τοῦ Σκιᾶ, ποὺ κάνουν τὴν καθαρεύουσα διάλεχτο (!), μὲ τὴ σοφιστεία, τὴν κακοπιστία, τὴ λογικὴ τῆς στασιμότητος τοῦ Χατζιδάκι, μὲ τὴς πνευματικῆς ὀχλαγωγίης τῆς Βουλῆς, καὶ τέλος μὲ τὴς ἀθλιότητες τοῦ Βόλου.

Στὴν οὐσία τοῦ ζητήματος δὲν ἀπάντησεν ὁ δασκαλισμὸς. Ἀπὸ τὸ ὄλο βάθος καὶ ἀπὸ τὴς πολλῆς μορφῆς του, ἔστω καὶ ἂν περιοριστῆι στὸ ξαναδημιούργημα τοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὁ δασκαλισμὸς δὲν ἐκατάλαβε παρὰ μόνον τὸ μᾶλλον τυπικὸ μέρος, τὴ γλῶσσα, καὶ θέλησε νὰ κατεδάσει τὸ ζήτημα σὲ ἐπεισόδιο τῶν γλωσσικῶν καυγάδων μὲ τοὺς ὁποίους φενακίζοντας κάθε ὄσια καὶ ἱερό, ἀνακατέθοντας θρησκεία καὶ πατρίδα καὶ ρούβλια, προσκαλώντας σὲ βοήθεια τὴν πλανημένη καλοπιστία τοῦ πλήθους, κολακεύοντας κάθε πρόληψη, ποὺ μᾶς ἀφῆσαν οἱ μαῦροι χρόνοι τῆς σκλαβιάς καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ σκοταδιοῦ, ἔδρεψε νίκες εὐκολες καὶ ἐστήριξε συμφέροντα προσωπικὰ καὶ κομματικὰ καὶ ἐχόρτασε μοχθηρίες καὶ πάθη, ποὺ τὰ ἐθέριασε μὴ πολυχρόνια ἀνενόχλητη ἱκανοποίηση.

Μὰ ὁ ἀγῶνας καὶ ἔτσι ποὺ γίνηκε ἦταν γιὰ μᾶς πολὺ διδαχτικός. Ἀπὸ τὴ μὴ μᾶς ἔδειξε τὴν ἀπόλυτη ἀδυναμία τοῦ ἑλληνικοῦ δασκαλισμοῦ νὰ ὑψωθεῖ σὲ γενικώτερη ἀντίληψη καὶ νὰ σταθεῖ σὰ κάποια βάση φιλοσοφικὴ βγαλμένη ἀπὸ τὴ ζωὴ, γιὰ τὴ τέτοια δὲν ἔχει, ὄντας αὐτὸς παραγνώριση καὶ ἀρνηση τῆς ζωῆς. Καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη δει-

χνοντάς μας μὲ ποιοὺς παράγοντες ἐξήγησε νὰ συνεργαστῆι καὶ ποιοὺς ἐκάλεσε σὲ βοήθεια ὁ δασκαλισμὸς, γιὰ νὰ στηρίξει τὸ σάπιο οἰκοδόμημά του, μᾶς ἔκανε ἀκόμη φανερώτερο τὸ στενὸ δεσμὸ κάθε ἐκπαιδευτικοῦ καθεστῶτος μὲ τὴν ὅλη κατάσταση τῆς κοινωνίας καὶ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ ἰδεολογικὰ στοιχεῖα τῆς καὶ πόσο ἀναγκαῖο εἶναι διαφεντεύοντας τὸν ἰδιαίτερο σκοπὸ τοῦ Ὀμίλου νὰ προσέξομε πολὺ καὶ στὴ γενικὴ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ κατάσταση τοῦ λαοῦ, ἢ καλύτερα τῆς τάξεως, ποὺ κυβερνᾷ πνευματικὰ τὸ λαό.

Εἶναι φανερό, πὼς ἅμα μὴ πνευματικὴ ἢ κοινωνικὴ μεταρρύθμιση κερδίζει τὸ σχολεῖο, ἐκέρδισε τὸ πᾶν. Τὸ σχολεῖο εἶναι πάντα ἀπεικόνισμα τῆς ἰδεολογίας, ποὺ ἐπικρατεῖ σὲ μὴ κοινωνία. Γι' αὐτὸ τὸ σχολεῖο δὲν εἶναι ἡ ἀρχὴ ἀλλὰ οὐσιαστικὰ τὸ τέλος τῶν ἐπαναστάσεων καὶ τῶν μεταρρυθμίσεων, ὁ τελευταῖος πύργος, ποὺ ἅμα πέσει δείχνει ὀλοφάνερα τὸ πέσιμο τοῦ παλίου ψυχικοῦ κόσμου. Τὸ ἔργο τοῦ Ἐκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου καὶ τὸ πρότυπο σχολεῖο, ποὺ θὰ ἰδρῦσει, εἶναι ἡ πρώτη συστηματικὴ, πραγματικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ προσβολὴ κατὰ τοῦ ὄργανου τοῦ δασκαλισμοῦ, τοῦ νεοελληνικοῦ σχολείου, βγαλμένη ἀπὸ τὴς ἀνάγκης τῆς ζωῆς καὶ ἀπὸ τὸ φανέρωμα τῆς ζωντανῆς ἐθνικῆς συνείδησης, ποὺ ἔγινε πρῶτα πρῶτα στὴ δημιουργικὴ λογοτεχνία.

Καὶ ἐπιμένομε στὸ χαρακτηρισμὸ τοῦ ἔργου μας γιὰ νὰ δείξομε ποὺ εἶναι ἡ ριζικὴ διαφορὰ μας καὶ μὲ κάποιες ἄλλες τάσεις ἐκπαιδευτικῆς, ποὺ μποροῦν κι' αὐτὲς νὰ ὀνομαστοῦν ὡς ἕνα βαθμὸ μεταρρυθμιστικῆς. Διατηρώντας ἀπείραχτη τὴν γενικώτερη ἰδεολογία τοῦ σημερινοῦ σχολείου, τὸ πνεῦμα καὶ τὴς τάσεις τῆς σημερινῆς παιδείας, ἐννοοῦν μόνον νὰ πιτυχαίνουν τὸ σκοπὸ μὲ κάποια ὀλιγώτερο ἀπότομη μετάβαση ἀπὸ τὴ ζωὴ στὸ ψέμα, περιορίζοντας τὸ μεταρρυθμιστικὸ κίνημα σὲ διορθώματα καὶ μπαλώματα τῆς διδακτικῆς μεθόδου. Ἔτσι ἐξηγεῖται, πὼς οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν ἰδεῶν τούτων δὲν ἤμποροῦν νὰ καταλάβουν γιὰ τὸ πρότυπο σχολεῖο, ποὺ θέλει νὰ κάνει ὁ Ὀμιλος, εἶναι γιὰ σήμερον ἐπαναστατικὸ καὶ φυσικὰ θὰ παύσει νᾶναι τέτοιο ἀμέσως ποὺ θὰ γίνῃ κοινὸ νεοελληνικὸ σχολεῖο, γιὰ τὴ τότες θᾶναι πιά ὄργανο τῆς νέας ἰδεολογίας, ποὺ θᾶχει νικῆσει. Καὶ ἐπιμένομε ἀκόμη γιὰ νὰ δείξομε, ποὺ εἶναι ἡ ριζικὴ διαφορὰ μας μὲ κάποιες ἄλλες ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεις, ποὺ τὴς στέργει καὶ αὐτὴ ἡ πολιτεία καὶ ποὺ ἀπὸ καιρὸ τὴς ἐπιδιώκουν καὶ ὑπουργοὶ τῆς Παιδείας, ποὺ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἦταν ἀληθινὰ δασκαλοπαῖδια.

Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία καὶ ἡ ἑλληνικὴ πολιτεία ἔξω καὶ ἀπὸ τὴς

γενικώτερες ιδέες ἀμέλησε και τὸ σχολεῖό της, ὅπως και ἄλους τοὺς κλάδους τοῦ δημόσιου βίου. Κατάντησε ἐπὶ ὀγδόντα χρόνια νὰ διοικουῖν ἕλη τὴν ὀργάνωση τῆς παιδείας ἀπὸ τὴν ἀνώτατη ὡς τὴν κατώτατη νόμοι, ποὺ ἐσουντάχτηκαν ἀπὸ ξένους ἀπὸ τις πρῶτες μέρες, ποὺ ἰδρύθηκε τὸ βασίλειο. Ἡ ἀνάγκη κάποιας ὀργανικῆς ἀλλαγῆς ἔγινε πιά και γενικώτερα αἰσθητῆ και μόνο μέσα στοὺς κύκλους τῶν δασκάλων και τῶν εἰδικῶν παιδαγωγῶν ἐδείχτηκε και δείχνεται ἀδιαφορία γιὰ τὰ ζητήματα αὐτά, τὰ ζωτικώτερα τους. Γι' αὐτὸ στὰ τελευταῖα χρόνια, ποὺ ἄρχισε τὸ τραγικὸ ξύπνημά μας ὕστερα ἀπὸ ὀγδόντα χρόνων ὑπνοβασίαις, ἄρχισαν νὰ ἐξαγγέλλουν και οἱ διάφοροι ὑπουργοὶ τῆς παιδείας ἐκπαιδευτικὲς μεταρρυθμίσεις. Παιδαγωγοὶ ἀπ' τὴν Εὐρώπη, πρακτικοποίηση τῆς παιδείας, σφυριά, ῥοκάνια, ὄργανα διδαχτικά, θρανία ὑγιεινά, μάζεμα τῶν δασκάλων και ἐπίδειξη σκελετῶν, σαυτὸ τὸν κύκλο τῶν μεταρρυθμιστικῶν ἐνεργειῶν κινεῖται τὰ τελευταῖα χρόνια ἡ πολιτεία.

Μὰ ἡ ἐκπαιδευτικὴ μεταρρύθμιση, ποὺ ἀποζητάει σήμερα μὲ τὸ δημιουργικὸ φανέρωμα τῆς ἐσώτερης και ἀληθινῆς ψυχικῆς τῆς ὑποστάσεως ἢ ἑλληνικῆ φυλῆ, ἢ μεταρρύθμιση ἐκείνη, ποὺ θὰ γίνεῖ τὸ ὄργανο τοῦ πνευματικοῦ και ἠθικοῦ και κοινωνικοῦ και πολιτικοῦ ξαναγεννημοῦ δὲν εἶναι αὐτή.

Οὔτε ἀπλὸ διόρθωμα τῶν διδακτικῶν μεθόδων σύμφωνα μὲ τὰ διδάγματα τῆς ἐπιστήμης, οὔτε ἀπλῆ πρακτικοποίηση τῆς παιδείας, οὔτε ἀνθρωπινότερη προσοχὴ στοὺς ὅρους τῆς ὑγιεινῆς ἀποτελοῦν τὴ βαθύτερη οὐσία τῆς ἐκπαιδευτικῆς ἀναμορφώσεως. Κι' ἂν ἔλα αὐτὰ γίνουν και οἱ γενικὲς ιδέες ποὺ κυβερνοῦν τὸ σχολεῖο, τὸ πνεῦμα τῆς παιδείας, ἀπόρροια τῆς γενικῆς ἰδεολογίας μας, μένει τὸ ἴδιο πάλι, ἂν τὰ ἰδανικά τῆς ἑλληνικῆς παιδείας δὲν ἀλλάξουν, ἂν τὸ πρόγραμμα τῆς ἐξακολουθήσει νὰ εἶναι ἀστήριχτο σὲ κάθε βᾶση βγαλμένη ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, τότε δὲ θὰ παύσει τὸ ἑλληνικὸ σχολεῖο νὰ παραγράφει τὴ ζωὴ και νὰ σκοτῶνει πνευματικὲς και ἠθικὲς δυνάμεις.

Ἡ μεταρρύθμιση τῆς παιδείας δὲν εἶναι κᾶτι ποὺ θὰ γίνεῖ στο χαρτί, οὔτε στοὺς τοίχους, τὰ θρανία και τὰ ὄργανα τῶν σχολειῶν, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνεῖ στὶς ψυχῆς και τὰ κεφάλια τῶν δασκάλων.

Γι' αὐτὸ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς ὄμιλος, ποὺ στὸ πρόγραμμά του βέβαια περιλαμβάνει και κάθε διόρθωση τῶν μεθόδων και τῶν μέσων τῆς παιδείας ποὺ ὑποδεικνύει ἢ ἐπιστήμη, και πού, κοντὰ στὴν πρακτικοποίηση τῆς παιδείας σύμφωνα μὲ τις κοινωνικὲς ἀνάγκες, ἀναγνώ-

ρίζοντας και ἐκτιμώντας βαθύτερα και εἰλικρινέστερα ἀπὸ κάθε ἄλλον τὴν ἀνεκτίμητη ἀξία τῆς κλασικῆς παιδείας και γιὰ τὸν ἀνθρώπο γενικῶς και γιὰ τὸν Ἕλληνα ἰδιαίτερος, ἀπαιτεῖ ἴσα ἴσα ἀληθινὴ και γνήσια κλασικὴ παιδεία σύμφωνα μὲ τὸ πνεῦμα και τὴ ζωὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων και ὄχι παρωδία τοῦ κλασικισμοῦ και τέλεια παραγνώριση τοῦ ἀρχαίου πνεύματος, ποὺ ἔχουμε ὡς τώρα, ἐννοεῖ νὰ τονίσει, πὼς ζητάει κάποια ἀλλαγή πολὺ βαθύτερη και ριζικώτερη ἀπ' ἐτι ὡς τώρα εἶτε ἐπίσημα εἶτε ἀνεπίσημα ἐζητήθηκε, πάντα μέσα στὸν κύκλο τῆς καθιερωμένης ἰδεολογίας.

Και προβαίνοντας ἀκόμη παραπέρα φρονεῖ, πὼς ὅσο και νὰ μὴν εἶναι ἡ γλῶσσα μέσο μόνο και ὄργανο ἀλλὰ και στοιχεῖο ἀναπόσπαστο τῶν ἰδεῶν, ὅπως μάλιστα παρουσιάζεται τὸ πρᾶμα στὴν Ἑλλάδα, ἐν τούτοις δὲν εἶναι τὸ ὄλο. Γι' αὐτὸ φρονεῖ πὼς και ἂν ἦταν δυνατὸ νὰ φύγει ἡ καθαρεύουσα ἀπὸ τὸ σχολεῖο χωρὶς νὰ πέσει και ὄλος ὁ ψυχικὸς κόσμος, ποὺ τὴν ἐδημιούργησε, και νὰ μπεῖ ἡ γλῶσσα τῆς ζωῆς, και ἂν γίνονταν μόνο τοῦτο, ποὺ εἶναι ἀδύνατο, δὲν θὰ ἦταν καθόλου μ' αὐτὸ συντελεσμένη ἡ ἐκπαιδευτικὴ ἐκείνη ἀναγέννηση, ποὺ θὰ δημιουργήσει τις νέες ψυχῆς και τοὺς νέους χαρακτήρες. Ἔτσι ἔχει τὴ συνείδηση ὁ Ὅμιλος, πὼς ἀντιπροσωπεύει ἕνα νέο κόσμο πνευματικὸ και ἠθικὸ, ἕνα νέο ἢ μᾶλλον τὸ μόνο ἀληθινὸ φυλετικὸ πνεῦμα βγαλμένο ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ζωὴ, ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα, ὅπως τὴν ἐπλασαν και τὴν μετέπλασαν οἱ μακροὶ αἰῶνες τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως ἀφήνοντας ἀλάθευτα σημάδια τοῦ διάθετων, ποὺ κανεὶς δὲ μπορεῖ νὰ τὰ σβύσει ἢ νὰ τὰ πλαστογραφήσει.

Ὁ Ὅμιλος ἔχει τὴν πεποίθηση πὼς ἀντιπροσωπεύει τὸν ἑλληνικὸ κόσμο τοῦ μέλλοντος, ἀληθινώτερο και ἀνθρωπινώτερο ἀπὸ τὸ σημερινὸ μὲ τὴν πιὸ ξεκαθαρισμένη ἐπίγνωση τοῦ πραγματικοῦ εἶναι του, ὑπερήφανο γι' αὐτὸ και ὄχι πλαστογράφου του, κόσμο ἠθικώτερο, ποὺ πράγματι θὰ διαβάξει σὰν παραμύθια τις ἀθλιότητες τοῦ Βόλου. Και τὸ σχολεῖο, ποὺ θέλει νὰ ἰδρύσει, τὸ θέλει φορέα αὐτῶν τῶν ἰδανικῶν. Γιατὶ αὐτὴ ἡ ἀνόθευτη ἀναγνώριση τοῦ πραγματικοῦ εἶναι μας μακριὰ ἀπὸ κάθε ρωμαντισμὸ και ψευτοκλασικισμὸ, δίνοντάς μας μιὰ ἕλως διόλου νέα συνολικὴ ἀντίληψη τῆς πορείας τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἀπὸ τις ἀρχές του ὡς σήμερα, και τῆς σημασίας τῶν διαφόρων περιόδων του, μὲ τὰ ποικίλα φανερῶματά τους, γιὰ τὴ σημερινὴ μας ζωὴ, μᾶς παρέχει ὄχι μόνο νέες μὰ και τις μόνες ἐπιστημονικὰ και φιλοσοφικὰ στερεωμένες βάσεις ἑνὸς προγράμματος τῆς νεοελληνικῆς παιδείας.

Κι' αν σήμερα ο δασκαλισμός, ο άλλος ιδεολογικός κόσμος, που ως τώρα βασιλεύει αποκλειστικά, με τα μέσα που μεταχειρίζεται, μας αναγκάζει να επιμείνομε περισσότερο στο διαφωτισμό της κοινωνίας και να σκάψομε βαθύτερα και πλατύτερα τα θεμέλια πριν αρχίσομε να χτίζομε το σχολείο μας, τίποτε άλλο δεν κατορθώνει παρά να συντελεί στο ξεκαθάρισμα των νέων ιδεών και στο να γίνει συνειδητό σε μεγαλύτερο μέρος της κοινωνίας, ποιές είναι οι κοινωνικές δυνάμεις, που θα εργαστούν για να πλάσουν μια νέα Ελλάδα καλύτερη από τη σημερινή, και ποιές είναι εκείνες, που θα προσπαθήσουν να διαιωνίσουν τη κακομοιριά του άμεσου παρελθόντος.

Τόν διαφωτισμό όσο το δυνατόν μεγαλύτερου μέρους της κοινωνίας θα τον επιδιώξει ο Όμιλος με τα δημοσιεύματά του, δηλαδή το Δελτίο κυρίως και τη Βιβλιοθήκη, που σκοπεύει σύντομα να αρχίσει να τυπώνει, με τις διαλέξεις, που θα οργανώσει, και με τις ταχτικές συγκεντρώσεις και τις συζητήσεις των μελών του, στις όποιες ήμπορεί να παρευρίσκεται και όποιος άλλος ενδιαφέρεται, και θέλει να διαφωτιστεί για το έργο του Όμιλου. Σύμφωνα με τις ιδέες, που διατυπώσαμε παραπάνω, το Δελτίο δε θα περιοριστεί μόνο στα ειδικότερα ζητήματα του Δημοτικού σχολείου, αν και ο Όμιλος επαναλαμβάνει και πάλι την πρόσκληση, που έκανε και πέρσι (Κοίτα Δελτίο Τόμ. Α', σελ. 9-13) σε ειδικούς και μη για ναπαντήσουν σε ώριμα ειδικά ζητήματα. Εκτός όμως απ' αυτά, επειδή ο Όμιλος κρίνει σκόπιμο να έλθει σε άμεσώτερη επαφή με τα ελληνόπουλα, την ελληνική κοινωνία του μέλλοντος, σε κατάλληλο καιρό θα εκδώσει και παιδικό περιοδικό. Σύγχρονα μ' αυτή τη γενικώτερη δράση γίνεται και η προετοιμασία των στοιχείων για το πρότυπο σχολείο. Τό τότε θα λειτουργήσει δεν εξαρτάται δυστυχώς μόνο από τον Όμιλο.

Κανείς από μας δε γελιέται για την έκταση και την ένταση και το μάκρος του αγώνα που αναλάβαμε. Οι έθνοσώστρες ιδέες παντού και πάντα έκνηνηθησαν στην αρχή με μανία από τον ίδιο το λαό, που έρχονταν να τον λυτρώσουν και να τον ξαναγεννήσουν.

Μά εκείνο που μας κάνει, ενώ τα προβλέπομε όλα, να ορμάμε με θάρρος και αυτοπεποίθηση και ελπίδες γλυκές για το μέλλον, είναι η εσώτερη και ακλόνητη πίστη στη ζωτικότητα της φυλής, ή προσδοκία κάποιας Ελλάδας πάλι φωτεινής και ήθικης και πνευματικής, που να μπορεί να στέκεται με σεμνή αξιοπρέπεια, και όχι με ταρτούφικη προγονοπληξία για μόνη άρετή, κοντά στα άλλα πολιτισμένα έθνη.

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΚΑΘΑΡΕΥΟΥΣΑΣ

ΣΤΟ ΕΠΙΣΗΜΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Έχω υπ' όψη μου μερικές γραμματικές «της όμιλουμένης και γραφομένης καθαρεύουσας» για το Δημοτικό σχολείο, και πρό πάντων την πιο νέα απ' αυτές, του κ. Έμ. Γενεράλι, έκδ. 7η, 1910, «έγκριμένη κατά τον νόμον ΒΤΓ», και θα υποβάλω έδω μερικές προχειρες παρατηρήσεις, που θα συντελέσουν, νομίζω, να ενισχύσουν εκείνο που υποστηρίζομε, πως ή καθαρεύουσα δηλαδή δεν μπορεί να διδαχτεί, τουλάχιστο πως ίσια μ' αυτήν την ώρα ή γραμματική της δε γράφτηκε.

Δεν πρόκειται να κρίνω το βιβλίο. Θα εξετάσω μόνο τη γλώσσα που αυτό το βιβλίο ζητεί να διδάξει, και θα προσπαθήσω να δείξω, πως ή γλώσσα αυτή δεν είναι ή καθαρεύουσα, ούτε ή «όμιλουμένη καθαρεύουσα», ούτε καμιά άλλη, πως ένα αυθαίρετο σχέδιο γλώσσας έχει μέσα στο νοῦ του ο συγγραφέας, και πως αυτό το προσωπικό γλωσσικό σχέδιο το λησμονεί κι' ο ίδιος πολύ συχνά. Η «Γραμματική της όμιλουμένης και γραφομένης καθαρεύουσας» δεν είναι άλλο παρά ή γραμματική της αρχαίας ελληνικής, ψαλιδισμένη. Βγήκε ή εύκτική, ο δυϊκός και μερικά άλλα πράγματα, μπήκαν οι αναλυμένοι χρόνοι των ρημάτων, και πιστεύτηκε πως αυτό είναι ή καθαρεύουσα. Καμιά προσεχτική μελέτη δεν έγινε, μηδέ της γραφτής καθαρεύουσας—άφινω πιά την όμιλουμένη καθαρεύουσα, που κανέναν κανόνα δεν έχει—για να κατορθωθεί να διαγραφούν οι κανόνες της με κάποιον τρόπο που να μην έρχονται τόσο άσχημα σε σύγκρουση με την πραγματικότητα. Και μιλώ βέβαια για την πραγματικότητα της καθαρεύουσας. Δε ζητώ απ' το συγγραφέα να γράψει γραμματική της δημοτικής ή κάποια γραμματική της μικτής γλώσσας που μιλούμε· παίρνω την όρισμένη άποψη τη δική του, και περιμένω να ιδώ γραμματική της καθαρεύουσας, και εκφράζω τη λύπη μου που δε βλέπω κάτι νέο, κάτι πρωτότυπο, καμιά γενναία προσπάθεια για να γραφούν οι νόμοι της γλώσσας αυτής, όπως πράγματι μιλιέται στο δικαστήριο και στη Βουλή.

Περὶ τὸ βέβαιον νὰ σημειώσω ὅτι δὲν ἔχω καμιά ἐπιθυμία νὰ δυσαρεστήσω τὸ συγγραφέα. Αὐτὴ τὴ γραμματικὴ ἔτυχε νὰ ἔχω ἔμπρὸς μου, ἀλλὰ ὅσα λέω ἐφαρμόζονται σὲ κάθε ἄλλη νεοελληνικὴ γραμματικὴ, ἐπομένως ἀποδίδουν τὸ σύστημα, που εἶναι σὲ ὅλες τὸ ἴδιο. Ὁ συγγραφέας, ἂν τὴν ἔκανε ἀλλοιούτικη, ἴσως δὲ θὰ ἐπαιρνε τὴν ἔγκρισιν. Καὶ ἂν ἐδῶ κ' ἐκεῖ φανερώνεται μέσα στὰ λόγια μου καὶ κάποια ἀγανάκτηση, ἀποδίδει κ' αὐτὴ γενικότατα τὸ σύστημα.

Ἄρχιζουμε ἀπ' τὴ Φθογγολογία. Ἡ Γραμματικὴ δὲν ἔχει βέβαιον σκοπὸ νὰ διδάξει ἀνάγνωσιν, δηλαδὴ προφορὰ τὸ ξέρω. Ἐχει ὅμως τὴν ἀποστολὴ νὰ ταξινομήσῃ τὰ ὁρατὰ σύμβολα τῶν φθόγγων καὶ τὰ διάφορα παθήματά τους. Π.χ. τὸ σύμβολο τ ἄλλο φθόγγο παριστάνει στὴ λέξη ὅτι καὶ ἄλλον στὴ λέξη ἀντί. Τὸ σύμβολο σ ἄλλη φωνὴ ἔχει στὴ λέξη σῶμα καὶ ἄλλη στὴ λέξη σμάραγδος, καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς. Γι' αὐτὰ τὰ πράγματα ἀπολύτως κανένας λόγος δὲ γίνεται. Τὸ ζ ὅμως ἐξακολουθεῖ νὰ ἀνήκει στὰ διπλὰ σύμφωνα—ἀπὸ δῶ ἀρχίζουσι τὰ φέματα—«διότι γίνεται ἐκ τῆς ἐνώσεως δύο γραμμάτων (ζ=δι ἢ γι)» (σελ. 9). Δηλαδή, ἀντὶ νὰ παρουσιάσουμε στὸ παιδί τὴ σημερινὴ πραγματικότητά, που λέει ὅτι ὁ φθόγγος ζ εἶναι τόσο ἀπλὸς ὅσο καὶ ὁ ἀδελφός του ὁ σ, τοῦ παρουσιάζουμε «τὴν βίβλον γενέσεως» τοῦ ζ, καὶ τὸ παιδί, ἂν ἔχει λίγο παρατηρητικὸν, θὰ τὸ χάσει κ' αὐτό, προσπαθώντας νὰ πεισθῇ ὅτι μέσα στὸ ζ ὑπάρχουν πραγματικῶς δύο φθόγγοι.

Ἄλλὰ μὴ φοβάσθε. Ἄν τὸ ζ τὸ παρουσιάσαμε γὰρ διπλόν, τώρα ἀμέσως κάτι τι που εἶναι ἀληθινὰ διπλὸν θὰ τὸ παρουσιάσουμε ὡς ἓνα φθόγγο.

Ὅταν δύο φωνήεντα προφέρονται μὲ μίαν φωνήν, λέγονται δίφθογοι. Αἱ δίφθογοι εἶναι αἱ ἐξῆς... αυ, ου, ηυ... (σελ. 9).

Τὸ αυ λοιπὸν παριστάνει «μίαν φωνήν». Ἐξακολουθοῦν τὰ φέματα. Τὰ μ, ν... ἔχουν «ὀλίγη φωνήν», ἐνῶ τὰ β, γ... «δὲν ἔχουσι μόνον οὐδεμίαν φωνήν». Ψέμα κ' αὐτό.

Οἱ φθόγγοι τσ καὶ τζ δὲν ἀναφέρονται. Ἄλλὰ αὐτοὶ εἶναι τῆς δημοτικῆς, καὶ εἶπα που δὲ ζητῶ γραμματικὴ τῆς δημοτικῆς. Πολὺ ὠραία. Ἄλλὰ, ἂν τὸ ἔτσι θὰ τὸ ποῦμε οὕτω καὶ τὸ τζάμι: ὕλοπινακα, λησιμονεῖ ὅμως ὁ συγγραφέας ὅτι ἢ Δημητσάνα καὶ τὸ Δραγατσάνι καὶ τὸ Βαλιτέσιον, ὁ Μπότσαρης, ὁ Κασιώτης καὶ ὁ Τζαβέλλας ἀνήκουν ἀναγκαστικῶς καὶ στὴν καθαρεύουσα. Αὐτὰ πῶς θὰ τὰ διαβάσει ὁ μαθητής; Περὶ τὴν ἢ ἐρώτησιν. Ὁ μαθητής μὲ τὴ φυσικὴ του εὐφυΐα θὰ συμπληρώσῃ τὸ λειψὸν ἐκπαιδευτικὸν μας σύστημα

—ὅπως δὲ κάνει αἰῶνες τώρα. Ἐπίσης κανένας λόγος δὲ γίνεται γιὰ τὴ συνίλησιν τοῦ ι, ἀφοῦ τὰ μονιάζω, καινούριος κτλ. δὲν ἔχουμε βέβαιον ἀνάγκη νὰ τὰ γράψουμε στὴν καθαρεύουσα. Ἄλλὰ λησιμονεῖ καὶ πάλι ὁ συγγραφέας, ὅτι κανένας, ὅσο ἀρχαιοπρεπὴ καθαρεύουσα κ' ἂν μιλεῖ, δὲν προφέρει ποτὲ Γι-αννόπουλος, Λι-ακόπουλος, Νι-άουσα, Κορωι-ὸς κοι-άν. Περὶ τὸ νὰ φέρω ἄλλα παραδείγματα. Ἐξω ἀπ' τοὺς φθόγγους που βρίσκουμε στὴ γραμματικὴ τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς, κανένας ἄλλος φθόγγος τῆς πραγματικῆς καθαρεύουσας δὲν ἀναφέρεται.

Προθέσεις (σελ. 15). Οἱ προθέσεις εἶναι, ὅπως καὶ στὸν καιρὸ τοῦ Περικλέους, «6 μονοσύλλαβοι... καὶ 12 δισύλλαβοι... καὶ 10 ἄλλαι, αἵτινες λέγονται καταχρηστικαί...» Ἀνάμεσα σ' αὐτὰς ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ πρῶτα νὰ ποῦμε δύο λογίδια τῆς ἀμφί. Αὐτὴ ἢ κυρία ἐπειδὴ σήμερα στὴν καθαρεύουσα μπαίνει μόνον στὴ σύνθεσιν, ποτὲ στὴ σύνταξιν, θὰ πει πὼς ἐξόφλησε πιά ὡς πρόθεσιν, καὶ εἶναι καιρὸς νὰ πάρῃ τὴ σύνταξιν τῆς, καὶ νὰ πάει νὰ κάμῃ συντροφιά τοῦ κ. Μιστριώτη. Γιατί, ἂν κατατάξουμε σήμερα στὰ μέρη τοῦ λόγου καὶ αὐτοῦ τοῦ εἶδους τὰ μόρια, τότε θὰ εἶναι λογικὸν νὰ βάλουμε π.χ. καὶ τὸ ἀρχαῖον εὐ στὰ ἐπιρρήματα, που εὐτυχῶς δὲν τὸ ἔχει βαλμένο ὁ συγγραφέας.

Καὶ ἐπειδὴ ἀδειασε μιὰ θέσιν, θὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ ὁ σ. τὴν ἀδιακρισίαν νὰ τὴ συμπληρώσω μὲ τὴν πρόθεσιν μέ, ποὺ τὴν ξέχασε δυστυχῶς. Ἴσως νομίζει πὼς ὑπάρχει μιὰ καθαρεύουσα που δὲ χρειάζεται τὴν μέ. Ἄν καὶ ἀμφιβάλλω γι' αὐτό, ἐν τούτοις δὲ θὰ ἐπιμείνω, ἀλλὰ θὰ παρατηρήσω κάτι ἄλλο πολὺ σπουδαιότερον, ὅτι ἂν ὑπάρχει τέτοια καθαρεύουσα, καὶ ἂν αὐτὴν τὴν καθαρεύουσα σκοπεύει νὰ διδάξῃ ἢ γραμματικὴ, τότε θὰ μᾶς ἐπιτραπῇ βέβαιον νὰ ἔχουμε τὴν πολὺ λογικὴ ἀπαίτησιν, ὅτι τὸ κείμενον αὐτῆς τῆς ἴδιας γραμματικῆς ἔπρεπε νὰ εἶναι συνταγμένο σ' αὐτὴν τὴ γλῶσσαν. Καὶ ὅμως ἀμέσως ὕστερα ἀπ' αὐτὸν τὸν κατάλογον, ἀπ' τὸν ὅποιο ἔχει ἀποκλεισθεῖ ἢ μέ, διαβάζουμε:

Αἱ 18 κύριαι προθέσεις ἐνίοτε μὲν εἶναι ἠνωμένα μὲ ἄλλας λέξεις...

Μιὰ γραμματικὴ τῆς καθαρεύουσας γραμμένη στὴν καθαρεύουσα, νὰ ἀναιρῇ μὲ τὸ ἴδιον τὸ κείμενον τῆς τοῦς γλωσσικοῦς κανόνες ποὺ καταστρώνει, εἶναι πρᾶγμα ἀπίστευτον. Ἄλλως τε ἢ ἀνακολούθια αὐτὴ δὲ συμβαίνει οὔτε μιὰ οὔτε δύο φορές:

... μὲ τὰ χεῖλη... μὲ τὸν οὐρανίσκον... μὲ τοὺς ὀδόντας...

... μὲ τὴν αὐτὴν πνοὴν... μὲ λεπτήν... μὲ παχεῖαν.

- ... με μεσαίαν... (σελ. 8).
 ... με τὰ ὅποια ἀρχίζει πᾶσα λέξις.
 ... φανερόνεται με τρία σημεῖα (σελ. 13).
 Ἡ ἔντασις τῆς φωνῆς με τὴν ὁποίαν προφέρομεν (σελ. 11).
 Ὅταν δύο φωνήεντα προφέρωνται με μίαν φωνήν (σελ. 9).
 Καὶ ἄλλων τινῶν σημειῶν με τὰ ὅποια ἐρωτῶμεν (σ. 14).
 ... συνδέουσιν... λέξιν με ἄλλην λέξιν καὶ πρότασιν με ἄλλην πρότασιν (σ. 17).
 Συμπληρώσατε με καταλλήλους λέξεις (σ. 20).
 Αἱ λέξεις με τὰς ὁποίας ὀνομάζομεν...
 ... γράφονται με κεφαλαῖα γράμματα...
 ... ἀντιλαμβανόμεθα με τὰς ἀισθήσεις... ἀντιλαμβανόμεθα με τὸν νοῦν (σ. 22).
 Αἱ λέξεις με τὰς ὁποίας φανερόνομεν... (σ. 23).

Τὰ παραδείγματα αὐτὰ εἶναι ἀπ' τὴς 23 πρῶτες σελίδες. Δὲ θὰ ἀντιγράψω ἄλλα. Με τὴν ἴδια ἀναλογία εἶναι γεμάτες καὶ οἱ λοιπὲς σελίδες τοῦ βιβλίου. Καὶ δὲν πρέπει πάλι νὰ νομίσουμε πὼς ὁ συγγραφέας μεταχειρίζεται τὴν με συστηματικῶς, δηλαδὴ γράφει μιὰ καθαρεύουσα ἀπλούστερη ἀπὸ κείνη ποὺ διδάσκει, γιὰ νὰ ἐννοηθῆ καλύτερα ἀπ' τὸ μαθητῆ. Ὅταν θυμηθῆ τὴν ἀρχαιότερη σύνταξιν, τὴ μεταχειρίζεται κι' αὐτὴν:

... συλλαβίζεται μετὰ τοῦ προηγούμενου φωνήεντος... συλλαβίζονται μετὰ τοῦ ἐπομένου φωνήεντος (σ. 10, 11).

Στὴ γραμματικὴ Ν. Μεταξᾶ σελ. 12, ἀναφέρεται καὶ ἡ με μέσα σὲ παρένθεση:

... μετὰ (καὶ κοινῶς με).

ὅπου ὁ ἀναγνώστης με τὸ δίκαιό του θὰ ὑποθέσει ὅτι στὸν τόπο τῆς μετὰ μπορούμε πάντοτε νὰ βάλουμε τὴν με, πράγμα ποὺ δὲν ἀληθεύει, ἀφοῦ οὔτε ὅμοια συντάσσονται οὔτε ἔχουν πάντα τὴν ἴδια ἐννοια.

Ἄς ἴδουμε τώρα τὴν ἐν. Ἡ ἐν με δοτικὴ σημαίνει τὴ στάση σὲ τόπο, ἢ εἰς με αἰτιατικὴ τὴν κίνηση σὲ τόπο καὶ τὴς σχετικὲς ἔννοιες. Ὅταν μιὰ γλῶσσα, ὅπως ἡ γερμανικὴ, ὅπως ἡ τούρκικη ἔχει ξεχωριστὴ ἔκφραση γιὰ τὴ στάση σὲ τόπο, ἢ ἔκφραση αὐτὴ ἀντιπροσωπεύει μιὰ ψυχικὴ ἀνάγκη, καὶ γι' αὐτὸ ποτὲ δὲν παραχωρεῖ τὴ θέση τῆς στήν ἄλλη. Ὅταν ὅμως ἡ ἔκφραση αὐτὴ εἶναι καθαρῶς προαιρετικὴ καὶ τὴς περισσότερες φορὲς ἡ ἄλλη ἀναλαμβάνει νὰ κάμει καὶ τὴς δυὸ δουλιές, αὐτὸ σημαίνει πὼς τὰ πράγματα δὲν εἶναι στὴ θέση τους, καὶ πὼς ἡ ἐν καὶ δοτικὴ δὲν ἀντιπροσωπεύουν καμιὰ ψυχικὴ ἀνάγκη. Ἄν λοιπὸν πρόκειται νὰ διδάξουμε ἐκείνην τὴν καθαρεύουσα ποὺ ἔχει χωριστὴ ἔκφραση γιὰ τὴ στάση σὲ τόπο, τότε πρέπει νὰ ἀκολουθήσουμε πέρα πέρα αὐτὸ τὸ σύστημα καὶ στὸ κείμενο τῆς

γραμματικῆς καὶ στὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία, ὥστε νὰ βοηθήσουμε τοὺςλάχιστο νὰ σχηματιστῆ στὸ μαθητῆ τὸ αἶσθημα γι' αὐτὴν τὴν ἔκφραση, νὰ προκαλέσουμε ἔστω νὰ γεννηθῆ ἡ ἀντίστοιχη ψυχικὴ ἀνάγκη, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει. Εἶδεμῆ, ἀν δὲν μπορούμε νὰ τὸ κάμουμε αὐτὸ, καὶ ἀφοῦ δὲν ἔχουμε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι τὸ ἀναγκαῖο γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ αἶσθημα, καὶ ἀφοῦ λησμονοῦμε τὸν ἑαυτὸ μας ἀκόμη καὶ τὴν ὄρα ποὺ συντάσσουμε μιὰ γραμματικὴ, τότε ἄς σβύσουμε λοιπὸν τὴν ἐν καὶ τὴ δοτικὴ, καὶ ἄς μὴ ζαλιζοῦμε τὸ μαθητῆ μ' ἓνα παρδαλὸ γλωσσικὸ σύστημα. Μὰ πῶς; ποὺ οἱ προθέσεις ὕστερα δὲ θὰ εἶναι πιά 18, «6 μονοσύλλαβοι καὶ 12 δισύλλαβοι»; Γίνεται νὰ πειράξουμε τὴν προγονικὴ κληρονομία; Ἐμεῖς ὅμως νομίζουμε πὼς ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη προγονικὴ κληρονομία, καὶ εἶναι τὰ μυαλοῦδάκια τῶν μικρῶν Ἑλλήνων, ποὺ πρέπει νὰ τὰ ἀναπτύξουμε σύμφωνα με τοὺς φυσικοὺς νόμους, καὶ πὼς αὐτὴ ἡ κληρονομία εἶναι πιδὸ πολὺτιμη καὶ πιδὸ ἀξιοσέβαστη ἀπὸ τὴς προθέσεις, μονοσύλλαβες καὶ δισύλλαβες μαζί.

Ἴδου τώρα κάμποσα χωρία τῆς γραμματικῆς, ὅπου ἔπρεπε νὰ θεθῆ ἡ ἐν με δοτικὴ, ἀνακατεμένα με μερικὰ ἄλλα ὅπου γίνεται χρῆση τῆς δοτικῆς, καὶ ποὺ χρησιμεύουν πάλι γιὰ νὰ βεβαιωθοῦμε ὅτι ὁ συγγραφέας δὲν ἀποκλείει τὴν ἀρχαία σύνταξιν συστηματικῶς, παρὰ μόνο λησμονεῖ νὰ τὴ μεταχειριστῆ.

- ... εἰς τὴν λέξιν *Δήμαχος* ἢ *χο* εἶναι ἡ λήγουσα...
 ... ὅταν ἐδρίσκηται μετὰξὺ δύο φωνήεντων εἰς τὴν αὐτὴν λέξιν...
 Τὰ ὅμοια σύμφωνα εἰς τὸ μέσον τῆς λέξεως χωρίζονται... (σελ. 10).
 ... κάμνομεν πολλὰκις διακοπὴν εἰς διάφορα μέρη τοῦ λόγου... (σελ. 13).
 Ἔχομεν ὅμως ἀνάγκην εἰς τὸν γραπτὸν λόγον καὶ ἄλλων τινῶν σημειῶν...
 ... τοῦτον ὄρισαν οἱ θεοὶ δικαστὴν εἰς τὸν Ἄδην (γύμνασμα) (σελ. 14).
 ... προθέσεις, ὅσαι εἶναι εἰς δύο σελίδας τοῦ ἀναγνωσματορίου σας.
 Ἡ ἐκθλιφίς γίνεται καὶ εἰς ἄλλας λέξεις...
 Ἄναπληρώσατε εἰς τὰς ἐπομένας φράσεις τὸ ἐκθλιβέν φωνήεν...
 ... διεσκηδάσαμεν εἰς τὴν ἐξοχὴν (γύμνασμα) (σελ. 16).
 ... λέξεις, αἱ ὅσαι συνδέουσιν εἰς τὸν λόγον λέξιν με ἄλλην λέξιν... (σελ. 17).
 ... λήγοντα ἐν τῇ ἐνικῇ ὀνομαστικῇ εἰς η... (σελ. 23).
 ... λήγοντα ἐν τῇ ἐνικῇ ὀνομαστικῇ εἰς α... (σελ. 26).
 Ἐἰς δὲ τὸν πληθυντικόν... λήγουσιν εἰς α (σελ. 30).
 ... ἐκτείνουσιν ἐν τῇ ἐνικῇ ὀνομαστικῇ τὸ ο (σελ. 36).
 ... συγκόπτουσι τὸ ε τῆς ρίζης εἰς τὴν ἐνικὴν γενικὴν καὶ δοτικὴν... (σελ. 37).
 ... διδάσκουσι διακοσίους πενήτηντα μαθητὰς εἰς τέσσαρας αἰθούσας (γράφε ἐν τέσσαρασι) (σελ. 55).
 ... δὲν λαμβάνουσι s εἰς τὴν ἐνικὴν ὀνομαστικὴν (σελ. 41).
 ... λαμβάνουσιν ἐν τῇ ἐνικῇ ὀνομαστικῇ s (σελ. 42).

Αυτή η δουλειά εξακολουθεί σ' όλο τὸ βιβλίο. Δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ κουράσω τὸν ἀναγνώστη γιὰ νὰ συμπληρώσω τὸν πίνακα.

Μιά παρατήρηση ἀπάνω στὴν ἐκθλιψή. Σελ. 15 διαβάζουμε:

Τὰ τελικὰ φωνήεντα τῶν προθέσεων... ἐκθλιβονται... π. χ... ἀφ' ἡμῶν... καὶ στὴ σελ. 11.

...μίαν συλλαβὴν τούτων προφέρομεν δυνατώτερον ἀπὸ τὰς ἄλλας.

Ἄν συνδυάσουμε τὰ δυὸ αὐτὰ χωρία, που τὸ ἓνα μᾶς λέει πως ἡ ἀπὸ ἐκθλιβεται, τὸ ἄλλο πως ἡ ἀπὸ συντάσσεται καὶ μὲ αἰτιατική, θὰ συμπεράνουμε πως ἔχουμε τὴν ἀδεια νὰ γράψουμε καὶ ἀφ' ἡμῶν.

Στὰ ἐπιρροήματα, σελ. 17:

Ἐπιτακτικά· λίαν, πάνυ, σφόδρα, ἄγαν.

Τὸ πολὺ δὲν ὑπάρχει. Νὰ εἶναι ἄραγε τυχαία ἡ παράλειψή;

Στὰ ἀρητικὰ τὸ δὲν εἶναι κλεισμένο σὲ παρενθεση, ἐνῶ τὸ οὐ εἶναι μεταξὺ τῶν πρώτων χωρὶς παρενθεση, γιὰ νὰ μὴ λησμονοῦμε που ἡ γραμματική μας εἶναι ἀντίγραφο συντομευμένο τῆς ἀρχαίας γραμματικῆς, καὶ ὅτι ἡ μελέτη τάχα τῆς νέας γλώσσας εἶναι ἓνα πρόσχημα, ἐνῶ ἡ ἀλήθεια εἶναι που ὁ μαθητὴς προπαρασκευάζεται γιὰ τὴ μελέτη τῆς ἀρχαίας.

Σύνδεσμοι, σελ. 18. Ὁ νὰ εἶναι κ' αὐτὸς κλεισμένος σὲ παρενθεση. Πότε θ' ἀνοίξουν αὐτὲς οἱ παρενθέσεις;

Ἐπιφωνήματα, σελ. 18. Τὸ βαβαὶ ὑπάρχει, μόνο τὸ παπαὶ καὶ τὸ λαταταὶ λείπουν. Τὸ ἔ ὅμως (ἔ λοιπόν) δὲν ἀναφέρεται.

Ὀυσιαστικά, σελ. 24.

Ἡ κατάληξις α τῶν θηλυκῶν, δταν πρὸ αὐτοῦ ὑπάρχη σύμφωνον ἐκτός τοῦ ε, γίνεται η εἰς τὴν γενικήν...

Ἐξαιρέση καμιά δὲν ἀναφέρεται. Μολαταῦτα ἂν ἡ σούβλα θὰ γίνῃ ὀβελὸς καὶ ἡ κανέλλα: κινάμομον, τὴν Κίνα ὅμως καὶ τὴ Μόσχα καὶ τὴ Βενεζουέλα, τὴ σαλάτα καὶ τὴ φανέλλα κ' ἓνα σωρὸ ἄλλα νομίζω πως ἔτσι τὰ λέει καὶ ἡ καθαρεύουσα. Ἄλλὰ τὸ χειρότερο εἶναι που ὁ σ. λησμονεῖ ὅτι στὴ σελ. 94 ἔγραψε:

εἰς τὸν λαμὸν τῆς γάτας (γύμνασμα).

Ἄττικὴ δεύτερη κλίση δὲ βλέπω. Ἐν τούτοις ἡ καθαρεύουσα δὲν εἶναι τελείως ἀπαλλαγμένη ἀπ' τὸ ζυγὸ τῆς· κάτι τῆς χρεωστεῖ κ' αὐτῆς. Τῆς χρεωστεῖ τὰ ἄλως, θινόκερος, ἀπόκρεως καὶ λίγα ἄλλα. Καὶ ἂν ἡ νεωτεριστικὴ καθαρεύουσα θὰ κλίνει ἴσως τοῦ ρινούκερου οἱ ρινόκεροι, τὸ ἄλως ὅμως, ποὺ βρῖσκεται στὰ περισσότερα

«Στοιχεῖα Φυσικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν ἐλληνικῶν σχολειῶν» (π.χ. Σ. Παπανικολάου, 1904, σελ. 208), καὶ πρὸ πάντων τὸ ἀπόκρεως που εἶναι τῆς καθημερινῆς χρήσης, μοῦ φαίνεται πὺς δὲν μποροῦν νὰ κλιθοῦν ἄλλοιῶς παρὰ στὴν ἄττικὴ κλίση.

Ἰδιόκλιτα, σελ. 49. Ἐδῶ ὁ σ. ἀποφάσισε νὰ θημηθεῖ καὶ τὴ νέα γλώσσα. Στὰ παραδείγματα, κοντὰ στὰ κλασσικὰ Φιλῆς, Διονῦς (δὲν ἔτυχε ποτὲ νὰ γνωρίσω ἀνθρώπους μὲ αὐτὰ τὰ ὀνόματα), ἀναφέρει καὶ φαγᾶς, ψωμᾶς. Ἄλλὰ τί κριμα! Ὑστερα ἀπ' αὐτὴν τὴν εὐγενικὴ ἀπόφαση, λησμονεῖ πάλι, καὶ ἀντιγράφει τὸν ἀρχαῖο κανόνα:

Τὰ ἰδιόκλιτα δὲν ἔχουσι πληθυντικόν...

Ἄν ὁ φαγᾶς δὲν εἶχε πληθυντικόν, δὲ θὰ εἶταν βέβαια δυσάρεστο πρᾶγμα. Ἄν ὅμως δὲν εἶχε καὶ ὁ ψωμᾶς, θὰ εἶταν μεγάλο δυστύχημα γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα. Βλέπω τὸν Κωστή στὰ παραδείγματα—Κωστήδες γνωρίζω. Ἄλλὰ τότε γιὰ νὰ μὴ βάλουμε καὶ τὸν Ἀνέστη; Ὑπάρχει ἓνα σπουδαῖο ἐμπόδιο, ὁ ἀρχαῖος κανόνας, ποὺ λέει ὕστερα:

...καὶ περισπῶνται εἰς ὄλας τὰς πτώσεις.

Ὁ Ἀνέστης παροξύνεται, ἐπομένως δὲν ἀνήκει στὰ ἰδιόκλιτα. Ἐπειτα, κοντὰ στὸν Κωστή, τὸ ἴδιο δικαίωμα θὰ εἶχε νὰ τεθεῖ καὶ ὁ Κῶττος, που κάνει κλητικὴ Κῶττο. Καὶ ἀφοῦ δεχτήκαμε καὶ προσηγορικά, φαγᾶς, ψωμᾶς, τί μᾶς ἐμποδίζει νὰ δεχτοῦμε κ' ἐκεῖνα που λήγουν εἰς ἔς; Πάλι ὁ ἀρχαῖος κανόνας. Μὰ αὐτὸς ὁ ἀρχαῖος κανόνας θὰ μᾶς φέρει τώρα σὲ δύσκολη θέση. Γιατί ἂν ὁ τενεκὲς γίνεταί λευκοσίδηρος, τὸν καφὲ ὅμως πὺς θὰ τὸν κάμουμε; νυφοκοκκόζωμον; Ἐπειτα ὑπάρχουν καὶ οἰκογενειακὰ ἐπίθετα που λήγουν εἰς—ἔς. Τί θὰ γίνουν ὁ Βορρὲς, ὁ Κιοσὲς, ὁ Γέγλης...; Αὐτοὶ οἱ ἀνθρωποὶ δὲν εἶναι Ἑλληγες; Καὶ τὰ προπαροξύτονα Μέθρηγας, Μπούτουρας, Βάλληγδας, Ρέπουλης, Γούναρης...; Ἐν τούτοις ἂν οἱ κύριοι αὐτοὶ ἔχουν διάθεση νὰ διαμαρτυρηθοῦν που δὲν τοὺς δεχόμαστε γιὰ Ἑλληγες, ἐλπίζω πως θὰ ἔχουν τὴ μετριοφροσύνη νὰ ἀποσύρουν τὴ διαμαρτυρία τους, δταν παρατηρήσουν, ὅτι καὶ ὁ Κανάρης καὶ ὁ Μιαούλης καὶ ὁ Μπότσαρης καὶ ὁ Καραϊσκάκης καὶ ὁ Κολοκοτρώνης εἶναι ἔξω ἀπ' τὴ «νεοελληνικὴ» γραμματικὴ. Τὰ ὀνόματα ἐκεινῶν που ἔχουσαν τὸ αἷμα τους γιὰ νὰ ἰδρῶσουν τὸ Κράτος δὲν τὰ δέχεται ἡ ἐπίσημη γλώσσα τοῦ Κράτους! Τοῦλάχιστο τὸ δικό του τ' ὄνομα δὲν ἔπρεπε νὰ τὸ ξεχάσει ὁ σ. Γενεράλης ἢ Γενεράλις σὲ ποια κλίση θὰ τὸ βάλουμε;

Τὸν τύπο ἡ ὀκᾶ, αἱ ὀκᾶδες, δὲν τὸν βλέπω σὲ καμιά κλίση, οὔτε

και στα ιδιόκλιτα. 'Ο σ. χωρίς άλλο θα προτιμά το δεκαδικό μετρικό σύστημα με τα χιλιογράμματα. Κ' εγώ επίσης. 'Αλλά ένδω δυστυχώς υπάρχουν οκάδες στην Ελλάδα και στην Τουρκία, είναι αναγκασμένη και η καθαρεύουσα να τις λείει, επομένως πρέπει να έχει και τον αντίστοιχο τύπο στη γραμματική της, αφού δέν μπορεί να πεί αι όκαλ.

'Ερχόμαστε στις άντωνυμίες. 'Εδω είναι που παρουσιάζεται με δλη της τή δύναμη ή άσυναρτησία της καθαρεύουσας.

Προσωπικάι... έμοϋ, μοϋ, μου, έμοι, μοί, μοι, σοϋ, σου, σοί, σοι,... (σ. 57).

Αυτό το μοϋ με περισπωμένη δέν το καταλαβαίνω. Σοϋ με τόνο μπορεί να πεί ή καθαρεύουσα, σοϋ είναι το βιβλίον μοί, σοί, επίσης; αλλά μοϋ με τόνο δέν ξέρω καμιά περίπτωση που να λέγεται, ήθελα να πω που να γράφεται. 'Εμοϋ είναι το βιβλίον. Τόν συγγραφέα τόν γέλασε χωρίς άλλο το μοϋ και σοϋ της δημοτικής.

Κλητική δέν έχει κατά τόν σ. ή προσωπική άντωνυμία, όπως και στην αρχαιότητα. Βέβαια, οι αρχαίοι, για να φωνάζουν έναν χωρίς να ποδν τ' όνομά του, έλεγαν ω οϋτος.

Αυτό δέν το έχει εύτυχως ή γραμματική Γενεράλη, το έχει όμως ή γρ. Μεταξά (σελ. 62): Κλητική: ω οϋτος, ω αύτη. 'Αλλά στον τόπο του ω οϋτος ή νέα γλώσσα, και ή καθαρεύουσα ακόμη έχει κάποιο άλλο: ε σύ! ε σεις! που δέν έπρεπε να το ξεχάσει ο συγγραφέας.

Πληθ. ήμεις, ήμῶν, ήμιν, ήμᾶς (μας)
ομείς, ομῶν, ομιν, ομᾶς (σας).

'Αλλο πράγμα που δέν καταλαβαίνω. Στη γενική μας δέν αναφέρεται. 'Εγώ ξέρω ότι το μας είνε γενική. Φαίνεται να το παραδέχεται και ο συγγραφέας, γιατί άμέσως παρακάτω, στην ίδια σελίδα, γράφει:

Κτητικάι. 'Ο έμός (ο ιδικός μου) αδελφός, το σόν (το ιδικόν σου) βιβλίον, το ήμέτερον (το ιδικόν μας) τετραδίον, ή έμετέρα (ή ιδική σας) οικία.

Το μας και σας έχει την ίδια θέση στα δύο τελευταία παραδείγματα, που έχει το μου και σου στα δύο πρώτα, επομένως είναι γενική.

Και ένω έπρεπε το μας σας, να είναι στη γενική, δέν καταλαβαίνω τί λόγο έχει στην αιτιατική. Μήπως θα πεί ή καθαρεύουσα άκουσόν μας; 'Επικίνδυνο πράγμα. Γιατί ύστερα υπάρχει φόβος να πεί και δός μας εν βιβλίον, και τότε θα έπρεπε να γράφουμε το μας και στη δοτική, και προχωρώντας έτσι λίγο ακόμη θα μπορούσαμε να πείσουμε στη δημοτική.

'Αντι του μας, σας, χωρίς τόνο στην αιτιατική, έπρεπε ή γραμματική να έχει μᾶς, σᾶς με τόνο στη δοτική και στην αιτιατική. Γιατί, τέλος πάντων, απ' όλες τις συζητήσεις της Βουλής δέν έμάθαμε πως θα εκφράσουμε στην καθαρεύουσα κάτι στοιχειωδέστατα πράγματα του καθημερινού βίου. Π. χ. φωνάζω έναν άνθρωπο και του λέω: κάμν να σᾶς πῶ. Πως θα το ποϋμε αυτό στην καθαρεύουσα; Μιά λογική απάντηση σ' αυτήν την ερώτηση θα είχε πολυ μεγαλύτερο αποτέλεσμα έναντιον της δημοτικής ιδέας από ένα συλλαγητήριο έναντιον των χυδαϊστών. Κατά την προκείμενη γραμματική ή φράση αυτή θα γίνει: επιθυμῶ να εἶπω τι ὄμιν. Αύτη είναι ή «όμιλουμένη» καθαρεύουσα. Δηλαδή διδάσκουμε τα παιδιά το ψέμα, αφού ο τίτλος του βιβλίου είναι ένα ψέμα με κεφαλαία γράμματα.

'Η τόν, τήν, τό, δέν αναφέρεται ούτε ως τρίτο πρόσωπο της προσωπικής άντωνυμίας, ούτε ως επαναληπτική, ούτε και στις κτητικές άντωνυμίες. Σε άλλο μέρος όμως (σελ. 64) αναφέρεται και αυτή και οι τύποι μας, σας με έννοια γενικής, αλλά μέσα σε παρένθεση:

'Εγκλιτικάι λέξεις... α) αι προσωπικάι άντωνυμιαί μοϋ, μοί, μέ, σοϋ, σοί, σέ (μάς, σᾶς, και της αἰτός, οι βραχύτεροι τύποι τόν, τήν, τό, τούς, τᾶς, τά, τοϋ, τῆς, τῶν, τοῖς, ταῖς)... δ πατήρ μας... δέχομαί τον...

και πιό κάτω:

Το εν αναβιβάζει τόν τόνον του εις το άλλο... δός μοί το... συγχώρησέ τον...

και σε άλλο μέρος:

... όταν δέ τᾶς γράφωμεν... (σ. 7).

'Αντιγράψατε επί του τετραδίου σας... (σ. 9).

... διά τούς μαθητάς του (σ. 11)

... καταπαύομεν τήν φωνήν μας (σ. 18).

ἀναλύσατε εις τὰ μέρη των (σ. 15)

εις δύο σελίδας τοϋ ἀναγνωσματορίου σας (σ. 16).

'Εχει τὰ βιβλία του καθαρά (σ. 23)

Οι ιδικοί μας ἄγροί. Τὰ ιδικά σας ὄπλα (σ. 60)

... επί μᾶς σελίδος τοϋ τετραδίου σας... τὰ νεογνά της... (σ. 66)

ἐν ᾧ αι οικίαι σας καιονται (σ. 93).

... ο χωρισμός αὐτοϋ εις τὰ μέρη του (σ. 95).

'Όστε καθαρά δέ μᾶς λείει ο σ. αν ή τόν, τήν, το ανήκει ή όχι στην καθαρεύουσα. Τή μεταχειρίζεται συχνά στο κείμενο, αλλά στο μέρος όπου πρέπει να την τοποθετήσει δέν την αναφέρει, ύστερα όμως την παρουσιάζει άπροσδόκητα μέσα σε μια παρατήρηση, κρυμμένη σε παρένθεση, και τή χαρακτηρίζει ως «βραχύτερον τύπον της αἰτός». Χαρακτηρισμός επικίνδυνος, γιατί μπορεί να κάμει κανέναν να νομί-

σει πως ή φράση π. χ. τόν εαυτόν του (σελ. 59) μπορεί να γραφεί και τόν εαυτόν αυτού.

Κτητική άντωνυμία. Έδώ, βρίσκουμε μόνο πρώτο και δεύτερο πρόσωπο, έμός, σός, ήμέτερος, ύμέτερος. Όσο για τó τρίτο, λέει παρακάτω :

Ός κτητική άντωνυμία τού τρίτου προσώπου, λαμβάνεται και (γιατί και;) ή γενική τής δριστικής άντωνυμίας αυτού, ή τής αυτοπαθούς εαυτού.

Θά παρατηρήσω, ότι ή καθαρεύουσα λέει πράγματι τó δωμάτιον αυτού στην κοινή περίπτωση, όταν όμως θέλει να έκφράσει αντίθεση (τό δικό του δωμάτιο και όχι τó δικό μου), τότε αναγκάζεται να πεί τó ιδιόν του δωμ. Όστε είναι λειψή κι' αυτή ή άντωνυμία, ένóσω δέν παραδέχεται ó σ. τόν τύπο ó ιδικός μου.

Τόν τύπο αυτόν τόν μεταχειρίζεται ó σ. για να έξηγήσει τούς άρχαίους τύπους (σελ. 58):

Ό έμός, (ó ιδικός μου) αδελφός, τó σόν (τό ιδιόν σου) βιβλίον, τó ήμέτερον (τό ιδιόν μας) τετράδιον, ή ύμέτερα (ή ιδική σας) οικία...

Όμοια κάνει και παρακάτω στις αυτοπαθείς άντωνυμίες.

Λούω έμαυτόν (τόν εαυτόν μου). Άσκαετς σεαυτόν (τόν εαυτόν σου). Ό μαθητής γυμνάζει εαυτόν (τόν εαυτόν του).

Χωρίς πάλι να αναφέρει τόν τύπο τόν εαυτόν μου μέσα στις αυτοπαθείς άντωνυμίες. Τώρα θά ήθελα να ξέρω ποιá γλώσσα είναι αυτή ή γραμμένη μέσα στις παρενθέσεις. Δημοτική δέν είναι, γιατί ή δημοτική λέει ó δικός μου, τόν εαυτό μου. Καθαρεύουσα επίσης δέν είναι κατά τόν σ., άφού οι τύποι αυτοί δέν είναι βαλμένοι στη γραμματική της. Υπάρχει λοιπόν και τρίτη γλώσσα, κάποια δημοτική «συμπληρωμένη και διωρθωμένη» ή κάποια καθαρεύουσα «ήπλοποιημένη», που δέ θά διδαχτεί, αλλά μόνο θά χρησιμέψει ως γεφύρι για να πάμε στην όρθήν καθαρεύουσαν. Άκατανόητα πράγματα!

Η σύγχυσις μεγαλώνει παρακάτω, όπου ó σ. δίνει ένα θέμα στο μαθητή (σελ. 60):

Πώς λέγονται αι ακόλουθοι φράσεις κατ' άλλον τρόπον;

Ό ιδικός μου ύπηρέτης... Οι ιδικοί μας άγροί... Ό βίος έχει λυπηρά έν εαυτώ... Κοιμάετε ύπέρ ύμών αυτών... Γνώρισον σεαυτόν. Μελετώ χάριν έμαυτού.

Τώρα αλλάζει πάλι ή όψη τών πραγμάτων. Παραδέχεται δηλαδή ó σ. ότι τó ιδικός μου και τó έμός ανήκουν στην καθαρεύουσα, άφού ρωτά τó μαθητή πως λέγονται όχι είς άλλην γλώσσαν αλλά κατ' άλλον τρόπον, και άφού μέσα στο ίδιο θέμα δίνει ó ιδικός μου, για να τó

κάμει ó μαθητής ó έμός, και ύστερα ύπέρ ύμών αυτών, για να τó κάμει βέβαια ύπέρ τού εαυτού σας. Μεγαλύτερη γλωσσική άκαταστασία δέν μπορεί κανείς να φανταστεί.

Στις δεικτικές άντωνυμίες βρίσκουμε και την δε, ήδε, τόδε με δλόκληρη την κλίση της. Ήθελα να ξέρω ποιός «νεοέλληνας» έγραψε ποτέ αΐδε αι γυναΐκες, έν ταιςδε ταις περιστάσεσιν.

Άναφορικές. Πιστή αντιγραφή άπ' την άρχαία γραμματική. Ός, όστις, όσπερ και οι άλλες, με δλόκληρη την κλίση τους. Έν τούτοις, άν κυτάξουμε τί λέει και τί γράφει ή καθαρεύουσα στην πραγματικότητα, ó πίνακας αυτός θ' αλλάξει σημαντικά.

Κανείς ποτέ δέ θά γράψει τις ακόλουθες φράσεις: Ό ύπηρέτης ός εστάλη. Η έταιρία ή ανέλαβε την κατασκευήν. Η έπιτροπή ήντι ανέτεθη ή μελέτη. Ό υπάλληλος όπερ παρεδόθησαν τα έγγραφα. Οι άνδρες οΐ(περ) εστάλησαν. Αι συζητήσεις αι(περ) άπησχόλησαν ήμάς. Οι κεφαλαίοι οΐςτις παρεχωρήθη τó δικαίωμα.

Τó ταξίδιον έξ ούπερ επέστρεψε. Αφ' ήςτινος ήμέρας εύρίσκομαι ένταύθα. Τó χωρίον έν φτωι κατοικώ. Η οικία έν ήντι διαμένω. Αι ανακαλύψεις περι όνπερ έγένητο λόγος. Αι δυνάμεις παρ' αΐςτιαν (αΐςπερ) είναι διαπεπιστευμένοι.

Άλλά τó σπουδαιότερο λάθος, που κανείς θαρρώ άπ' τούς συγγραφείς τών «νεοελληνικών» γραμματικών δέν τó παρατήρησε ως τώρα, είναι τó να νομίζουμε πως τó όστις έχει ούδέτερο ό,τι. Άν αυτό άλήθευε, θά μπορούσαμε όμοια με τις φράσεις ó άνηρ όστις ήλθεν, ή γυνή ήτις ήλθεν, να γράψουμε και τó παιδίον ό,τι ήλθεν. Λοιπόν τó ό,τι δέν είναι ούδέτερο τού όστις, και γι' αυτό ή καθαρεύουσα τó αναπλήρωσε με τó όπερ, κ' έτσι έξηγείται που, ένώ δέ λέει ποτέ όςπερ, ήπερ, λέει όμως (γράφει θέλω να πώ) όπερ. Και ή αίτία αυτού τού περιέργου φαινόμενου θαρρώ πως είναι ή ενέργεια τής δημοτικής. Τό ό,τι στη δημοτική έχει κάποια ιδιαίτερη έννοια. Άς μου έπιτραπεί να τó ονομάσω άόριστη άναφορική άντωνυμία. Όταν μιλούμε για βιβλία άόριστως, λέμε δώσε μου ό,τι βιβλίον θέλεις, όταν όμως πρόκειται για δυδ τρία όρισμένα βιβλία, θά πούμε όποιο θέλεις. Και αυτό τó αΐσθημα τού δημοτικού ό,τι είχε τόση δύναμη, ώστε έμπόδιζε πάντα τή καθαρεύουσα να μεταχειριστεί τή λέξη με την έννοια που θέλει ή γραμματική της. Και να γιατί δέν μπορούμε να πούμε τó παιδίον ό,τι ήλθε. Γιατί πρόκειται για όρισμένον παιδίον. Η άλλαγή αυτή τής έννοιας πιθανό να άρχισε και νωρίς άπ' την αρχαιότητα, δέν είμαι άρμόδιος να τó έξετάσω. Άλλά σήμερα

τά πράγματα είναι έτσι, και επομένως ή γραμματική που έχω εμπρός μου δεν είναι ή γραμματική τής καθαρεύουσας.

Θά κάμω τώρα μιὰ πρόχειρη δοκιμή νά βάλω σέ τάξη τήν αναφορική άνωνομία τής καθαρεύουσας, χωρίς διόλου νά έννοώ πως, κ' έτσι που θά τήν κάμω, δέ θά σκαλώσει ποτέ στήν εφαρμογή.

1) 'Ο όποιος, -α, -ον. 'Υπάρχει σέ όλες τīs πτώσεις και έρχεται σέ όλους τούς συνδυασμούς.

2) 'Ένικ. 'Ον. όστις, ήτις, όπερ (ό,τι δέν υπάρχει).

Γεν. ού, ής, ού (και μέ πρόθεση και χωρίς πρόθεση).

ούτινος, ήτινος (ποτέ μέ πρόθεση).

Δοτ. ό, ή, ό (μόνο μέ πρόθεση).

ότινι, ήτινι, ότινι (δέν υπάρχει).

Αίτ. όν, ήν (και μέ πρ. και χωρίς πρ.) ό (μόνο μέ πρόθεση), όπερ (σπανιώτατα μέ πρόθεση).

όντινα, ήτινα, ό,τι (δέν υπάρχει).

Πληθ. 'Ον. ούτινες, ήτινες, ότινα (σπανίως άπερ).

Γεν. όν (και μέ πρόθεση και χωρίς πρόθεση).

όντινων (ποτέ μέ πρόθεση, σπάνιο χωρίς πρ.)

Δοτ. οίς, αίς (μέ πρ. σπάνιο χωρίς πρ.)

οίςτιών, αίςτιων (δέν υπάρχει).

Αίτ. ούς, άς (μέ πρ. και χωρίς πρ.), ά (μόνο μέ πρ.), άπερ χωρίς πρ.)

ούςτινας, άςτινας (δέν υπάρχει), άτινα (χωρίς πρ.).

3) 'Από τήν όσπερ, ήπερ, όπερ τό μόνο που υπάρχει είναι ή όν. και αίτ. του ούδέτερου στον ένικό όπερ και σπανίως στον πληθ. άπερ.

'Η αιτιατική όντινα, ήτινα, ούςτινας, άςτινας, χρησιμεύει κάποτε, σέ μιὰ ειδική περίπτωση, όταν δηλαδή τό πρόσωπο ή πράγμα στο όποιο αναφέρεται δέν εκφράζεται, ή εκφράζεται όστερα άπ' τήν άνωνομία. 'Οντινα θέλεις (έκείνον) λάβε. Μέ ατήν τήν έννοια χρησιμεύει και ή όνομαστική όστις. 'Οστις θέλει (έκείνος) άς έλθη. Τό ούδέτερο ό,τι και μ' ατήν τήν έννοια δέν υπάρχει, γιατί έχει πάλι τήν άόριστη έννοια (= ό,τι τής δημοτικής) και όχι τήν όρισμένη (=όποιο). Π. χ. μιλώντας για δυό όρισμένα βιβλία, δέ θά πει ή καθαρεύουσα ό,τι θέλεις έξ αυτών (έκείνο) λάβε, αλλά λάβε εκείνο τó όποιο θέλεις.

'Ερωτηματική. 'Εδώ συμβάλει μέ τó ούδέτερο τί άκριβώς ό,τι παρατηρήσαμε παραπάνω για τó ό,τι. Είναι δηλαδή άόριστη έρωτηματική άνωνομία. Γιατί, ένώ τó τίνα ούδιαν ζητείτε σημαίνει ποιό

οπίι ζητείτε, τó τί βιβλίον ζητείτε δέ σημαίνει ποιό βιβλίον ζητείτε, αλλά έχει τήν έννοια που έχει και στή δημοτική, δηλαδή τί είδος βιβλίον ζητείτε. Δοιπόν τó ούδέτερο του τίς δέν είναι τί, αλλά ποιο. Και πάλι ή δυνατή επίδραση τής δημοτικής. Μιὰ άπόδειξη κ' ατή όστερα άπό τόσες άλλες, ότι ή καθαρεύουσα δέν κατάγεται άπ' τήν άρχαία, παρά είναι τεχνητώς μεταμορφωμένη δημοτική, μεταμορφωμένη σ' εκείνα τά σημεία όπου δέν ήυρε μεγάλη αντίσταση. 'Επειδή τά τίς, όστις, άτινα δέν ύπήρχαν στή δημοτική, τά καθιέρωσε μέ τήν έννοια που ήθελε, αλλά τó τί και τó ό,τι τά είχε ή δημοτική, γι' αυτό δέν μόρσε ή γραπτή γλώσσα νά τούς αλλάξει τήν έννοια. 'Αλλως τε και ό σ. μεταχειρίζεται τó τί ως άκλιτο, δηλαδή μέ τήν έννοια που έχει στή δημοτική: βλέπομεν τί λογής είναι (σελ. 91).

'Αόριστος. Τίς, τί, ένοι... Παραλείπει ό συγγραφέας τήν είς, μία, έν, καθώς και τά κάποιος, κάτι, μερικοί, αλλά δέν παραλείπει και νά τά μεταχειριστεί στο κείμενό του. Γιατί, αν στή φράση π. χ.

Οι χρόνοι, οι όποιοι εκφράζουν τήν διάθεση του ρήματος μέ μιάν λέξιν (σελ. 66).

τό μιαν είναι βέβαια αριθμητικό επίθετο (μιαν λέξιν, όχι δύο),

στή φράση όμως:

ή λέξις τρέχει (σημαίνει) ότι ό ίππος έβρίσκεται είς μιαν κατάστασιν (σελ. 65).

(γράφει έν μιὰ καταταστάσει) τó μιαν είναι άόριστη άνωνομία.

'Επίσης στις φράσεις:

έν μέρος αυτού έμενεν έν τή κλίσει άμετάβλητον έν δέ μέρος μεταβάλλετο (σελ. 74).

λαμβάνουσιν έν ε είς τήν άρχήν (σελ. 78).

τό ρήμα φανερώνει μιαν άνέργειαν του όποκειμένου (σελ. 92).

τά έν, μιαν, ξέρει πολύ καλά ό σ. ότι είναι άόριστη άνωνομία, και έπρεπε επομένως ή άνωνομία ατή νά τοποθετηθεί στήν κατάλληλη θέση.

Βρίσκουμε άκόμη στο κείμενο και κάποιος, κάτι, μερικοί:

... μερικοί μέν λέξεις (σελ. 15).

Μερικά δέ αποβάλλουσι τó όδοντόφωνον (σελ. 41).

Είς μερικάς περιστάσεις (γρ. έν μερικάς περιστάσεις) μεταχειρίζεται ταύτα... (σελ. 56).

'Ηλθε ποτέ κάποιος διά νά μέ παραλάβη... (γύμνασμα).

... ότι ό κηπουρός κάμνει κάτι τι (σελ. 64).

... ήτοι κάτι τι τó όποιον περιμένεται (σελ. 68).

'Η άνωνομία κανείς πουθενά δέν αναφέρεται, τή βρίσκουμε όμως στο κείμενο: 'Αλλά δέν έδέχθη κανείς... (γύμνασμα) (σελ. 94).

Ρήματα, σελ. 71. Προστακτική λύσον, ζήτησον κτλ. Ἄλλὰ στή σελ. 64 διαβάζουμε «συγχώρησέ τον», γιατί φυσικά δὲν μπορούσε νὰ γράφει «συγχώρησόν τον».

Πῶς συμβιβάζονται αὐτά; Ποιά ἀπ' τις δυὸ λοιπὸν εἶναι ἡ προστακτική; Ἡ θὰ δεχθοῦμε λύσε, ζήτησε, ἢ θὰ σδύσουμε τὴν ἀντωνυμία τόν, τήν, τό.

Υποτακτική δηλώμεν, δηλώτε, δηλώσω καὶ στὸ παθητικὸ δηλώμαι, δηλώσαι, δηλώται.

Ρήματα εἰς μὴ δὲν ἀναφέρονται, ἐν τούτοις δίχως τὸ δύναμαι, τίθεμαι, καὶ μερικὰ ἄλλα δὲν μπορεῖ νὰ κάμει ἡ καθαρεύουσα. Τὸ χρέος ἀποσβέννεται, ὁ ἀήρ κορέννεται ἀιμάτων, παρίσταμαι, ὑψίσταμαι, συνιόταται.

Κι' ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας ἄλλως τε, κατὰ τὴ συνήθειά του, λησμονεῖ που δὲν τὰ ἔβαλε, καὶ τὰ μεταχειρίζεται στὸ κείμενό του.

Οἱ τόνοι τίθενται ἐπὶ τῶν φωνηέντων... (σελ. 11).

Ἄνωτέρω τῆς προπαραληγουσῆς δὲν τίθεται τόνος.

Ἡ περισπωμένη τίθεται...

Πότε τίθεται ἡ ὄξεϊα καὶ πότε ἡ περισπωμένη (σελ. 12).

Τὰ πνεύματα τίθενται εἰς τὰ ἀρνητικά... (σελ. 13).

... αἱ ὁποῖαι τίθενται πρὸ ἄλλων λέξεων (σελ. 15).

Εἰς τὴν θέσιν τοῦ φωνήεντος... τίθεται τὸ σημεῖον τοῦτο (σελ. 16).

... πρόκειται (σελ. 19).

... τίθενται... ἀντὶ τῆς ὁποίας τίθεται (σελ. 21).

... τίθεται τὸ σημεῖον τοῦτο (σελ. 22).

... προστίθενται αἱ καταλήξεις (σελ. 53).

... τίθενται ἀντὶ τοῦ ὑποκειμένου (σελ. 59).

Σελ. 56 ὡς δείκνυται κατωτέρω, ἄλλά, σελ. 60 δεικνύομεν, ὅχι δείκνυμεν.

Μέσος ἀόριστος δὲν ἀναφέρεται. Δὲ βλέπω ὅμως νὰ τὸν ἔχει καταργήσει ἡ καθαρεύουσα. Καὶ ἅμα τὸν δεχτοῦμε, πρέπει νὰ σδύσουμε τὴν ἀντωνυμία τόν, τήν, τό, γιατί δὲν μπορούμε νὰ ποῦμε τὸ ἐπεδειξάμην.

Δὲν ἔχω τὴν ἀξίωση νὰ ὑποδείξω μιὰ λογικὴ διαρρύθμιση γιὰ τὸ ρῆμα τῆς καθαρεύουσας, τόσο μάλλον που ἔχω καὶ τὴν πεποίθησιν πως τέτοιο πρᾶγμα δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ. Μιὰ ἀληθινὴ μελέτη τῶν πραγμάτων θὰ βγάλει ἔξω πρῶτα πρῶτα τὴν ὑποτακτική. Ἡ ὑποτακτικὴ σήμερα στὴν καθαρεύουσα βασιτέται μόνο ἀπὸ μιὰ ὀρθογραφία, γράφης ἀντὶ γράφεις, δηλαδὴ ἀπὸ ἓνα πρᾶγμα συνθηματικὸ, ἀπὸ ἓνα ἢ ἀντὶ ε στοὺς τύπους γράφητε καὶ γράφεται, καθὼς κι' ἀπὸ

τὰ ἐλαττωῖται, δυνώμεθα, ... ποῦ ἀπὸ καιρὸ τώρα δὲν τὰ σηκώνει πιὰ ἡ καθαρεύουσα, καὶ τέλος ἀπ' τὴν κατάληξιν ὡσι, γράφωσι. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο εἶναι τὸ μόνο ποῦ στέκεται κάπως ἀκόμη. Ἄν παραδεχτοῦμε τὸ νεώτερο τύπον, ἡ ὑποτακτικὴ καταντᾶ μιὰ ἐγκλιση καθαρῶς φανταστικὴ. Δὲ θὰ δεχτοῦμε βέβαια ὡς διακριτικὸ τὸ νά, γιατί ἂν ἓνα μόριο ἀρκεῖ γιὰ νὰ χαρακτηρίσει μιὰν ἐγκλιση, τότε μπορούμε νὰ δημιουργήσουμε καὶ ἄλλες ἐγκλίσεις. Πρῶτα πρῶτα τὸ νὰ πηγαίνει μὲ ἄλλους τοὺς χρόνους τῆς ὀριστικῆς: ἔπρεπε νὰ ἔγραφον, πρέπει νὰ ἦλθε (= ὑποθέτω ὅτι ἦλθε), καὶ τότε θὰ εἶναι λογικὸ νὰ τοὺς βάλουμε κι' αὐτοὺς στὴν ὑποτακτικὴ. Ὑστερα ἀφοῦ παραδεχόμαστε τὸ ἄς (ἄς λύη, σελ. 72), πρέπει νὰ παρατηρήσουμε που κι' αὐτὸ συνδυάζεται μὲ μερικοὺς χρόνους τῆς ὀριστικῆς, καὶ σχηματίζει ἓνα εἶδος προστακτικῆς: ἄς ἔγραφον, ἄς ἔγραφα (= δὲν πειράζει ὅτι ἔγραφα), ἄς εἶχον γεγραμμένον (ὅχι ὅμως καὶ ἄς ἔγραψας, ἐδῶ θ' ἀναγκαστοῦμε νὰ ὑποχωρήσουμε στὸν τύπον τῆς δημοτικῆς ἄς ἔγραψες). Ἐπίσης ἄλλη μιὰ ἐγκλιση μπορούμε νὰ κατασκευάσουμε μὲ τὸ θά, θά ἔγραφον, θά ἔγραψε (= ὑποθέτω ὅτι ἔγραψε). Ἐνα ἀπ' τὰ δύο λοιπόν. Ἡ ἓνα μόριο ἀρκεῖ γιὰ νὰ ὀρίσει καινούρια ἐγκλιση, καὶ τότε θὰ ἔχουμε κάμποσες ἄλλες ἐγκλίσεις, ἢ, πῶς σωστά, δὲν ἀρκεῖ, καὶ τότε χάνεται καὶ ἡ ὑποτακτικὴ.

Προστακτικὴ: λύσον, ἄς λύση, λύσατε, ἄς λύσωσι. Πρῶτο πρόσωπο δὲν ἔχει, ἀφοῦ δὲν εἶχε καὶ ἡ ἀρχαία. Ἄλλὰ τί ἄλλο εἶναι τὰ ἄγωμεν, ἔλθωμεν εἰς τὸ ζήτημα...; Θὰ μοῦ πεῖτε πως εἶναι ὑποτακτικὴ. Ὁ τύπος, ναί, εἶναι τῆς ὑποτακτικῆς ἀλλὰ ἡ ἔννοια εἶναι προστακτικὴ. Μὲ τὴν ἴδια λογικὴ θὰ ἔπρεπε τότε νὰ μὴ βάλουμε καὶ πρῶτο πρόσωπο λύω στὴν ὑποτακτικὴ, ἐπειδὴ συμπίπτει μὲ τὸν τύπον τῆς ὀριστικῆς, καὶ νὰ ποῦμε: ἡ ὑποτακτικὴ δὲν ἔχει 1° πρόσωπο ἐνικῶς, καὶ τὸ δανεῖζεται ἀπ' τὴν ὀριστικὴν. Ἐνα ἄλλο. Σὰν τοὺς τύπους ἄς λύση, ἄς λύσωσι, ὑπάρχουν, ἀκριβῶς μὲ τὴν ἴδια προστακτικὴ ἔννοια, καὶ οἱ τύποι ἄς λύσω, ἄς λύσωμεν, δημοτικοὶ ἔννοεῖται καὶ οἱ πρῶτοι καὶ οἱ δεῦτεροι. Τώρα, ἀφοῦ στὴν καθαρεύουσα πῆραμε τοὺς δύο πρῶτους, γιατί δὲν πῆραμε καὶ τοὺς ἄλλους; Ἀπλούστατα, ἐπειδὴ ἡ ἀρχαία δὲν εἶχε πρῶτο πρόσωπο. Ἐδῶ προδίδεται καθαρὰ ἡ τεχνητὴ ἐργασία τῆς καθαρεύουσας. Ἡ καθαρεύουσα γεννήθηκε μὲ τὴ μέθοδον τῆς ἀντικατάστασης. Δέξη γιὰ λέξη. Τὸ ἀρχικὸ σχέδιον μέσα στὸ αἰσθημα ἢ δημοτικὴ, ἀλλὰ ὑπόδειγμα ἢ ἀρχαία γραμματικὴ. Ἡ ἀντικατάστασις προχωρεῖ, ἐνόσω τὸ αἰσθημα δὲν ἐπαναστατεῖ πολὺ ἄγρια, καὶ αὐτὸ συμβαίνει ὅταν οἱ τύποι δὲ διαφέρουν πάρα πολὺ.

Ἔτσι τὸ λύσε, λύστε, μπόρεσε κ' ἔγινε λύσον, λύσατε, (ὄχι ὁμως καὶ λύσον τον), ἀλλὰ στὸ λυσάτω, λυσάτωσαν, τὸ αἰσθημα ἐπαναστάτησε καὶ τότε ἀναγκαστήκαμε νὰ δεχτοῦμε ὡς λύση, ὡς λύσωσιν. Ἀλλὰ ἐπειδὴ σ' αὐτὴν τὴν ἐργασία τὸ ὑπόδειγμα εἶταν ἡ ἀρχαία γραμματική, ὅπου ἡ θέση τοῦ πρώτου προσώπου εἶταν ἄδεια, δὲ βρέθηκε κανένας νὰ θυμηθεῖ, ὅτι ὅμοια μὲ τὸ ὡς λύση ὀπτήρχε καὶ ὡς λύσω.

Ἡ προστακτικὴ ἔχει καὶ ἀρνηση. Αὐτὴ πῶς θὰ γίνε; Ἀπλοῦστατα. Ὅπου μπορεῖ ἀκολουθεῖ τὸν ἀρχαῖο τύπο, δηλαδὴ διατηρεῖ τὸν καταφατικὸν τύπο, ὅπου ὁμως δὲν τὰ καταφέρει, τὸν ἀφίνει: μὴ λύε, μὴ ζῆτει, ἀλλὰ ὄχι μὴ σκέφθητι, μὴ φαντάσθητι, μὴ νικά, ἀν καὶ εἶναι ὁ ἴδιος χρόνος καὶ τὸ ἴδιο πρόσωπο.

Γιὰ νὰ συμπληρώσουμε τὴν ἰδέα μας σχετικῶς μὲ τὴ διδασκαλία τῆς καθαρεύουσας, ρίχνουμε μιὰ ματιὰ καὶ στὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία τοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Ἐκεῖνο που χτυπᾷ πρῶτα τὴν προσοχὴ εἶναι ὅτι ὁ μαθητὴς ποτὲ ἀπ' αὐτὰ δὲ θὰ μάθει τὴν ὀρθὴν χρήσιν τῆς δοτικῆς, ἐπομένως δὲ θὰ μάθει καθαρεύουσα.

Ἀναγνωστικὸν ἑκτῆς τάξεως:

Ἀναφαίνεται εἰς τὸ μέρος τῆς τομῆς... (σ. 26)
εἰς μέρος εὐήλιον σκάπτωμέν λακκον... (σ. 36)
εἰς πάντας τοὺς κυριωτέρους λιμένας... ἰδρύθησαν... (σ. 68)
εἰς κακὴν ὄραν ἤλθετε (σ. 99)
δύο μόνον δωμάτια, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς τὸ ἐν κατάκειται... (σ. 99)
εἶναι εἰς χείρας τῶν ἐντολοδόχων (σ. 205)
ἐβρισκον ἐργασίαν εἰς τὰ χρυσοφόρα μεταλλεῖα (σ. 210)
ἔβαλλον εἰς πλεῖστα χωρία (σ. 212).

Ἀναγνωστικὸν πέμπτῆς τάξεως:

Εἰς πάντα τὰ μέρη τοῦ κόσμου πηγαινουσιν εἰς τὸ σχολεῖον (σ. 4) (γράφει ἐν πᾶσι τοῖς μέρεσι)
ἦτις συμβαίνει εἰς τὰς συνήθεις ὁδοὺς (σ. 17) (γράφει ἐν ταῖς συνήθεσιν ὁδοῖς)
οὕτω δὲ εἶναι γνωστὰ εἰς τὰ μέρη... (σ. 20) (γράφει ἐν τοῖς μέρεσι)
διαγωνίζονται εἰς πολλοὺς λιμένας (σ. 22) (γράφει ἐν πολλοῖς λιμέσι)
κατοικεῖ εἰς ἐλώδεις, μονήρεις καὶ λοχμῶδεις χαράδρας (σ. 64) (γράφει ἐν ἐλώδεσι, μονήρεισι καὶ λοχμῶδεσι)
Ἡ ἄμπελος δὲν φέεται εἰς πολὺ ψυχροὺς τόπους, εἰς παιδιάδας ὁμως θερμὰς καὶ κλιτῆς... (σ. 70) (γράφει πεδιάσι θερμαῖς καὶ κλιτῆσι)
δὲν εὐδοκίμει ἀλλαχού εἰμὴ μόνον εἰς ὄρισμένα μέρη... καλλιεργεῖται ἐν τῇ Κορινθίᾳ... ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ... (σ. 74)
παρατηρεῖται... εἰς πολλὰ μέρη (σ. 75)
κατέλυσεν εἰς τινα σκηνὴν... ἐν τῇ αὐτῇ σκηνῇ ἔμενον... (σ. 141)
φύονται μόνον ἐν Ἑλλάδι ἢ μετὰ εἰς τινα μέρη τῆς Ἑλλάδος (σ. 204) (γράφει ἐν τοῖς μέρεσι).

Ἐννοεῖται πού αὐτὰ εἶναι μέρος μόνο ἀπ' τὰ ὅσα θὰ μποροῦσε κανεὶς νὰ ἀντιγράψει. Ἐνα πρᾶγμα πρὸ πάντων προκαλεῖ τὴν προσοχὴν, ὅτι τὸ μέρος καὶ μέρη ἀποφεύγει τακτικὰ ἢ καθαρ. νὰ τὸ πείσῃ δοτικῆ. Στὰ ἐπόμενα ἀποσπάσματα πάλι βρίσκουμε διαφορὰς ἄλλες παραβάσεις τῆς γραμματικῆς, ἀντωνυμίας που δὲν ὑπάρχουνε στὴ γραμματικὴ, τὴν ἀκαταστασία τῆς ὑποτακτικῆς, τῆς προστακτικῆς, συντακτικὰ λάθη καὶ διάφορα ἄλλα.

Ἀναγν. ἑκτῆς τάξεως:

διὰ τὸν ἑαυτὸν σας (σ. 5)
κάμποσον καιρὸν (σ. 22) (γράφει χρόνον τινὰ)
ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (σ. 26) (καιρὸς στὴν καθ. σημαίνει ἀτμοσφαιρικὴ κατάστασις)
νὰ γίνεται... θὰ προσφέρηται (σ. 45)
ἰδικὰ τῆς (σ. 52)
δὲν ὕπηρεχεν οὐδεὶς λόγος (σ. 53)
ἰδικὴν σου καὶ οὐχὶ ἰδικὴν μου (γράφει σὴν καὶ οὐχὶ ἐμὴν) τῆς Ροῦμελης (σ. 98)
νὰ τίθενται (σ. 161)
δὲν θὰ ἔχωσι κανὲν κύρος (σ. 202)
ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (σ. 239) (ἡ φράσις μὲ τὸν καιρὸ ἔγινε σὴν τῷ χρόνῳ αὐτῇ ἐδῶ πότε θὰ «διορθωθεῖ» ;)
Κάποτε ὁ Ἀριστείδης... κάποτε ὁ Θεμιστοκλῆς (σ. 59)
Κάποτε κατεσκαύασαν... (σ. 58)

Ἀναγν. πέμπτῆς τάξεως:

Ἀκουσον... σκέψου... συλλογίσου... (σ. 3)
Συλλογίσου... παρακολούθησε... φαντάσου... σκέψθητι... προσπάθησε... (σ. 4)
δὲν ἦτο πολὺ ἐσκόλον εἰς τὸν καιρὸν τοῦ (σ. 13)
Κάποτε ἔσπειραν (σ. 30).
Ἴνα οὕτως ἐκτίθεται... πρέπει νὰ ἀργῶνται (σ. 33).
ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (σ. 35)
καὶ κατὰ ἄλλο (σ. 42)
Τινῶν τὸ ὕδωρ (σ. 42) (γράφει ἐνίων)
Οὐδενὸς δὲν θὰ ἀφαιρέσετε (σ. 53)
νὰ τίθηται (σ. 57)
νὰ γίνεται (σ. 75)
νὰ γίνηται (σ. 77)
Ἐδώρησαν κάποιε (σ. 79)
σὺν τῷ χρόνῳ (σ. 80)
τῆς φανέλλας (σ. 117)
νὰ ἐρχηται (σ. 148)
νὰ φέρετε (σ. 155)
νὰ σοῦ ἀναγινώσκωσιν αὐτὰ τὰ ἄσματα (σ. 172) (αὐτὰ δευτικῶς ἀντων.)
νὰ γίνηται (σ. 83)
νὰ γίνεται (σ. 193).

Θὰ πᾶ κανεῖς: Μὰ εἶναι ἀνάγκη τέλος πάντων ὅταν γράφουμε, νὰ ἔχουμε ἀδιάκοπα στὸ νοῦ μας τὴ γραμματικὴ; Δὲν εἶναι ἀκριβῶς αὐτό. Δὲ ζητῶ νὰ γράφουμε σύμφωνα μὲ τὴ γραμματικὴ, ζητῶ νὰ κάμουμε τὴ γραμματικὴ, σύμφωνα μ' ἐκεῖνα ποὺ γράφουμε. Γραμματικὴ λέγεται τὸ μάθημα ποὺ θὰ ὀδηγήσει τὸ μαθητὴ νὰ ξεχωρίσει τὰ στοιχεῖα τοῦ λόγου, καὶ ποὺ θὰ κάμει συνειδητοὺς στὸ παιδί τοὺς νόμους ποὺ ἀσυνείδητα ἀκολουθεῖ στὴν ὁμιλία του. Τέτοια γραμματικὴ εἶναι μιὰ ἀσκηση τῆς κρίσης πρώτης γραμμῆς. Καὶ τὸ ὕλικό γι' αὐτὴν τὴν ἀσκηση θὰ τὸ δώσει τὸ ἀναγνωστικὸ βιβλίον. Ἄλλὰ ἡ ἀσκηση αὐτὴ, κατὰ ποῦ εἶδαμε, δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ. Σήμερα ἂν ρωτήσετε ἕνα μαθητὴ τί μέρος λόγου εἶναι τὸ τίς, θὰ σᾶς ἀπαντήσει σωστά, ἂν ρωτήσετε ὅμως καὶ γιὰ τὸ κάποιος, δὲ φαντάζεται πως κι' αὐτὸ εἶναι ἀόριστη ἀντωνυμία, ἂν καὶ τὸ διαβάξει στὴν ἀνάγνωσή του. Ἔρει νὰ παπαγαλίζει τὴ δοτικὴ, ὅταν κλίνει ἕνα ὄνομα, ἀλλὰ δὲ θὰ μάθει ποτὲ τί σκοπὸ ἔχει ἡ δοτικὴ καὶ κατὰ τί διαφέρει ἀπ' τὴν αἰτιατικὴν.

Αὐτὰ εἶναι τὰ χάλια τῆς διδασκαλίας τῆς «ὀμιλουμένης καὶ γραφομένης νεοελληνικῆς». Ὁ κ. Σκιαῆς, ποὺ ἀγωνίζεται μὲ τόση θέρμη νὰ μᾶς πείσει πως ἡ καθαρεύουσα δὲν εἶναι τεχνητὴ γλῶσσα, παρὰ εἶναι κι' αὐτὴ «μία ἐκ τῶν σημερινῶν διαλέκτων, καὶ δὴ ἡ ἐπικρατεστέρα», τὸ πιὸ συντελεστικὸ ποὺ θὰ εἶχε νὰ κάμει γιὰ τὸν ἀγῶνα του θὰ εἶτανε νὰ μᾶς γράφει μιὰ γραμματικὴ ποὺ νὰ ἔχει κάποια σχέση μὲ τὴν πραγματικότητα. Τὴν περιμένουμε.

ΕΙΣΑΙΙΟΣ ΓΙΑΝΙΔΗΣ

ΕΝ ΒΛΕΜΜΑ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΑΓΙΚΟΝ ΘΑΛΑΣΣΟΝ ΤΩΝ ΓΑΛΛΩΣΙΚΩΝ

Γλωσσικὸν ζήτημα ἐπὶ τάπητος! Ἡ στρατιὰ τῶν ἐνθέρμων πατριωτῶν, τῶν φρουρῶν τῶν μεγάλων ἰδεῶν, τῶν πυρίνων ῥητόρων συνεκινήθη βεβαίως βαθύτατα, διότι παρουσιάσθη καὶ πάλιν ἡ τόσον ποθητὴ εὐκαιρία νὰ σωθῇ ἀκόμη μίαν φορὰν τὸ ἔθνος χωρὶς θυσίας αἵματος καὶ χρήματος. Ἀμέσως εἰς τὴν ἀρχὴν παρατηρῶ ὅτι ἡ κατηγορία αὐτὴ τῶν συνειδητῶς δρώντων τοιοῦτοτρόπως εἴτε εὐκρινῶς, εἴτε ἀνεὐκρινῶς (διότι ἡ μεγάλη κοινωνικὴ μᾶζα ἀσυναισθήτως) εἶναι ἡ στερουμένη πάσης μορφώσεως καὶ γνώσεως τοῦ ζητήματος, ὡς θὰ δεῖχθῇ κατωτέρω. Ἐκ τῶν μελετησάντων κάπως τὰ σχετικὰ ζητήματα, τῶν ὅπωςδήποτε μορφωμένων, οἱ μὲν ἐλαφρότερα μελετήσαντες καὶ κρίνοντες τὰ πράγματα ἐπανέλαβαν ἀδιαφόρως τὸ κλασσικὸν «δασκαλικὰ πράματα». Ἄλλοι βαθύτερα σκεπτόμενοι ἀνελογίσθησαν τὸ ἐπικίνδυνον τοῦ κινήματος καὶ μάλιστα εἰς τὰς σημερινὰς περιστάσεις καὶ ἐφοδῆθησαν «τὰς ἐσωτερικὰς περιπλοκάς εἰς τοιαύτας δεινὰς περιστάσεις διὰ τὸ ἔθνος». Ἐλάχιστοι ὅμως εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι κατενόησαν καὶ γενικῶς καὶ εἰς τὴν περιστάσειν ἰδίως αὐτὴν τὸ μέγεθος τῆς κατόπιν τῆς ἀναπτυσσομένης κατωτέρω διαιρέσεως γεννηθείσης καὶ συγκρουομένης τῶρα ἰδεολογίας δύο κόσμων διαφόρων, ἀπ' ἑνὸς τοῦ κόσμου τοῦ κεκοπιακότος, τοῦ σύροντος ὀπισθὲν τοῦ ὅλον τὸ φορτίον τῆς ἀπωστεωμένης εἰς κενὸς τύπου μεγάλης παραδόσεως, ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος τῶν καλῶν ἢ κακῶν διαθέσεων τῶν καθέκαστα φορέων αὐτοῦ, φορτίον τόσον δυσβάστακτον ὥστε ὁ ἀνεμετρήσας αὐτὸ βαθὺς μελετητὴς του μακαρίτης Krumbacher νὰ εἴπῃ τὸ «Weh dir, dass du ein Enkel bist», ἐξ ἄλλου δὲ τοῦ κόσμου τῶν νεωτέρων ἰδεῶν, τοῦ συστήματος, τῆς ἐλευθερίας τῆς σκέψεως, τῆς προόδου, ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος κατὰ πόσον εἰς τὰ καθέκαστα τὰ ἀντιπροσωπεύοντα τὴν κατηγορίαν αὐτὴν ἄτομα ἴστανται ὅλα ἐπὶ ὀρθοῦ σημείου ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων καὶ συμφωνοῦν εἰς ὅλας τὰς λεπτομερείας τοῦ σχετικοῦ συμπλέγματος τῶν ἰδεῶν μεταξύ των.

Τὸ παχὺ στῆμα τῆς προκαταλήψεως πρὸς ἀναδρομὴν εἰς κενὸς τύπου τοῦ παρελθόντος ἀπὸ πολλῶν αἰῶνων ἐπεκάλυψε τὴν ἐλευθερὰν ἀνάπτυξιν τοῦ ἐκάστοτε συγχρόνου Ἑλληνικοῦ πνεύματος τῶν

μεταγενεστέρων καθόλου αιώνων και πρὸς τῇ κακῇ ἐπιδράσει ἐπὶ τῆς συγχρόνου κανονικῆς ἀναπτύξεως παρεκώλυσε τὴν εὐεργητικὴν ἐπίδρασιν αὐτῆς ταύτης τῆς ιδεολογίας τῶν ἀρχαίων κατὰ τρόπον ὅμοιον πρὸς τὸν μετὰ τὴν Ἀναγέννησιν εἰς τὴν Ἑσπερίαν. Πάντοτε ὅμως ὑπῆρχεν εἰς τὸ ἔθνος μερὶς ἀνθρώπων ἐλευθερώτερον σκεπτομένων και πάντοτε κατὰ περιόδους ἀνεπτύχθη ἀγῶν, ἀγῶν ιδεολογίας εἰλικρινούς ἐκατέρωθεν, ἂν και ἐν πολλοῖς ἐσφαλμένος, οἷος ἀγῶν εἰλικρινῆς ἦτο και ὁ μικρὸν πρὸ τοῦ Ἀγῶνος ἐκραγεῖς, μετὰ τὴν διαφορὰν μόνον ὅτι ὁ νεώτερος οὗτος ἀγῶν περιέκλειεν ἐν ἑαυτῷ περισσότερα στοιχεία νεωτέρας ἐπιστήμης, διότι κυρίως εἰς τὸν δλον ἀγῶνα τοῦτον πρόκειται περὶ πάλης τῆς ἐπιστήμης κατὰ τῆς μακραιωνος προλήψεως. Ἡ προσωπικότης τοῦ ἐξέχοντος και εἰς τὴν περὶ τὰ Νεοελληνικὰ ἔρευναν Ἀδαμαντίου Κοραῆ, αἱ σχετικαὶ ἐργασίαι τῶν ἄλλων τότε ἀναμιχθέντων εἰς τὰ τοιαῦτα ζητήματα, ἢ σύγχρονος τότε ἐκ νέου ἀνακίνησις ἐν Ἑσπερίᾳ τῶν ζητημάτων τῆς προφοράς, ἢ ὄλιγον βραδύτερον ἀνακίνησις τῶν ζητημάτων τῆς καταγωγῆς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ὅλα αὐτὰ ἐξηγοῦν τὴν παράλληλον γένεσιν τοιοῦτου ἐπιστημονικωτέρου τῶν προτέρων ἀγῶνος και τὴν δξύτητα τῶν τότε ἀντιθέσεων ἐξ ἀδυναμίας ἐπαρκούς ἐπιστημονικῆς ἐποπτείας τῶν συζητητῶν. Διὰ τοῦτο δὲν ἐνίκησε τότε ἐντελῶς ὠρισμένη ἐνιαία τάσις, εἰμὴ μόνον ὅτι ὄλιγον βραδύτερον ἔγινε πλέον πεποιθήσις ἐπιστημονικὴ ἢ ἐσφαλμένη ἀντίληψις ὅτι ἡ δημῶδης γλῶσσα εἶναι διεφθαρμένη και ἀναξία προσοχῆς, μόνον ὅτι ἢ ἐσφαλμένη και κατὰ βάθος ἐκ τῶν προτέρων θεωρία τοῦ Fallme-gayer, παρὰ τὰ καλὰ τὰ ὅποια ἐπέφερεν εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν ἔρευναν προκαλέσασα τὰς περισπουδάστους ἐργασίας τῶν ἀνατρεφάντων αὐτὴν ἀντιπάλων του, εἰς τοὺς Ἑλληνας ἐπέφερε τὸ ἐναντίον ἀκριβῶς ἀποτέλεσμα, τὴν ἀποστροφὴν πρὸς ὅ,τι ἔδιδε και τὴν ἐλαχίστην λαβὴν πρὸς τοιαύτας προσβολὰς κατὰ τοῦ ἐθνισμοῦ αὐτῶν.

Ἐστερεώθη ἐπὶ τέλους μετὰ τινὰ χρόνον ἔκτοτε ιδεολογία ὅπως δῆποτε ἐνιαία ὀδηγήσασα ὅπως ὀδήγησε τὸ ἔθνος εἰς ἀνάπτυξιν κανονικὴν, ιδεολογία εἰς πολλὰ ἐσφαλμένη ὑπὸ ἐποψιν ἀρχῶν, ἀλλὰ ἔχουσα τὴν ἐποπτεῖαν πάσης τῆς πνευματικῆς κινήσεως τοῦ ἔθνους και καθ' ὠρισμένον πρόγραμμα προβαίνουσα εἰς ἐνεργείας. Διὰ τοῦτο και τὰ σοπαραδικὰ κινήματα πρὸς διάσεισιν τῆς ιδεολογίας ταύτης φέρουσι χαρακτῆρα ὅπως διάφορον τῶν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίαι, διότι και ἢ τοῦ σπουδαιότερου ἀντιπροσώπου κινήματος τοιοῦτου ἐνεργεία, ἢ τοῦ Κονεμένου, δὲν ἦτο κυρίως εἰπεῖν ἀπόπειρα ριζικῆς ἀντιθέσεως,

διαιρέσεως και ἀνατροπῆς, ἀλλὰ μάλλον ἀπόπειρα διορθώσεως ἀντιλήψεων και μεταρρυθμίσεως, ἀποτροπῆ ἀπὸ τὴν ἄλογον ἀναδρομὴν πρὸς τύπους ἄλλων κόσμων παρελθουσῶν ἐποχῶν και σύστασις πρὸς μεγαλυτέραν προσοχὴν τοῦ παρόντος. Τὰ πράγματα μεταβάλλονται κυρίως ἀπὸ τὸ 1880 και ἐφεξῆς, ὅτε ἤρχισεν ἢ νέα φάσις τῶν πραγμάτων, εἰσηλθον μοιραίως εἰς στάδιον διαπάλης τόσον συγκρουόμενοι πρὸς ἀλλήλους και ἰσχυροὶ παράγοντες ιδεολογιῶν, ὥστε σήμερον ἔχομεν πλήρη τὰ ἀποτελέσματα τῆς συγκρούσεως αὐτῆς και ἐπιστημονικῶς και ἐκπαιδευτικῶς και κοινωνικῶς ὑπὸ τὴν ἀπαισιωτέραν μορφήν ἐκ τῶν ὅσων εἶδε ποτε τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος.

Τοῦ ἀγῶνος τοῦτου μόνον τὸ πρῶτον ἡμῖς διακρίνει εἰλικρινεῖα ἐκατέρωθεν. Προϊόντος ὅμως τοῦ χρόνου εἰς τὸ ἐν μέρος ὑπεισήλαθεν ἀνειλικρινεῖα και ἀσυναίσθητος και συνειδητῆ, τῆς ὅποιας ἢ ἐπίδρασις ἐπέφερεν ὀλεθριώτερα ἀποτελέσματα και αὐτῆς τῆς διαιρέσεως τῆς ιδεολογίας. Τὸ πρῶτον ἡμῖς κυρίως διακρίνει ἐκ τοῦ ἐνός μέρους ἢ δρᾶσις τοῦ μακαρίτου Κόντου. Ἰδεολογία εἰλικρινῆς, ἀλλὰ και ἐπιστημονικῶς και ἐκπαιδευτικῶς και κοινωνικῶς ἔχουσα ἐσφαλμένους βάσεις και διὰ τοῦτο κακῶς ἐπιδράσασα. Ἐπιστημονικῶς ἐπέδρασε κακῶς πρῶτον μὲν διότι ἢ ἐπιστημονικὴ δρᾶσις ἐστηρίχθη ἐπὶ ἀξιωμάτων ἀνατραπέντων τῶρα, τῆς ἐξετάσεως τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ὑπὸ πνεῦμα διαιρέσεως εἰς δόκιμον και παρηκμακυῖαν ἀνευ τῆς ἰδέας τῆς ἐνότητος, τῆς ἐξελιξέως και τῆς ἰσότητος ἐκτιμήσεως τῶν περιόδων, δεύτερον δὲ διότι ἔδιδεν ὑπὲρ τὸ δέον βάρος εἰς τὸν γραμματικὸν κλάδον ἐπὶ ζημίᾳ τῆς ἐγκυκλοπαιδείας. Ἐκπαιδευτικῶς ἐπέδρασε κακῶς, διότι ἐπικρατήσαντος εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν ἀγῶνα τοῦ Κόντου τὰ ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς διδασκαλίας του ἀπορρεύσαντα πρακτικὰ διδάγματα ἀπῆλαυον ἐπὶ τινὰ χρόνον κατὰ προτίμησιν τῆς μόνης σχεδὸν οικονομικῆς βάσεως πάσης ιδεολογίας ἡμῶν, τῆς ὑποστηρίξεως τῆς κοινωνίας και πολιτείας. Κοινωνικῶς ἐπέδρασε κακῶς, διότι ἐν ἑαυτῇ περικλείουσα τὴν ἰδέαν τῆς διαιρέσεως ἢ ιδεολογία αὐτὴ δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πεῖσῃ πάντας και ἐπέφερε τὴν πρώτην διάσπασιν τῶν κοινωνικῶν παραγόντων. Ἀσαφῆς εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον εἶναι μόνον ὁ ρόλος τοῦ καθηγητοῦ Κατζηδάκι, ὁ ὅποιος διὰ τῶν ἀξιωμάτων τῆς νέας ἐπιστήμης του ἐστήριξε τὴν ιδεολογίαν αὐτὴν. Τοῦτο ἦτο τὸ θεμελιῶδες λάθος του, ἀπὸ τὸ ὅποιον ἀπέρρευσε ἐπειτα ἢ ὀλη πορεία του. Ἀπὸ τότε ἐτέθη ἢ βάση τῆς διαιρέσεως τῆς ἐνότητος τῆς κατευθύνσεως και τῆς διμεροῦς ἐξελιξέως ἐπὶ ἀντιθέτων βάσεων.

Ἡ κατάστασις αὐτῆ τῶν πραγμάτων ἔκαμε περισσότερον εὐπρόσ-

δεκτον τὴν ἐπέμβασιν τοῦ Ψυχάρη, τοῦ πρώτου ἐπιστημονικοῦ ἀντιπροσώπου νεωτέρας ἰδεολογίας. Ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος πῶς θὰ κρίνῃ ἡ ἱστορία τὴν προσωπικότητά του κατὰ τὴν μέλλουσαν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, ὑπὸ τὴν ἐποψιν τοῦ παρόντος μόνον εὐκόλως ἀναγνωρίζει τις ὅτι εἰς τὸ σύστημα τοῦτο τρία εἶναι τὰ ἐλαττώματα. Πρῶτον ἡ ὑπερβολικῶς ποιητικὴ φύσις τοῦ εἰσηγητοῦ τῆς νέας ἰδεολογίας πρὸς βλάβην τῆς ἐπιστημονικῆς παντοφίας, ἔπειτα ἡ ὑπερβολικὴ καταφρόνησις τοῦ παρόντος, ἔπειτα καὶ ἡ μακρὰν τῆς Ἑλλάδος διαμονὴ τοῦ εἰσηγητοῦ, ἡ ὁποία ἔγινε αἰτία ἐλλείψεως ἐπαρκoῦς πείρας καὶ βαθυτέρας μελέτης τοῦ βίου τὸν ὁποῖον προσεπάθησε νὰ διορθώσῃ. Τοῦτο ἴσως συνετέλεσεν εἰς ὀξυτέραν διάκρισιν τῆς ἰδεολογίας αὐτῆς καὶ ἀπὸ τῆς ἀντιθέτου τάσεως τοῦ Κόντου ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀπὸ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ παρόντος ἀφ' ἑτέρου. Ἡ ἐπέμβασις τοῦ καθηγητοῦ Χατζηδάκι καὶ ἐδῶ ὤξυνε τόσον τὰ πράγματα, ὥστε ἀνευ ἰδιωτικῆς ὑποστηρίξεως τῆς ἰδεολογίας ταύτης δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ σταθῇ αὐτὴ ἐν Ἑλλάδι ὑπὸ τοιαύτην μορφήν καὶ νὰ ἐξελιχθῇ εἰς τὴν σημερινὴν μορφήν τῆς, εἰς τὴν ὁποίαν πολὺ μικρὰν βοήθειαν προσέφεραν ἡ συμμετοχὴ καὶ τῶν Γερμανῶν λογίων εἰς τὸν ἀγῶνα. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγῶνος τούτου ἦτο μέγα σφάλμα, ἡ πρόσκλησις τῆς κοινῆς γνώμης ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους πρὸς συμμετοχὴν καὶ ἡ μετοχέτευσις τοῦ ζητήματος ἀπὸ ἐπιστημονικοῦ εἰς κοινωνικόν.

Διότι κυρίως πρόκειται περὶ ἐπιστημονικοῦ καθόλου ζητήματος. Ἡ ὄθησις ἢ δοθεῖσα εἰς τὴν ἔρευναν τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἡ τείνουσα πρὸς τῇ καταδείξει τῆς ἐνότητος τῆς ἐξελίξεως νὰ ἐπιφέρῃ τὸ ἰσοζύγιον ἐν τῇ ἐκτιμῇσι τῶν ἰδεῶν μεταξὺ τῶν περιφρονουμένων ἄλλοτε μεταγενεστέρων ἐποχῶν τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας καὶ γλώσσης καὶ τῆς κλασσικῆς καὶ ἡ ἀνάδειξις ἀξίων λόγου ἐρευνητῶν ἐπὶ τῶν μεταγενεστέρων τούτων περιόδων καὶ τῆς Νεοελληνικῆς, εἶναι αἱ αἰτίαι διὰ τὰς ὁποίας ἐτέθησαν ἐπὶ τάπητος καὶ τὰ πρακτικὰ τῆς ἀποτελέσματα. Ἦτο ἀγῶν κυρίως μεταξὺ τῶν δύο κυριωτέρων ἀντιπροσώπων τῆς ἐρέυνης ταύτης, τοῦ Χατζηδάκι ἀφ' ἑνὸς καὶ τοῦ Ψυχάρη ἀφ' ἑτέρου, εἰς ὃν ὡς διαλλακτικῆς μάλλον προσῆλθεν ὁ ἐν ἄλλῃ κλάδῳ τῆς τοιοῦτου εἶδους ἐρέυνης ἔχων κυρίως τὴν εἰδικότητά του Krumbacher. Ἦτο ἐξ ἑνὸς ἀγῶν περὶ κατευθύνσεως τῆς νεωτέρας ἰδεολογίας ἡμῶν κατὰ σύστημα νεώτερον, ἐξ ἄλλου ἀγῶν κυριαρχίας τῆς βάσεως τῆς ἰδεολογίας, κυρίως τοῦ πανεπιστημίου, ἔπειτα καὶ τῶν διακλαδώσεων τῆς ἐκπαιδεύσεως, ἀγῶν ἐπομένως κατὰ μέγα μέρος ἔχων ὡς βάσεις καὶ ἐπακόλουθα

φιλοδοξίας, κοινωνικὴν ἐκτίμησιν καὶ ὄλικὰ συμφέροντα. Ἡ κοινὴ γνώμη ἦτο τὸ μῆλον τῆς ἐριδος τῶν διαμαχομένων μερῶν καὶ κριτῆς ἐν συνόλῳ. Ἐφ' ὅσον τὰ πράγματα διετηροῦντο εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ ἀγῶν ἦτο ὀπωσθήποτε ἐπιστημονικός. Ἡ πρόκλησις τῆς κοινῆς γνώμης νὰ λάβῃ ἐνεργὸν μέρος ὑπὲρ τῆς μιᾶς μερίδος εἶναι τὸ θεμελιώδες κακούργημα κατὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ ἡ αἰτία τῆς κατόπιν βαβυλωνίας. Πῶς συνέβη τοῦτο;

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ὁ σκοτεινὸς ρόλος τοῦ Χατζηδάκι. Ὁ ἀγῶν ἀνεξαρτήτως τῶν ὑπερβολῶν του ἦτο ἀγῶν πάλης τῆς νεωτέρας ἰδεολογίας τῆς ἐπὶ τῆς νέας φάσεως τῆς ἐπιστήμης στηριζομένης κατὰ τοῦ τυφλοῦ κλασσιτισμοῦ. Ἡ θέσις τοῦ Χατζηδάκι ἐν τῷ ἀντιθέτῳ στρατοπέδῳ ἦτο ἐντελῶς ἀδικαιολόγητος ἐπιστημονικῶς. Σύστημα ἀντιδράσεως κατὰ τοῦ κλασσιτισμοῦ, ἀδιάφορον ἀν κατὰ πόσον ὀρθὸν εἰς τὰς λεπτομερείας, ἔδωκε κατὰ μέρος ὁ Ψυχάρης. Ὁ Χατζηδάκις δὲν ἔδωκε διότι δὲν εἶχε νὰ δώσῃ. Ἐδῶ εἶναι ἡ κυρία αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν καταφυγὼν εἰς τὴν ἰδεολογίαν τοῦ διδασκάλου του καὶ στηριζόμενος πρὸς τούτοις ἐπὶ στερεοῦ παράγοντος, δηλαδὴ τοῦ ἀπὸ δεκαετηρίδων μονιμοποιηθέντος καθεστώτος, ἐχρησιμοποίησε τὰς δύο αὐτὰς δυνάμεις ὡς ἀντίδρασιν διὰ νὰ καταπολεμήσῃ τὰς ἀτελείας καὶ τὰς δυσκολίας τῆς πλήρους καταρτίσεως τοῦ νέου συστήματος καὶ παρουσιάζετο ὡς διφυῆς ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν πρὸ τῆς κοινῆς γνώμης. Αἰσθανθεὶς μετὰ τὸ πρῶτόν του ὀλισθημα τὸ βάρος τῆς ἀντιθέτου κοινωνικῆς πιέσεως ἐδικαιολογήθη ἀφελέστατα ὅτι ἐφοβεῖτο τὸ πλήρες ναυάγιον ἐν ἀντιθέτῳ πορείᾳ. Προϊόντος ὁμοῦ τοῦ χρόνου καὶ στερεωθεῖσης τῆς θέσεώς του ἤρχισε τὰς μεθόδους τῶν ἐπιχειρημάτων περὶ ἀντεθνικότητος τῶν ἐνεργειῶν τοῦ ἀντιπάλου, τὴν ἐκκλήσιν πρὸς τὴν κοινὴν γνώμην, τὴν καταδίωξιν πρὸς τοὺς ἀντιφρονούντας. Ἡ διπλῆ διαίρεσις ἦτο ἤδη ἀρκετὰ σαφῆς καὶ πλήρης, διότι καὶ ἡ πρότερον εἰλικρινῆς καὶ ἐπὶ πραγματικῆς δυνάμει ἐπιστημονικῆς στηριζομένη ἰδεολογία τοῦ Κόντου βαθμηδὸν ἐν τῇ σχολῇ του ἀνεπτύχθη εἰς ἀδιάλλακτον ἄμυναν διασώσεως τοῦ οἰκοδομήματος τούτου, τοῦ ἀφ' ἑνὸς μὲν μὴ στηριζομένου ἐπὶ σταθερῶν ἐπιστημονικῶν βάσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ σαλευομένου ὑπὸ τῆς ἐπιθέσεως τῶν ἐναντίων. Ἦτο καιρὸς πλέον νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν παλαίστραν ὁ καθηγητῆς Μιστριώτης, ἀφοῦ τὸ ἔδαφος ἦτο τόσον καταλήλως παρεσκευασμένον πρὸς τοῦτο.

Ὁ ρόλος οὗτος τοῦ Μιστριώτου εἶναι ὁ ὀλεθριώτερον ἐπιδράσας καὶ ὁ ἐπιβαρύνων περισσότερο τοὺς ἀνεχθέντας αὐτὸν ἐπιστήμονας.

Ρόλος μὴ στηριζόμενος ἐπὶ οὐδεμιᾶς ἀπολύτως ἐπιστημονικῆς ἀξίας, ρόλος οὐδεμίαν ἠθικὴν βᾶσιν ἔχων, ρόλος στηριζόμενος ἐπὶ τῆς ἀπαισιωτέρας μορφῆς τοῦ κλασικισμοῦ τῆς διαγραφούσης ἀπλούστατα πᾶσαν νεωτέραν τῆς κλασικῆς ἐξέλιξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, τοιοῦτος ρόλος δὲν ἦτο δυνατὸν εἶμῃ καὶ μέσα ἀνάλογα νὰ μεταχειρισθῆ πρὸς ἐπικράτησιν, εἴτε τὰ γνωστὰ ἐπιχειρήματα ἐλέγοντο εἰλικρινῶς, εἴτε προήρχοντο ἐξ αὐταπάτης, εἴτε ἀπέρρεον ἐξ ἄλλων ἀγνώστων λόγων. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐνασχόλησις ἐπὶ τῶν νεωτέρων περιόδων τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογίας παρεστάθη ὡς ἀνευ ἀξίας καὶ ἀσύμφορος (διὰ τοῦτο ἐξ ἀντιθέτου ἀνεπτύχθη καὶ ἡ κατ' οὐσίαν ὁμοία γνώμη καὶ ὡς ἐπιχείρημα ὑπὸ τοῦ Χατζηδάκι παρακολουθοῦντος τὸν ρόλον τοῦτον προφερομένη, ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα καὶ ἄλλο ἡ πρακτικὴ ἐφαρμογὴ, ὅχι βεβαίως ἐν τῇ ἐρεύνη, ὅπου πρέπει νὰ γίνεταί τοῦτο, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ ἀποτελέσματα, ὅπερ εἶναι ἄρδην ἐσφαλμένον). Ἡ ἄμυνα κυρίως τῶν ἀτόμων καὶ τῆς μετὰ ποικίλων συμφερόντων συνδεομένης ἰδεολογίας των μετατραπέισα εἰς δῆθεν ἄμυναν τοῦ κοινωνικοῦ καθεστῶτος (μὴ ἔχοντος ἀνάγκην οὐδεμιᾶς ἀμύνης, διότι τοῦτο μόνον ὡς ὅλον δύναται βαθμηδὸν νὰ μεταρρυθμισθῆ καὶ ὅχι κατὰ μέρος νὰ βλαδῆ) ἐχαρακτήρισε τὴν ἀντίθετον τάσιν ὡς ἐθνικὴν προσβολήν, ὡς προδοσίαν κατὰ τῆς πατρίδος καὶ ὡς ἀπόπειραν διασπάσεως τῆς φυλῆς. Ἡ ἀτομικὴ οἰκονομικὴ βᾶσις τῆς καταδιωκομένης νεωτέρας ἰδεολογίας καὶ ἡ ἀλληλοβοήθεια τῶν ὀπωσδήποτε ὀπαδῶν αὐτῆς ἐχαρακτηρίσθησαν ὡς ξενικὰ ρούβλια καὶ σύστασις κατὰ τοῦ καθεστῶτος. Ἡ ἀνάμιξις εἰς τὸ ζήτημα τῆς Ἐκκλησίας συνετέλεσε, βοηθοῦσης τῆς ἀνωτέρω τάσεως, εἰς ἀνακάλυψιν δῆθεν ἀθέων μεταξὺ τῶν νεωτεριστῶν. Τὸ ἐμπλησθὲν φανατισμοῦ κοινωνικὸν καθεστῶς ἀνεκάλυψε δῆθεν ἀναρχικούς, σοσιαλιστὰς καὶ παντοίους ὑπονομευτὰς τῆς ὑποστάσεώς του μεταξὺ τῶν νεωτεριστῶν. Ἐν μέσῳ τῶν ὑποστηρίζοντων ταῦτα ἡ κεντρικὴ καὶ συμπαγῆς ὁμὰς τῆς κοινωνίας ἔδρα ἀσυναίσθητος, οἱ δὲ ὑποκινουῦντες ταῦτα καὶ συνειδητῶς δρῶντες ἔδρων τὸ μὲν ἐξ αὐταπάτης, τὸ δὲ ἐκ προμελέτης. Προμελέτης καὶ συνειδητῆς προερχομένης ἐξ ἐπιγνώσεως τῆς ἰδίας ἀδυναμίας καὶ προαγωγῆς αὐτοῦς εἰς ἄμυναν καὶ ἀσυναίσθητου ὑπὸ τύπον ἐνστίκτου κατ' ἀορίστου κινδύνου ἐπαπειλοῦντος τὴν ὑπόστασίν των. Βαθυτέρα σκέψις περὶ τῆς ἀνοχῆς τῶν νεωτεριστῶν, τῆς ἐπιδιωκομένης ὑπ' αὐτῶν ἀναδιοργανώσεως τῶν διαφόρων κλάδων καὶ τῶν τοιοῦτων, βεβαίως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γεννηθῆ εἰς τὰς κεφαλὰς αὐτῶν.

Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν τὰ δυνάμει τῆς τελευταίας αὐτῆς τροπῆς γενόμενα κατ' ἐπανάληψιν ἔκτροπα τὰ διασεύσαντα ἐκ βάθρων ἄλλοτε ὄλον τὸν πολιτειακὸν ὄργανισμὸν. Ἡ ἐσχάτως γενικὴ κατακραυγὴ κατὰ καθεστῶτος κοινωνικοῦ πανταχόθεν διαρρέοντος ἀνεχαίτιζε τὴν ὁρμὴν τῶν ἀμυντόρων αὐτοῦ καὶ τῶν δαιμονίων των μέχρις ὅτου ἡ κατ' ἀρχὰς ἀόριστος διάσεισις αὐτοῦ διὰ τοῦ στρατιωτικοῦ κινήματος ἤγαγε βαθμηδὸν εἰς σαφεστέραν διάκρισιν τῶν πραγμάτων. Οὐτε ὅμως κατὰ τὴν παραχῶδῃ τότε περίστασιν, οὐτε κατὰ τὴν μετὰ ταῦτα κανονικὴν μὲν, ἀλλὰ κατὰ μέγα μέρος ἐπαναστατικὴν κυβερνήσιν, ἐνεφανίσθη ἡ ἄμυνα ἐν τῷ συνόλῳ τῆς, ἀλλὰ παρουσιάζετο μόνον περιοδικῶς ὡς κινήσις ἀτομισμοῦ καὶ κομματισμοῦ σύροντος ὀπισθεν ἑαυτοῦ εἰς ἀδιασπάστους κρίκους ἐξαρτήσεως ἀλληλοδιαδόχου τὸ καθεστῶς τὸ μὴ ἐπιτρέπον τὴν ἐλαχίστην μεταβολὴν καὶ μεταρρυθμίσιν θίγουσαν συμφέροντα ὁμάδων. Μόνον μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ νέου πολιτικοῦ παράγοντος καὶ τὴν ὀριστικὴν τροπὴν αὐτοῦ πρὸς πορείαν διάφορον πρὸς τοὺς παράγοντας τοῦ παρελθόντος ἀναφαίνεται σαφῶς ἡ ὀριστικὴ διάκρισις πλέον τῶν δύο κοινωνικῶν τάξεων. Οἱ μετριοπαθεῖς ἀρχαιότεροι, οἱ νεώτεροι ἐπιστήμονες ἐν συνόλῳ, οἱ μεταρρυθμισταί, οἱ νεωτερισταί, οἱ κοινωνιολόγοι, οἱ δημοτικισταί καὶ γενικῶς οἱ ἐλευθερόφρονες ἐτάχθησαν ἀνεπιφυλάκτως πρὸς τὸ μέρος τοῦ νέου παράγοντος, οἱ φορεῖς τῆς παλαιᾶς ἰδεολογίας, οἱ ἀμύντορες ἑαυτῶν καὶ τοῦ καθεστῶτος, οἱ ἄνθρωποι τῆς κομματικῆς διαπάλης καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν ἀτομικῶν ὀρέξεων ἐτάχθησαν πρὸς τὸ ἀντίθετον μέρος τῶν δυσηρεστημένων. Τοιοῦτοτρόπως ἐξηγεῖται τὸ μέγεθος τοῦ κινήματος καὶ ὁ κομματικὸς χρωματισμὸς αὐτοῦ καὶ πολιτικῶς καὶ φιλολογικῶς καὶ κοινωνικῶς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον διέφυγεν ἐν ἀρχῇ τὴν προσοχὴν τῆς Κυβερνήσεως.

Τὸ κίνημα διωργανώθη μὲ θαυμαστὴν τέχνην καὶ συνδυασμὸν παραγόντων, τῶν ὁποίων ἡ ἀπαρίθμησις δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει. Ἡ ἔκτασις αὐτοῦ κατενοήθη ὑπὸ τῶν πλείστων πλήρως μόνον βαθμηδὸν ἀπὸ τὰς ἀνοικονομήτους καὶ παραλόγους ἀξιώσεις τῶν ἀντιπροσώπων τῆς ἀμύνης ἀναλόγως τῆς προόδου τοῦ κινήματος. Κατ' ἀρχὰς ἐξητήθη ἄρθρον τοῦ Συντάγματος, ἔπειτα ἄρθρον ἐκπαιδευτικόν, ἔπειτα περιορισμὸς τῆς ἐλευθερίας τῆς γνώμης τῶν διδασκάλων, ἔπειτα προσοχὴ γενικῶς εἰς τοὺς ὑπαλλήλους, ἔπειτα προσεβλήθη ἀπαίτησις πρὸς ἀπομάκρυνσιν ἐπιστημονικῶν ἐχθρῶν, ἔπειτα ἐγιναν ὑπαινιγμοὶ πρὸς οἰονεὶ μονιμοποίησιν τῆς γλωσσικῆς ἐπιτροπῆς καὶ τέλος ἐξερράγη φανερὸς πολιτικὸς πόλεμος κατὰ τῆς Κυβερνήσεως. Ὁ λέγων καὶ φρονῶν ἀκόμη

ἔτι εἰς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα πρόκειται διὰ τὸ τελικὸν ν ἢ διὰ τύπους καὶ λέξεις δὲν ἐννοεῖ τίποτε. Πρόκειται ἐν συνόλῳ περὶ τῶν ἀντιλήψεων τοῦ ἐξεγειρομένου ἐκ ληθάργου Νεοελληνικοῦ δημιουργικοῦ πνεύματος, πρόκειται περὶ σαφοῦς διακρίσεως τῆς ὄντοτης αὐτοῦ ἀπὸ τῶν ἀοριστιῶν τῆς ἐξαρτήσεως ἐκ τοῦ παρελθόντος, τὸ ὅποσον θὰ τεθῆ ἐν μοίρᾳ τοιαύτῃ, ὥστε ἡ ἐπίδρασίς του νὰ εἶναι εὐεργετική καὶ οὐχὶ ἐπιβλαβής, πρόκειται περὶ Ἑλλάδος αἰσθανομένης, δρώσης, συστηματοποιούσης, νομιμοφρόνου κατὰ Ἑλλάδος αἰθεροβατούσης, παραλύτου, ξεχαρβαλωνούσης, βαζιζουζουκίζουσης.

Ἐν μέσῳ τῆς καταστάσεως αὐτῆς τῶν πραγμάτων ἔγινε καὶ ἡ ἐπίσημος ἐμφάνισις τοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου. Ἡ ἐμφάνισις αὕτη συνετέλεσεν ἴσως εἰς τὴν καὶ ἄλλως μέλλουσαν νὰ ἐπέλθῃ ἔκρηξιν τοῦ ζητήματος καὶ ἀπετέλεσε τὸ κέντρον τῆς βολῆς τῶν ἀντιθέτων. Ἡ πορεία του δὲν εἶναι ἀκόμη σαφής καὶ δὲν εἶναι βέβαιον κατὰ πόσον θὰ κατορθώσῃ οὗτος νὰ ἐπιφέρῃ τὸ ποθεύμενον ἰσοζύγιον τῶν ἰδεολογιῶν καὶ τῶν δρώντων κοινωνικῶν παραγόντων, ἅπερ εἶναι ὁ ἀπώτερος σκοπὸς αὐτοῦ. Ἡ ἀοριστία αὕτη ἴσως εἶναι ἡ αἰτία τῆς ἀντιλήψεως αὐτοῦ ὡς κέντρου προπαγανδιστικοῦ ὑπὸ τῆς ἀντιθέτου μερίδος καὶ δικαιολογεῖ πως τὴν περίσκεψιν τῶν μὴ προσερχομένων εἰς τὰς τάξεις αὐτοῦ μολοντί εὐχαρίστως βλέπουν τὰ κατ' αὐτόν, ἢ τῶν μὴ ἐπιθυμούντων νὰ διακηρύσσεται ἡ συμμετοχὴ των εἰς αὐτόν. Ἡ ἀντιλήψις αὕτη εἶναι κακὴ ἑκατέρωθεν, διότι ἡ ἰδέα τῆς διαιρέσεως πρέπει νὰ ἐκλείψῃ βαθμηδόν, ὡς οὕσα ἀποτέλεσμα ἀτομικῶν ἀντιθέσεων καὶ οὐχὶ ἐπιστημονικῆς βάσεως. Τὸ Δελτίον τοῦ Ὀμίλου εἶναι προωρισμένον νὰ δράσῃ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα, ὡς δίδουν ἐλπίδα τὰ μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντα εἰς αὐτό.

Πρὸς τὸ ἐποπτικὸν ἐπιστημονικὸν μέρος ἐκινήθησαν τὰ δημοσιεύματα τοῦ ὑποφαινομένου, εἰς τὴν ἐξερεύνησιν δηλαδὴ τῶν αἰτίων τῆς διαιρέσεως καὶ τῶν μέσων πρὸς θεραπείαν αὐτῶν, καὶ ἐν τῷ Δελτίῳ καὶ ἄλλαχού. Διὰ τοῦτο ἐξηγεῖται καὶ ἡ σφοδρὰ ἐπιθεσις κατὰ τοῦ καθηγητοῦ Μιστριώτου καὶ τῶν συνενωθέντων μετ' αὐτοῦ ἐπιστημόνων πρὸς στερέωσιν προγράμματος ὀλεθρίας διαιωνίσεως τῶν παθῶν καὶ τῆς διαπάλης. Ἡ διατριβὴ τοῦ Δελμούζου εἶναι κατὰ μὲν τὸ ἀσθενέστερον μέρος ἐρευνητικὴ τοῦ ὀρθοῦ ἢ γλωσσολογική, κατὰ δὲ τὸ πειστικώτερον ἐκπαιδευτικὴ καὶ παιδαγωγική. Αἱ τοῦ ἐπιτεθέντος κατ' αὐτοῦ διὰ τὸ πρῶτον κυρίως μέρος καθηγητοῦ Σκια δημοσιεύσεις εἶναι ἐκθέσεις ἀνευ ὀπισθοβουλίας καὶ ἐπὶ τοῦ καθεστώτος στηριζόμεναι καὶ διὰ τοῦτο πιθαναὶ εἰς τοὺς πολλοὺς, ἀλλὰ κατὰ

μέγα μέρος εἶναι ἐσφαλμένοι καὶ περιτταί, διότι ἢ στηρίζονται μονομερῶς ἐπὶ τῆς ἰδέας τῆς διαιρέσεως ἢ ὑποστηρίζουν τὰ μὴ ἔχοντα ἀνάγκην ὑποστηρίξεως καθεστῶτα. Ἡ γενικὴ ἀντιλήψις μου περὶ τῶν δημοσιευμάτων καθόλου τοῦ καθηγητοῦ ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην εἶναι ὅτι θὰ ἔλυνεν ἴσως τὸ ζήτημα ἂν κατενόει ποῦ κεῖται αὐτό. Ἡ τοῦ Μπουρνάνα δημοσίευσις ἐπίσης εἶναι μᾶλλον ἐκπαιδευτικὴ, ὑποστηρίζουσα βελτίωσιν τῶν πραγμάτων ἐξ ἀρκετὰ ἀορίστου ἀπλοποιήσεως τῆς γραφομένης. Τὸ ἀόριστον αὐτὸ καταφαίνεται ἐκ τῆς ἐπιτυχοῦς ἀναίρεσεως πολλῶν ἐπιχειρημάτων του ὑπὸ τῶν δημοσιευμάτων τῶν Ἰδα καὶ Ῥαμᾶ, τὰ ὅποια πάλιν εἶναι ἀσθενῆ εἰς ἐν θεμελιώδες σημεῖον, ὅτι παριστοῦν τὸ ἔργον τοῦ Ὀμίλου ὑπὲρ τὸ δέον ἐπαναστατικὸν καὶ ζήτημα τοῦ μέλλοντος μᾶλλον, ἐνῶ εἶναι ἀνάγκη διὰ νὰ προσαρμοσθῇ οὗτος εἰς τὸ παρὸν νὰ ἔλθῃ εἰς περισσοτέρας παραχωρήσεις πρὸς τὸ καθεστῶς. Ὁ δὲ καθηγητὴς Χατζηδάκις; Αὐτὸς ἐσιώπησε σχεδὸν καθ' ὅλον τὸ ταραχώδες διάστημα παραδόξως καὶ μόνον εἰς μερικὰς του μικροδημοσιεύσεις εἰς ἐφημερίδας ἔδειξεν ὅτι ἐκαιροσκόπησεν εἰς τὸ ζήτημα καὶ ὅτι εἶναι φόβος ὅτι διὰ τὸ κοινωνικὸν του κύρος καὶ τὴν θέσιν του ἐξελλίσσεται μοιραίως εἰς ρόλον παραπλήσιον πρὸς τὸν τοῦ καθηγητοῦ Μιστριώτου.

Μετὰ τὰ ἐκτεθέντα ἔρχομαι εἰς τὸ τελικὸν συμπέρασμα. Πρόκειται καὶ πάλιν ἐπαναλαμβάνω περὶ ἀσυναισθήτου ἀκόμη εἰς πολλοὺς ἀντιδράσεως κατὰ κατευθύνσεων κακῶν. Ἡ ἀντίδρασις δὲν ἔχει μόνον τὸ ἀρνητικὸν τῆς μέρος, ἀλλὰ καὶ τὸ θετικὸν τῆς ἐγκαθιδρύσεως ἐγκαταστάσεων καλυτέρων. Ὁ ἀγὼν πρὸς τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖα προϋπόθεσις, ἀλλὰ πρέπει νὰ γίνεται τηρουμένων πάντοτε τῶν ὄρων τῆς δημοσίας τάξεως καὶ τῆς κοινωνικῆς εὐπρεπειᾶς ἑκατέρωθεν, διότι ἐξέγερσις καὶ αὐθαιρεσία τῶν ἀμυντῶρων ἐξεγείρει ἐνστικτα τῶν δορυφόρων των καὶ τοῦτο ἐξεγείρει ἀνάλογα συναισθήματα καὶ ἐκ τῶν τῆς ἀντιθέτου μερίδος καὶ προκύπτει ταραχὴ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Δὲν πρόκειται δι' ἀγῶνα μόνον γλώσσης, ἀλλὰ δι' ἀγῶνα γενικῆς ἰδεολογίας. Τὸ κύριον σημεῖον τοῦ ἀγῶνος δὲν εἶναι εἰς ἐγκαταστάσεις πρὸς τὰ κάτω, ἀλλὰ εἰς πόλεμον πρὸς τὰ ἄνω καὶ κατίσχυσιν εἰς τὸ κέντρον τῆς ἰδεολογίας. Εἶναι ἀγὼν ἐπὶ τοῦ παρόντος φαινόμενος ἀδιάλλακτος διὰ τὴν ἀδιάλλακτον καὶ μονοῦ βάρβαρον στάσιν τῶν ἀμυντῶρων, ἀγὼν ἀπαιτῶν τὴν ἐξωτερικευσιν παντὸς δυναμένου νὰ προσφέρῃ ὅ,τι δύναται, διότι καὶ ἄλλως τὸ ἰσcογνιτο δὲν ὠφελεῖ καὶ πολὺ εἰς τὸ μικρὸν μας κοινωνικὸν περιβάλλον. Ἄν νικήσουν αἱ ἀντιλήψεις τῶν ἀμυντῶρων τελειωτικῶς, πρᾶγμα ἅπερ

ἀπευχόμεθα καὶ ἔπερ εἶναι σχεδὸν ἀδύνατον, νικᾶ μετ' αὐτῶν ἢ γενικῇ ρουτίνα μετὰ τὰ ἐπακόλουθά της καὶ δὲν ὑπάρχει ἐλπίς φειδοῦς διὰ τοὺς νεωτεριστάς. Ἄν νικήσουν αἱ ἀντιλήψεις τῶν νεωτεριστῶν, βεβαίως ἕκαστος θὰ τεθῆ ἀναλόγως ἄνευ μνησικακίας εἰς τὴν θέσιν του, θὰ ἐπικρατήσῃ πρόγραμμα διαλλαγῆς, συστήματος καὶ ἐπιδιώξεως τῶν ἰδεῶν, πράγμα διὰ τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνάγκη νὰ διαφωτισθῇ ἡ μεγάλη μάζα τῶν ἀσυναισθητῶς μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοὺς ἀμύνητορας δρώντων κοινωνικῶν παραγόντων.

Εἶναι ὁ ἀγὼν αὐτὸς δεῖγμα καταπτώσεως ἠθικῆς καὶ ἀλληλοσπαραγμοῦ, ὡς λέγουν τινές, ἰδίᾳ τῶν γλωσσαμυνητῶν; Δὲν τολμῶμεν νὰ τὸ πιστεύσωμεν. Εἶναι ἀγὼν ἀποδεικνύων τὴν ὑπάρχουσαν ἀκόμη ἀκμαίαν καὶ ἀναγεννωμένην τῶρα ζωτικότητα τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς τῆς μελλούσης πάλιν νὰ δράσῃ ποτὲ ἐπαξίως τῆς ἱστορίας της; Εἶναι πολὺ πιθανόν, ἂν τις ἀναλογισθῇ ὅτι τοιοῦτος ἀγὼν συνέπεσε πάντοτε πρὸς τὰς λαμπροτέρας περιόδους τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας τῶν μετ' Ἀλέξανδρον χρόνων καὶ δὴ καὶ πρὸς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀγῶνος.

ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ Χ. ΜΠΟΥΤΟΥΡΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΖΩΗ

ΕΝΑ ΒΙΒΛΙΟ ΓΙΑ ΤΗ ΓΛΩΣΣΑ ΜΑΣ

Vernaculae Graecae Linguae Grammaticam ab omnibus fere dixerim expectatam simul et expetitam, a quamplurimis frustra promissam, . . . nec ab aliquo satis adhuc expressam... Grande quidem et perarduum opus.

PORTIUS

Albert Thumb, Handbuch der neugriechischen Volkssprache. Grammatik, Texte, Glossar [Ἐγχειρίδιο τῆς Νεοελληνικῆς λαϊκῆς γλώσσας. Γραμματικὴ, κείμενα, λεξιλόγιο]. 2 ἔκδ. Στρασβούργο 1910. XXXI + 359 σ. Σχ. 8°. 8,50 μάρκα.

Πέρασε γιὰ πάντα ἡ ἐποχὴ ποὺ νομίζαμε τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ μας βάρβαρο ἀνακάτωμα λέξεων καὶ τύπων, καὶ μόνο σὲ μερικὰ ἄρθρα ἐφημερίδων, γραμμένα κάποτε καὶ ἀπὸ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου, τὴ βλέπομε ἀκόμη νὰ κηρύχεται προὖν ἀμάθειας καὶ ἀγραμματοσύνης, γέννημα τῶν χρόνων τῆς σκλαβιάς, γλῶσσα φτωχὴ καὶ κουρελιάρικη, ἰδίωμα χωρὶς κανόνες καὶ χωρὶς γραμματικὴ. Σήμερα ξέρομε ὅτι ἡ λαϊκὴ μας γλῶσσα ἔχει τοὺς νόμους της καὶ αὐτὴ καὶ τὴ γραμματικὴ της, καθὼς κάθε λαοῦ γλῶσσα, ποὺ μπορεῖ μάλιστα νὰ εἶναι κανονικώτερη καὶ ὁμαλότερη ὅσο ὁ λαὸς εἶναι πιὸ ἀμόρφωτος, χωρὶς ἐπιμειξίαι μετ' ἄλλους, χωρὶς μεγάλη ἱστορία. Καὶ ξέρομε ἀκόμη σήμερα ὅτι μιὰ τέτοια γραμματικὴ, ἀκόμη καὶ δταν μένη ἀγραφή, δὲν εἶναι γιαντὸ λιγώτερο πραγματικὴ καὶ ἀπαραβίαστη, ἀφοῦ ἔχει γιὰ φύλακα τῶν ὀρισμῶν της τὸ γλωσσικὸ μας αἴσθημα, τὸ αἶσθημα ποὺ ὁ καθένας μας, καὶ ὁ πιὸ ἀμόρφωτος, καὶ ὅσο πιὸ ἀμόρφωτος εἶναι, ἔχει γεννημένο μέσα του, καὶ ποὺ μᾶς λέγει: ἔτσι λέγουν καὶ ἔτσι δὲ λέγουν, ἔτσι μπορεῖς νὰ πῆς, καὶ ἀλλιῶς ὄχι.

Μὰ ἐκεῖνο ποὺ γυρεύομε ἀκόμη σήμερα εἶναι μιὰ γραμματικὴ χεροπιαστὴ, ἕνα βιβλίον καθὼς ἐκεῖνο ποὺ ξέρει κάθε πολιτισμένο παιδί — καὶ πρὸ πάντων κάθε ἑλληνόπουλο, — ποὺ ν' ἀραδιάζονται μέσα του κανόνες, παραδείγματα καὶ ἐξαιρέσεις, μιὰ γραμματικὴ ποὺ μ' αὐτὴ νὰ μαθαίνουν τὴ γλῶσσα μας καὶ οἱ ξένοι, καὶ ποὺ καὶ ἐμεῖς

αὐτὴ ν' ἀνοίγωμε δταν τόχη κι ἀμφιβάλλωμε γιά καμιά λέξη ἢ κανέ-
ναν τύπο.

Ἐπάρχουν γραμματικὲς τῆς γλώσσας μας; Νά μιὰ
ἀπορία ποὺ γιά βέβαιο σὲ πολλοὺς θὰ γεννήθηκε, μιὰ και πείστηκαν
ὅτι οἱ γραμματικὲς τῆς καθ' ἡμᾶς γλώσσας, τῆς νέας ἑλληνικῆς, τῆς
ὀμιλουμένης, ἐτοιμασμένες σύμφωνα μὲ τὰ ἐπίσημα προγράμματα
κι ὄχι, ἐγκεκριμένες πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων τοῦ κράτους
καὶ μὴ, ἀπὸ τὴν πρώτη τους σελίδα ποὺ μᾶς μιλοῦν γιά ἀνύπαρτα
μακρὰ και βραχέα και δίχρονα και διφθόγγους, κι ἄφωνα και διπλά,
και μέσα και δασέα, ὡς τὴν τελευταία τους και τὸ ἀράδιασμα τῶν
σχετλιαστικῶν κι ἄλλων ἐπιφωνημάτων, φεῦ, οἴμοι, και αἰβοί, δὲν
κάνουν ἄλλο παρά νὰ προσπαθοῦν νὰ καθιερώσουν και μεταδώσουν
και στίς τρυφερὲς γενεὲς τὴν πρωτοφανέρωτη βαβυλωνία τῆς νεοε-
λληνικῆς γλωσσικῆς ψευτιάς.

Ἐπάρχουν λοιπὸν γραμματικὲς τῆς γλώσσας μας; Στὴν ἐρώτηση
αὐτὴ πολὺ λίγοι θὰ ἔχουν πρόχειρη τὴν ἀπάντηση, και δὲν εἶναι
περιττὸ νὰ μνημονευτοῦν ἐδῶ οἱ γραμματικὲς ποὺ ζήτησαν νὰ κατα-
στρώσουν και περιγράψουν τὰ φαινόμενα και τοὺς νόμους τῆς
γλώσσας μας.

Ἡ παλιότερη γραμματικὴ τῆς γλώσσας μας εἶναι
τοῦ Κερκυραίου Νικ. Σοφιανοῦ. Γράφηκε στὸν 16. αἰῶνα, πρὶν
ἀπὸ τὸ 1550, καθὼς συμπεραίνομε ἀπὸ τὴν ἀφιέρωσή της στὸν καρ-
δινάλιο τῆς Λορένης ποὺ πέθανε τὴ χρονιά ἐκείνη. "Ἐνα χειρόγραφο
της — αὐτόγραφο — βρίσκεται στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Παρι-
σιοῦ, κι ἀπὸ δῶ τὴν πρωτοτύπωσε στὴ γνωστὴ συλλογὴ τῶν νεοελλη-
νικῶν κειμένων¹ ὁ Γάλλος ἑλληνιστὴς Ἐ. Legrand στὰ 1870².
Λίγο ἀργότερα ξανατυπώθηκε ἀπὸ τὸ Legrand και βγήκε σὲ βιβλίο
μαζὶ μὲ τὴ μετάφραση ποὺ εἶχε κάνει ὁ Σοφιανὸς τοῦ «Περὶ παιδίων
ἀγωγῆς» τοῦ Πλουτάρχου³. Ἐτσι, ὁ Κερκυραῖος Σοφιανός, χωρὶς νὰ
τὸ φανταστῆ και χωρὶς κἂν νὰ ἔχη μὲ τὸ τόσο καιρὸ ἀνέκδοτο ἔργο
τοῦ ἀμεση ἐπίδραση στοὺς κατοπινοὺς του, πήρε τιμητικώτατη θέση
στὴν ἱστορία τῶν νεοελληνικῶν σπουδῶν. Στὴν ἐποχὴ τῆς σκλαβιάς
και τῆς μεγαλύτερης ἀμάθειας κατάλαβε τὴ σημασία τῆς μητρικῆς
γλώσσας, κήρυξε ὅτι ἡ σύγχρονη τοῦ ἔθνους γλώσσα, μὲ ἕλες τίς
ἀλλαγές της δὲν εἶναι κατώτερη ἀπὸ τὸ ἴδιωμα τῶν μεγάλων πεζο-
γράφων τῆς κλασικῆς ἐποχῆς⁴, και κατάλαβε ὅτι γιά νὰ φωτιστῆ
τὸ ἀμόρφωτο ἔθνος ἀνάγκη ἀπαραίτητη νὰ τοῦ δοθῆ καλὴ
πνευματικὴ τροφὴ στὴν ἀληθινὴ του γλώσσα⁵. Μὲ αὐτὴν τὴν

ἰδέα και μὲ τέτοια ὄνειρα καταπιάστηκε ὁ Σοφιανὸς τὴ Νεοελληνικὴ
τοῦ Γραμματικῆ, κι ἔκαμε και τὴ μετάφραση ἀπὸ τὸν Πλουτάρχο.
Κρίμας ποὺ ἡ φωνὴ του δὲν ἀκούστηκε κι ἔμεινε χωρὶς ἀπήχηση!
Μὰ in magnis et voluisse sat και τὸ ἴδιο ἔπαθαν κι ἄλλες μεγά-
λες, ἀπλὲς και πραχτικὲς ἰδέες, ποὺ τὸ ἔχει ἡ μοῖρα τους νὰ βρίσκουν
τίς μεγαλύτερες δυσκολίες στὴν ἐφαρμογὴ. Τιμὴ δμως στὸ βαθυστό-
χαστο Κερκυραῖο, ποὺ ὄνειρεύτηκε ἐδῶ και τετρακόσια χρόνια τὸ
ὄνειρο ποὺ σήμερα ἀρχίζει και παίρνει σάρκα.

Πολὺ ἀργότερα ἀπὸ τὴ γραμματικὴ τοῦ Σοφιανοῦ γράφεται ἡ
γραμματικὴ τοῦ ἰσοῦτη Σικελοῦ Girolamo Germano⁶, ἡ
πρῶτη γραμματικὴ τῆς γλώσσας μας ποὺ φανερώθηκε σὲ βιβλίο
(1622)· ἡ γραμματικὴ αὐτὴ ξαναβγήκε τελευταία (1907) σὲ μιὰ
δμορφη ἔκδοση ἀπὸ τὸν Pernot⁷, répétiteur τῆς Νέας ἑλληνικῆς
στὴ Σχολὴ τῶν ζωντιανῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν, στὸ Παρίσι. Τρίτη
ἔρχεται (1638) ἡ «Γραμματικὴ τῆς ρωμαίικης γλώσσας» τοῦ θεολό-
γου Simon Portius⁸, ἀφιερωμένη στὸ Richelieu, ποὺ κατὰ
παραγγελία του φαίνεται πὼς γράφηκε⁹, βγαλμένη τελευταία (1889)
σὲ καινούρια ἔκδοση και σχολιασμένη ἀπὸ τὸ Meyer-Lübke¹⁰, καθη-
γητὴ τῆς ρομανικῆς φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Βιέννης, μὲ
μιὰ διεξοδικὴ πολὺτιμη εἰσαγωγὴ τοῦ Ψυχάρη. Ἀκολουθοῦν και
μερικὲς ἄλλες σὰν τοῦ ὀρθόδοξου καπουτοῖνου Ρωμανοῦ Νικη-
φόρου¹¹, τοῦ Βενεδίκτου Κρέδω, παπά¹², τοῦ Κανέλλου
Σπανοῦ¹³, κι ἄλλες¹⁴, μὲ μικρότερη σημασία.

Οἱ γραμματικὲς αὐτὲς, ἂν και γράφηκαν σὲ περασμένα χρόνια,
μποροῦν νὰ λογαριαστοῦν γιά γραμματικὲς τῆς σημερινῆς μας γλώσ-
σας, ἀφοῦ αὐτὴ ἔμεινε ἡ ἴδια ἀπάνω κάτω ἀπὸ τότε ὡς σήμερα,
χωρὶς σημαντικὲς ἀλλαγές. Ἀπὸ τίς γραμματικὲς αὐτὲς ξεχωρί-
ζουν οἱ τρεῖς πρώτες, τοῦ Σοφιανοῦ, τοῦ Germano, τοῦ Portius, γιά
τὴ μέθοδό τους, και γιά τίς πολλὲς και πολὺτιμες πληροφορίες ποὺ
μᾶς δίνουν.

Κοινὸ χαρακτηριστικὸ ὄλων αὐτῶν τῶν ἔργων εἶναι ὅτι εἶχαν
πραχτικὸ σκοπὸ· οἱ περισσότερες μάλιστα γράφηκαν ἀπὸ ξένους, συνή-
θως μοναχοὺς¹⁵, γιά νὰ κάνουν τοὺς συμπατριῶτες τους νὰ μαθαίνουν
εὐκολώτερα τὴ γλώσσα μας¹⁶. Μὲ στερεώτερες συνήθως ἐπιστημονι-
κὲς βάσεις, μὲ περισσότερες ἀξιῶσεις και μὲ ὄχι πάντα πραχτικοὺς
μόνο σκοποὺς γράφηκαν οἱ γραμματικὲς ποὺ εἶδαν τὸ φῶς τὰ τελευ-
ταία χρόνια. Ἐδῶ μποροῦν νὰ σημειωθοῦν τὰ βιβλία τοῦ Mul-
lach¹⁷, τοῦ Legrand¹⁸, τοῦ Pernot¹⁹, τοῦ Thumb²⁰, ἡ

γραμματική του Ροντάκη²¹, αφιερωμένη του Σολωμού και του Βηλαρά, και τελευταία ή γραμματική του Φιλήντα²², αφιερωμένη του Ψυχάρη.

Δέν είναι εδώ ο τόπος να παραβληθούν οι γραμματικές αυτές μεταξύ τους, και να δειχθούν οι άρετες της καθεμιάς — πού φυσικά πρέπει πάντα να κρίνονται ανάλογα με τὸ σκοπὸ τοῦ κάθε βιβλίου — ἢ κατεξοχὴν πραχτική σημασία τῆς ἐπιστημονικῆς συγγραφῆς τοῦ Pernot, ἢ καλοσυνειδητῆ και γόνιμη συγκομιδῆ πού ἀποθησαύρισε ὁ δικός μας ὁ Φιλήντας στὴν ἑλληνική του Ρωμαϊκή Γραμματική. *Habent sua fata libelli*, και θ' ἀπλώνουμουν πολύ, ἂν ἔπρεπε νὰ μιλήσω ἐδῶ γιὰ τὰ ἱστορικά ἔλων αὐτῶν τῶν βιβλίων. Τοῦτο μόνο μπορεῖ νὰ σημειωθῆ γενικά: ὅτι στὴ Δύση βγαίνουν οἱ γραμματικὲς και τὰ βιβλία γιὰ τὴ γλῶσσα μας πυκνότερα στὶς ἐποχὲς πού και τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Ἑλλάδα και τὴ γλῶσσα τῆς εἶναι μεγαλύτερο και ὅτι τὶς δύο ἀληθινὰ νεοελληνικὲς γραμματικὲς πού βγήκαν ἀπὸ δικούς μας τελευταία και στὴ γλῶσσα μας, τοῦ Ροντάκη και τοῦ Φιλήντα, τὶς χρωστοῦμε, καθὼς και ἀπὸ τὶς χαρακτηριστικὲς αφιερώσεις, και ἀπὸ τοὺς προλόγους των, και ἀπτὴ γλῶσσα τους φαίνεται στὸ μεγάλο ἄπλωμα τοῦ δημοτικισμοῦ στὰ τελευταία χρόνια. Αὐτηρὸ μένει πάντα ὅτι οἱ ἑλληνικὲς γραμματικὲς εἶχαν νὰ νικήσουν ἔσο πού νὰ δοῦν τὸ φῶς χρηματικὲς και ἄλλες δυσκολίες, ἐκεῖ πού στὴ Δύση, ὄχι μόνο ἐκδότες βρίσκονται πού ἀναλαβαίνουν νὰ βγάζουν παρόμοια ἔργα, μὰ και συχνὰ στολιζούν αὐτὰ τὶς σειρὲς ἀπὸ ξένες ἐπίσημες βιβλιοθηκῆς. Ὅσο γιὰ τὶς ἄλλες, ἐπίσημες και ἀνεπίσημες γραμματικὲς πού βγαίνουν κάθε τόσο στὴν Ἑλλάδα και ὀνομάζονται «τῆς νέας ἑλληνικῆς», «τῆς σημερινῆς λαλουμένης» και τὰ τέτοια, ἀρκεῖ νὰ σημειωθῆ ὅτι εἶναι λίγο πολὺ ἄθροισμα ἀπὸ κανόνες συχνὰ ἐλαστικούς και κάποτε και αὐτοσχέδιους τῆς τεχνητῆς γλῶσσας, πού κάθε ἄλλο μᾶς παρουσιάζουν ἀπὸ κείνο πού φαντάζονται οἱ ἀνιστόρητοι συντάχτες τους. Καιρὸς ὅμως τώρα νὰ ἔρθωμε και στὴ Γραμματικὴ τοῦ *Thimb*, ἢ ὅποια, καθὼς μάλιστα μᾶς ξαναπαρουσιάζεται στὴ δευτέρῃ τῆς ἐκδοσης, μᾶς δίνει τὴν τελειότερη γραμματικὴ πού γράφηκε γιὰ τὴ γλῶσσα μας και συγκεντρώνει τὰ περισσότερα χαρίσματα.

* *

Πραχτικὸ και ἐπιστημονικὸ, γιὰ ξένους και Ἑλληνες, γλωσσολόγους, λόγιους και κάθε μορφωμένο, εἶναι γραμμμένο τὸ Ἐγχειρίδιο με τὴ μέθοδο, τὴ σαφήνεια και τὴν παιδαγωγικότητα ἐκείνη, πού δὲ

φανερώνει πρώτη φορά ἐδῶ ὁ καθηγητῆς τῆς συγκριτικῆς γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Στρασβούργου.²³ Ἐρευνητῆς βαθυστόχαστος τῆς γλῶσσας μας ἀπὸ τὴν ἀρχαιότατη ἐποχὴ τῆς ὡς σήμερα, και γνώστης τῆς σημερινῆς μας γλῶσσας ἔσο λίγοι ἴσως λόγιοι Εὐρωπαῖοι, ὁ συγγραφέας τῆς «Ἑλληνικῆς γλῶσσας στὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχῆ»,²⁴ ἔπειτα ἀπὸ τόσες ὁμορφες συμβολὲς στὴν ἱστορία τῆς γλῶσσας μας,²⁵ κατώρθωσε νὰ μᾶς δώσῃ με τὸ Ἐγχειρίδιό του ἕνα πολὺτιμο χάρισμα, κάτι πού ἐμεῖς δὲν μπορέσαμε νὰ χαρίσωμε στὸν ἑαυτὸ μας ἔπειτα ἀπὸ ἑκατὸ χρόνια ἐλεύθερο βλο — ἀληθινὰ *grande quidem et perarduum opus* — μιὰ ὁμορφη, περιεχτικὴ, εἰλικρινὴ και καλοσυνειδητῆ εἰκόνα τῆς γλῶσσας μας και ἐκείνων πού γράφηκαν σ' αὐτῆ.

Ὁ σκοπὸς τοῦ βιβλίου εἶναι κυρίως πραχτικός. Τυρεῖ: νὰ δώσῃ μιὰ «ἐξακριβωμένη και ἀρκετὰ διεξοδικὴ περιγραφή τῶν φαινομένων τῆς λαϊκῆς γλῶσσας» και ἀκόμη, νὰ δώσῃ «σὲ κάθε μορφωμένο μιὰ μικρὴ εἰκόνα τοῦ πλούσιου θησαυροῦ τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας». Μὰ και κοντὰ σ' αὐτὰ θέλει «νὰ γνωρίσῃ σὲ γλωσσολόγους και φιλόλογους τὰ στοιχεῖα τῆς ἐξέλιξης τῆς νεοελληνικῆς γλῶσσας». Ἔτσι και ἡ γραμματικὴ του δὲν εἶναι μ' ὄλες τὶς ἱστορικὲς πληροφορίες πού μᾶς δίνει ἱστορικὴ, καθὼς λέγουν, μὰ περιγραφικὴ δὲν ἐξετάζει δηλαδὴ τὸ κάθε στοιχεῖο τῆς σημερινῆς μας γλῶσσας χωριστά, πῶς γεννήθηκε και πῶς κατάντησε στὴ σημερινὴ του μορφῆ, μὰ περιγράφει συστηματικὰ τοὺς νόμους τῆς γλῶσσας μας, και μόνο σὲ πυκνὲς σημειώσεις δίνεται και ἡ ἐξήγησι γιὰ κάμποσα γραμματικὰ φαινόμενα, ἀναχωρώντας πάντα ἀπὸ τ' ἀρχαία ἑλληνικὰ γιὰ βᾶσι. Γιατὶ ὑπάρχει πάντα ἡ προϋπόθεση ὅτι ξέρε: αὐτὰ ὅποιος θὰ μεταχειριστῆ τὸ βιβλίο²⁶.

Τὸ Ἐγχειρίδιο ἔχει 400 πυκνοτυπωμένες σελίδες, κάπου 140 σελ. περισσότερο ἀπὸ τὴν πρώτη του ἐκδοσι. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν Πρόλογο (15 σελ.), ἔχομε στὸ πρῶτο και κύριο μέρος, τὸ Γραμματικὸ: Φωνητικὸ (σ. 1 - 26), Τυπικὸ (27 - 169) και Συνταχτικὸ (170 - 196). Ὑστερα ἔρχεται τὸ δεῦτερο μέρος, ἡ Χρηστομάθεια, με τὴ συλλογὴ τῶν κειμένων (197 - 300). Στὸ τέλος ἔχομε ἕναν κατάλογο ὄλων τῶν λέξεων (κάπου 3700) πού βρίσκονται στὸ Ἐγχειρίδιο με τὴν ἐξήγησή τους (301 - 354), και ἕνα βιβλιογραφικὸ παράρτημα (355 - 359) με τὰ σημαντικότερα βιβλία πού γράφηκαν γιὰ τὴ γλῶσσα μας: γραμματικὲς, ἐγχειρίδια, λεξικά, γραμματολογίες, χρηστομάθειες, γλωσσικὸ ζήτημα, διαλεχτολογία, ἱστορία τῆς γλῶσσας μας. Τὸ βιβλίο εἶναι αφιερωμένο στὸ Χατζιδάκη, δείγμα τῆς μεγάλης ἐχτίμησις τοῦ συγ-

γραφέα για τις γλωσσικές εργασίες του δικού μας γλωσσολόγου, που κι όταν πρωτογράφηκε ή γραμματική αυτή βοήθησε με πολύτιμες πληροφορίες.

Καθώς θά ξ γίνει ήδη φανερό ή γλώσσα που τους κανόνες της γυρεύει να καθορίση ή Γραμματική μας είνε ή κοινή ή μας δημοτική ή γλώσσα. Γραφές και κάπου κάπου και τύποι τής επίσημης γραφομένης μνημονεύονται μόνο όταν παρουσιάζεται ανάγκη, για να ξεσηκωθούν καλύτερα οι δημοτικοί τύποι ή να δείχτη ή τρόπος που μορφώνεται σήμερα ή νέα μας γραφομένη. Με ιδιαίτερη φροντίδα σημειώνονται κάθε φορά στη θέση τους οι ιδιωματικές και διαλεκτικές παραλλαγές, ώστε το βιβλίο — με τη βοήθεια και των διαλεκτικών κειμένων που καθώς θά δοῦμε προσθέτονται στο τέλος — μας προσανατολίζει σε όλες τις σημαντικές τοπικές ποικιλίες τής γλώσσας μας. Έτσι λ. χ. οι ύποσημειώσεις στον § 10 μας μαθαίνουν ότι λέγουν τα παιδιά, του παλαιού, ή φωτιά, ή μηλιά, στην Αίγινα, Κύμη, Εδβοια, Γορτυνία, Τσακωνιά, Καππαδοκία κτλ., φωτιά (με ι), μα μηλιά, (με ε) σε μερικές βορινές διαλέχτους, άξα, γρόσα, πλούσος, στο Αίγαίο και την ανατολική Κρήτη, δαχίος, μάτσια, στην Κρήτη, άερφοσα, παός κτλ., στην Κάλυμνο, Σκύρο, Νίσυρο, άντις τους πανελληνίους τύπους: παιδιά, παλαιού, φωτιά, μηλιά, άξια, γρόσια, πλούσιος, δποιος, μάτια, άδέρφια, ποιός. Άλλοῦ πάλι μαθαίνουμε ότι το τελικό ν εκείνο ν, που στη συνηθισμένη μας γλώσσα κανονικά πέφτει όταν ή ακόλουθη λέξη δέν αρχίζει από φωνήεν ή με κ, π, τ, ξ, ψ, έσ, σε μερικούς τόπους είχε άλλη τύχη στην Κύπρο, τη Ρόδο, τη Χίο, τη Νάξο κι άλλα νησιά του Αιγαίου, στον Πόντο, όχι μόνο το τελικό ν έμεινε παντού, μα και το βάζουν και σε τόπους που σωστά σωστά δέν έχει θέση. Έτσι λέγουν κοντά στα ήμέραν, μάναν βασιλιάν, μποροῦσιν, σπίνω και δνομαν, στόμαν, ή δναϊκαν του. Άλλοῦ πάλι, στην Κύπρο κι άλλα νησιά, αφομοιώνουν το τελικό ν προς το ακόλουθο σύμφωνο (έξω άπτά κ, π, τ.), και λέγουν μάφ φοράν, τόφ φέρω, τόδ βασιλιάν, την αυλήμ μου κτλ.

Άλλοῦ πάλι μνημονεύονται παράλληλα οι πολλαπλοί τύποι που βρίσκονται σήμερα στην κοινή γλώσσα, χωρίς ακόμη να μπορέση κανένας τους να επικρατήση και βγάλη από τη μέση τους άλλους ταυτοσήμους. Έτσι βρίσκουμε παράλληλα τα έρωτοῦσα και ρωτοῦσα, ρωτώ και ρωτάω, ρωτοῦμε και ρωτᾶμε, τρώγομε και τρώμε, έκλαια κι έκλαιγα, κλαίεις και κλαίς, του μάστορα, του μαστόρου και του μάστορου.

Υπάρχουν σήμερα στην Ελλάδα πολλοί, που κάτι τέτοιοι διπλοί και τριπλοί τύποι τους τρομάζουν, γιατί φαντάζονται ότι ή γλώσσα που τους έχει δέν μπορεί να είναι καλεσμένη να καθιερωθή. Μα πρώτα πρέπει να θυμηθούμε ότι τέτοιοι τύποι δέ βρίσκονται παρά λίγοι στην κοινή μας γλώσσα, κοντά στους πολύ περισσότερους που μαζεύονται αν συλλογιστούμε και τις ιδιωματικές ποικιλίες.²⁷ Κι έπειτα, να μην ξεχνούμε πως μια τέτοια πολυτυπία βρέθηκε πάντοτε δπου μορφώθηκε κοινή όμιλουμένη, καθώς και στις άρχες κάθε γραφομένης γλώσσας: ακόμη κι όταν αυτή είχε για βάση της ένα όρισμένο ιδίωμα, πάντα, με το άπλωμά της, ανακατάθηκε, και πήρε τύπους κι από τις γειτονικές λαλίες, και δουλειά των γραμματικών ήταν να βοηθήσουν τους πολλαπλούς αυτούς τύπους να κατασταλάξουν, κανονίζοντας και διαλέγοντας κι άποφασίζοντας, ποιός ή ποιοί θα γίνουν δεχτοί και θα διατηρηθούν σε κοινή χρήση. Φυσικά όμως τώρα, για τη γλώσσα μας δέν μπορεί ένας τέτοιος κανονισμός να είναι δουλειά του καθενός και μάάλιστα ενός ξένου, που δέν έρχεται να νομοθετήση και καθιερώση κοινούς τύπους παρά μόνο να καθρεφτίση τη σημερινή κατάσταση τής λαϊκής μας γλώσσας: έτσι βρίσκουμε και στη Γραμματική του Thurnh ζευγαρωμένους αυτούς τους κοινούς τύπους, με την προσθήκη, τις περισσότερες φορές και των τόπων που κυρίως τους μεταχειρίζονται.²⁸ Για τον κανονισμό τής νέας μας γραφομένης ό μόνος σχεδόν που ως σήμερα εργάστηκε είναι ό Ψυχάρης. Του Ψυχάρη ή εργασία αυτή, γινωμένη με την άκρίβεια και μέθοδο που έδειξε και σε άνάλογες εργασίες ό συγγραφέας του Ταξιδιού, ίσως φαίνεται σε μερικά σήμερα κάπως πρόωρη, μα δέν μπορεί παρά να έχτιμηθή όλο και περισσότερο, όσο το άπλωμα τής καινούριας γραφομένης κάνει τα ζητήματα τής τελειωτικής της μορφής περισσότερο επίκαιρα και φλέγοντα.

Δέν πρόκειται να γίνη σ' αυτήν τη θέση λόγος — ούτε το μέρος το έπιτρέπει, ούτε έπειτα από ένα πρόχειρο ξεφύλλισμα του βιβλίου θα ήταν δυνατό να το κάμω — για τις καθέκαστα άρετές τής Γραμματικής, για όσες παρατηρήσεις χρωστοῦμε στις ιδιαίτερες μελέτες του συγγραφέα, για τις προσθήκες που έγιναν στη δεύτερη έκδοση, για όσα άλλα θα είχε κανείς να προσθέση, κι άλλα, γενικώτερα ή μερικώτερα ζητήματα, που θα έδινε ή μελέτη του βιβλίου άφορμή να συζητηθούν. Άλλοῦ κι άλλοτε λογαριάζω να μιλήσω για κάμποσα από αυτά. Έδω άρκεί να σημειωθή ότι οι πλούσιές του προσθήκες και σημειώσεις το κάνουν ενήμερο σ' όλην την ως σήμερα έπιστημονική

Έρευνα τής γλώσσας μας. 'Ολόκληρο τὸ κεφάλαιο γιὰ τὴ σύνταξη πρώτη φορά γράφεται (ἔλειπε κι ἀπὸ τὴν α' ἔκδοση). 'Ο συγγραφέας ξέρει ὅτι «κάμποσα ἀπ' ὅσα διατυπώνει εἶναι προσωρινὰ μόνο, ἀφοῦ λείπουν ὁλόκληρα οἱ προεργασίες, κι ἔτσι δὲν μποροῦσαν νὰ ἔχουν οἱ παρατηρήσεις του κι οἱ κανόνες του τέλεια βεβαιότητα, μὰ συχνὰ γεννοῦσε μιὰ ξεχωριστὴ εὐχαρίστηση νὰ διατυπώῃ πρῶτος τοὺς συνταχτικούς κανόνες τῆς νεοελληνικῆς λαϊκῆς γλώσσας, δίνοντας ἔτσι ἀφορμὴν σὲ μερικώτερες μελέτες καὶ συγκρίσεις μεταξὺ ἀρχαίας καὶ νέας ἑλληνικῆς σύνταξης».

'Ἐδῶ ἤθελα νὰ προσθέσω λίγα γιὰ τὸ σύστημα ποῦ ἀκολούθησε ὁ συγγραφέας στὴ διαίρεση σὲ κλίσεις τῶν ὀνομάτων τῆς νέας μας γλώσσας. Δυὸ δρόμους μπορεῖ ν' ἀκολουθήσῃ κανεὶς ἐδῶ. 'Ο ἓνας εἶναι νὰ τὰ κατατάξῃ παίρνοντας γιὰ βάση τὴν ἀρχαία τους μορφή, καὶ τὴ θέση ποῦ στὴν ἀρχαία κλίση εἶχαν· ὁ ἄλλος εἶναι νὰ τὰ κατατάξῃ μὲ βάση τὴν ὁμοιότητα τῶν φαινομένων ποῦ βγαίνει ὄχι ἀπὸ τὴν ἔτυμολογία, μόνο ἀπὸ τὴν τωρινὴ γλώσσα καὶ τοὺς νόμους ποῦ ἀκολουθεῖ. Τὸ πρῶτο σύστημα εἶχε ἀκολουθήσῃ ὁ Portius στὴ γραμματικὴ του, ὅπου ξεχώριζε ἕξι κλίσεις, κι αὐτὸ ἀκολούθησε κι ὁ Ψυχάρης, ποῦ τις ἕξι αὐτὲς κλίσεις πύκνωσε σὲ τέσσερεις.²⁹ τὸ δεύτερο πρότεινε ὁ Deffner στὰ 1879.³⁰ Ἐννοεῖται πῶς κι ἐδῶ μποροῦμε ν' ἀκολουθήσωμε διαφόρους τρόπους. Ἐτσι ὁ Deffner διακρίνει δυὸ κλίσεις: στὴν πρώτη ἀνήκουν ὄλα τὰ θηλυκά, κι ἀπὸ τ' ἀρσενικά ὄλα ἔξω ἀπτὰ σὲ -ός· στὴ δεύτερη ὄλα τὰ οὐδέτερα, κι ἀπτ' ἀρσενικά τὰ σὲ -ός. Τὴ διαίρεση αὐτὴ, ποῦ δὲν εἶναι χωρὶς τὰ καλὰ τῆς, βρίσκομε στὴ γραμματικὴ τοῦ Φιλήντα. 'Ο Thumb πάλι ἀκολούθησε στὴ γραμματικὴ του τὴν ἀκόλουθη διαίρεση σὲ τρεῖς κλίσεις, ἀκολουθώντας τὴν ἰδέα ποῦ πρωτοεῖχε ὁ Meyer-Lübke ἐκδίνοντας τὸν Portius: Πρῶτη κλίση: ἀρσενικά. Δεύτερη κλίση: θηλυκά. Τρίτη κλίση: οὐδέτερα.³¹ Τ' ἀρσενικά πάλι εἶναι δυὸ εἰδῶν: 1) σὲ -ος, ὄνομ. πληθ. -οι (λαγός, φίλος) 2) σὲ φωνῆεν +ς (ας, -ης, -ες, -ους), μὲ πληθυντικὸ σὲ -ες, γιὰ τὰ ἰσοσύλλαθα, καὶ γιὰ τὰ περιτοσύλλαθα σὲ -δες (παπᾶς, γέροντας, μαθητῆς, ἀράνης, καφές, παππούς). Τὰ θηλυκά πάλι ἀποτελοῦν μόνο μιὰ κατηγορία, καὶ ἔχουν ὀνομαστικὴ σὲ φωνῆεν (α, η, ε, ο, ου καρδιά, γλώσσα, νύφη, Σάμο, βαλιδέ, ἀλεπού).

Τώρα ὡς πρὸς τὴν κλίση: τ' ἀρσενικά τῆς α' τάξης, σὲ -ος, διατήρησαν ἀρκετὰ τις ἀρχαίες καταλήξεις: -ος-ου-ο(ν)-οι,-ω(ν)-ους. Τ' ἀρσενικά τῆς β' τάξης καὶ τὰ θηλυκά ἔχουν ἀπάνω κάτω τὴν ἴδια

κλίση: Διαφορὰ ἔχουν μόνο στὶς δυὸ πρῶτες πτώσεις, ὅπου τ' ἀρσενικά χάνουν στὴ γενικὴ τὸ τελικὸ *s* τῆς ὀνομαστικῆς, ἐκεῖ ποῦ θηλυκά, στὴν ὀνομαστικὴ καταληχτικὰ σὲ φωνῆεν, παίρνουν ἓνα *s* στὴ γενικὴ. Κατὰ τ' ἄλλα, ἀρσενικά καὶ θηλυκά ἔχουν - (δ)ες, - (δ)ω(ν), - (δ)ες στὸν πληθυντικὸ, κι ἀκόμα στὴν ἐνικὴ αἰτιατικὴ ὁμοία μὲ τὴ γενικὴ, ἂν εἶναι τ' ἀρσενικά, κι ὁμοία μὲ τὴν ὀνομαστικὴ τὰ θηλυκά.³² Ἀνάλογη, ἂν κι ὄχι τόσο ἀπλή, εἶναι καὶ ἡ κλίση τῶν οὐδέτερων.³³

Εἶναι ἀλήθεια πῶς ἡ χρῆση μιᾶς γλώσσας δὲν ἔχει ἄμωση σχέση μὲ τὸ ἂν εἶναι εὐνόλη καὶ κανονικὴ, εἴτε ἀπόλυτα, εἴτε συγκρινόμενη μὲ μιὰ ἄλλη. Μὰ δὲν μποροῦμε παρὰ ν' ἀναγνωρίσωμε μὲ χαρὰ ὅτι ἡ γλώσσα μας μὲ τὴ θέση ποῦ εἶναι καλεσμένη νὰ ἔχη στὴν Ἀνατολή, ἔχει μόνο γιὰ μᾶς δὲ θὰ ἔχη μεγάλες δυσκολίες, μὰ καὶ γιὰ τοὺς ξένους θὰ εἶναι κανονικὴ κι εὐνολομάθητη, δταν μάλιστα μιὰ μέρα κατορθώσωμε κι ἀπλοποιήσωμε τὴν ὀρθογραφία τῆς.

* *

Τὸ βιβλίον τοῦ Thumb ἔχει τὸ καλὸ ὅτι μᾶς παρουσιάζει σ' ἓνα ἀρμονικὸ ὄλο ἐνωμένα τὴ γραμματικὴ τῆς λαϊκῆς γλώσσας καὶ τὴ γλώσσα τὴν ἴδια, σὲ μνημεῖα γλωσσικὰ ποῦ γέννησε ἡ λαϊκὴ μουσα ἢ ποῦ δημιούργησαν ὅσοι συνειδητὰ καλλιέργησαν τὴ γλώσσα τοῦ λαοῦ. Κι ἔτσι ἔρχομαι νὰ μιλήσω γιὰ τὸ δεύτερο μέρος τοῦ Ἐγχειρίδιου, τὴ Χρηστομάθεια. Τέτοιες Χρηστομάθειες ἔχομε κίβλας ἄλλες, κυρίως συνταγμένες γιὰ χρῆση ξένων, καθὼς τοῦ Μητσοτάκη,³⁴ γιὰ τοὺς μαθητῆς τοῦ ἑλληνικοῦ σεμιναρίου στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου, τοῦ Pernot καὶ Legrand,³⁵ τοῦ Ἰταλοῦ Brighenti.³⁶ μὰ ἡ Χρηστομάθεια τοῦ Thumb, γιὰ κάμποσα εἶναι προτιμότερη, καὶ κάτι ποῦ τὴν ξεχωρίζει ἀπὸ τις περισσότερες ἄλλες τοῦ εἶδους τῆς εἶναι, ὅτι ἔχει μεγαλύτερη ἐνόητα (ὄλα τῆς τὰ κείμενα εἶναι παρμένα ἀπὸ τὴ λογοτεχνία τῆς δημοτικῆς, ἔξω ἀπὸ μερικὰ ποιήματα παλιότερης ἐποχῆς μὲ κάπως μειχτὸ χαραχτήρα), ὅτι μᾶς δίνει μιὰ ἰδέα ὄχι μόνο τῶν ἔργων ποῦ γράφηκαν στὴν κοινὴ δημοτικὴ, μὰ καὶ τῶν διαφόρων διαλεκτικῶν μνημείων, κι ἀκόμη ἡ στενὴ ἐνόητα μὲ τὸ πρῶτο μέρος τοῦ βιβλίου, τὴ γραμματικὴ· γιὰτὶ καθὼς τὰ γλωσσικὰ μνημεῖα τῆς συλλογῆς ἦταν ἐκεῖνα ποῦ ὄρισαν τὴν βάση καὶ τὰ ὄρια τῆς γραμματικῆς περιγραφῆς στὸ πρῶτο μέρος, ἔτσι πάλι σὲ ἐκεῖνο θὰ βροῦμε τὴν ἐξήγηση τοῦ κάθε γλωσσικοῦ φαινομένου ποῦ μᾶς παρουσιάζεται ἐδῶ. Ἀμοιβαῖες παραπομπές στὸ πρῶτο καὶ δεύτερο μέρος αὐξάνουν τὴν πραχτικότητά τοῦ μεθοδικοῦ βιβλίου.

Και τώρα ας εξετάσωμε τὴ συλλογὴ. Καθὼς εἶπα, τὰ κείμενα, δημῶδη κι ὄχι, ἀνήκουν ὅλα στὴ λαϊκὴ γλῶσσα, τὴ δημοτικὴ μας. Πρῶτα ἔρχονται ὅσα λέγομε συνήθως *δημῶδη*, ποὺ βγήκαν ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸ λαό, κι ἀπαρτίζουν, νὰ ποῦμε, τὴ δημοτικὴ ἢ λαϊκὴ γραμματεία ἢ λογοτεχνία (Volksliteratur), κι ἐπειτα ἔρχεται ἡ ἐντεχνὴ γραμματεία (Kunsliteratur), τὰ ἔργα τῶν λογοτεχνῶν ποὺ τεχνικὰ γράφουν κι καλλιεργοῦν τὴ — δημοτικὴ πάντα — γλῶσσα. Ἐδῶ ἀνήκουν προπάντων κι ὅλοι ἐκεῖνοι ποὺ γιὰ τὴ γλωσσολογικὴ τοῦς δύναμη κι τὸ ἀφοβώτερο μεταχείρισμα τῆς λαϊκῆς γλώσσας σύμφωνα μὲ τοὺς κανόνες τῆς, ὠνομάστηκαν ἀπὸ μιὰ γενεὰ τυφλωμένη *μαλλιανοί*. Σὲ καθεμιὰ πάλι ἀπὸ τίς δύο αὐτὲς ὑποδιαίρεσεις ἔχομε πρὶν τὰ ποιήματα κι ὕστερα τὰ πεζά.

Ἔτσι ἔχομε μὲ τὴ σειρά: Πρῶτα δημοτικὰ τραγούδια⁸⁷ («Ἄλωση τῆς Πόλης, ὁ Διάκος, Χελιδόνισμα, ὁ Χάρος κι οἱ ψυχές, ὁ Βουρκόλακας, τὸ Γιούφι τῆς Ἄρτας... δίστιχα, παροιμίες, αἰνίγματα). Ἐπειτα παραμῦθια δημοτικὰ, κι παραδόσεις (ἀπὸ τὴν Ἡπειρο, Νάξο, Σόρα κτλ.). Καὶ τώρα ἔρχεται ἡ σειρά τῆς ἐντεχνῆς γραμματείας. Μὲ ποιητὲς τὸ Βηλαρά, Χριστόπουλο, Σολωμό, Σούτσου, Τυπάλδο, Βαλαωρίτη κτλ. ὡς τοὺς συγχρόνους, κι μὲ πεζογράφους τὸν Ψυχάρη μὲ τὸ ἀπόσπασμα «Χαμένα λόγια» ἀπὸ τὸ Ταξίδι,⁸⁸ τὸν Ἑφταλιώτη («Τὰ δνόματά μας,» ἀπὸ τὴν Ἔστια τοῦ 1890), Δροσίνη («Παραμῦθι Πρωτοχρονιάτικο» ἀπὸ τὴν Ἔστια τοῦ 1891), Μάνο («Ἡ βασιλοπούλα κι ὁ Παράλυτος», Ἔστια 1893), Μ. Χατζόπουλο («Ἡ βρύση τῆς Κόρης,» Ἔστ. 1893), τὸν Πάλλη κι τὸν Παλαμά. Τοῦ Πάλλη ἔχομε ἕνα κεφάλαιο (τὸ 13.) ἀπὸ τὴ μετάφραση τῆς Νέας Διαθήκης, κατὰ τὸ Μαθθαῖο, τοῦ Παλαμά μιὰ ἐπιθεώρηση γιὰ τὴ σύγχρονη φιλολογικὴ μας κίνηση ποὺ μῆθε στὴν Ἀκρόπολη τοῦ 1902 (Γράμματα I) μὲ τὸν τίτλο «Ἡ φιλολογία μας».

Ἐδῶ πρέπει νὰ ξεσηκώσω ἕνα φεγάδι, ἴσως τὸ σημαντικώτερο ποὺ ἔχει κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ στ' ὁμοιο βιβλίον. Ἡ συλλογὴ τῶν κειμένων ποὺ ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἐντεχνὴ γραμματεία ἀφήναι κάπως ἀπογοητευμένο ἐκεῖνον ποὺ, καλομαθημένος ἀπὸ τὴν καλοσυνειδητὴ ὡς ἐδῶ ἐργασία τοῦ συγγραφέα περίμενε κι στίς σελίδες αὐτὲς ἕνα γοργὸ καθρέφτισμα τῆς λογοτεχνικῆς μας ἀνθησης. Ὅσο γιὰ τὰ πεζά, μποροῦμε νὰ εἶμαστε λιγώτερο παραπονεμένοι μὲ τὴν ἐκλογὴ τους. Γιατὶ πλάι στ' ὄνομα τοῦ Ψυχάρη, ποὺ πρῶτο πρῶτο ἀντικρίζομε μὲ περηφάνεια στὴ θέση ποὺ τοῦ ἀνήκει, βλέπομε κι ἐκεῖνους

ποὺ στὰ τελευταῖα χρόνια πολέμησαν μέσα στοὺς πρώτους συνειδητὰ κι καλοσυνειδητὰ, ἀγωνιζόμενοι γιὰ τὴ μόρφωση τῆς ἐθνικῆς μας γραφομένης. Κιὰν ἴσως δὲ βρίσκομε κι τὰ δνόματα συγγραφέων σὰν τὸν Καρκαβίτσα, τὸ Βλαχογιάννη τὸ Νιρβάνο κι ἄλλους, δὲν πρέπει νὰ ξεχνῶμε κι τὴ στενόχωρη φιλοξενία ποὺ μποροῦσε νὰ δώσῃ μιὰ σύντομη χρηστομάθεια σὲ λογοτέχνες ποὺ δὲν ἀρκεῖ γιὰ νὰ γνωριστοῦν λίγες τους γραμμὲς μόνο. Καὶ ἡ παράθεση τῆς περικοπῆς ἀπὸ τὴ μετάφραση τοῦ Πάλλη κι τῆς κριτικῆς ἐπιθεώρησης τοῦ Παλαμά εἶναι πετυχημένες, κι δειχνουν ὅτι ὁ συγγραφέας τοῦ «Σκίτσου τῆς νεοελληνικῆς γραμματολογίας» — δὲν ἔμεινε ξένος στὴν πνευματικὴ κίνηση τῶν τελευταίων χρόνων.

Λιγώτερο ἐκανοποιημένος μένει κανεὶς ἀπὸ τὴν ποιητικὴ συλλογὴ. Ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά βρίσκει τὸν «Εὐγενῆ» τοῦ Ἄ. Σούτσου, τὴ «Βάσανο» τοῦ Π. Σούτσου, τὸ «Μανάθη» τοῦ Κόκκου, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἀπ' ὅλη τὴν ποιητικὴ παραγωγὴ τῶν τελευταίων δεκαπέντε χρόνων δὲ βλέπει παρὰ ἀπὸ ἕνα ποίημα τῶν ποιητῶν Καμπύση (Ξενιτεῖα), Χρυσομάλλη (Ὀνειρο), Βλαστοῦ (Ἑρμώνα, ἢ Ματαιοδοξία) ἐνῶ ἀπὸ τοὺς παλαιότερους προστέθηκαν ἀκόμη στὴ δευτέρη ἐκδοση ὁ Μαρκοράς (ὁ Χαροκαημένος) κι ὁ Παπαδιαμαντόπουλος (Μορεας, Τραγουδάκι), κι ἕνα δεύτερο ποίημα τοῦ Σολωμοῦ. Ἔτσι στὴ δευτέρη ἐκδοση τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ βιβλίου, μ' ὅλες τίς προσθήκες, δὲν παρουσιάζεται ἀρκετὰ συγκαιρινό, κι τὰ καινούρια κομμάτια — καθὼς κι οὔτε πάντα τὰ παλιότερα — δὲ μᾶς δίνουν τὴν πρεπούμενη ἰδέα γιὰ τὴν ποιητικὴ παραγωγὴ τῆς ἐποχῆς τους. Κι ἔχομε δικαίωμα νὰ εἶμαστε ἀπαιτητικώτεροι ἀπὸ τὸ συγγραφέα, δταν ξέρωμε ὅτι κι ὁ ἴδιος κύταξε νὰ ὀδηγιέται στὴν ἐκλογὴ τῶν κειμένων ἀπὸ λογοτεχνικὲς κι πολιτισμοϊστορικὲς (kulturhistorische) ἀπόψεις (πρόλογ. α' ἐκδ.), κι πάλι μᾶς λέγει ὅτι στὴ δευτέρη ἐκδοση, στὴ συλλογὴ τῶν κειμένων «ἔπρεπε νὰ θυμηθῇ κι τὰ στερνὰ στερνὰ χρόνια μὲ τὴν πρόοδο ποὺ ἀδιαφιλονίκητα ἐβανε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας ὁ ἀγῶνας τῶν δημοτικιστῶν». Καὶ σύμφωνα μὲ τίς σωστὲς αὐτὲς ἀρχὲς θὰ περίμενα ἕνα ξαναχύσιμο τοῦ ὑλικοῦ τῆς πρώτης ἐκδοσης, μὲ κάποια πλατύτερη κι πιὸ πλατύχερη ἀναγνώριση τῶν χρόνων ποὺ πέρασαν ἀπὸ τότε. Γιατὶ ἴσια ἴσια μέσα στὴν ἐποχὴ αὐτῇ, ἡ ποιητικὴ δημιουργία ποὺ ἐγκαινιάστηκε μὲ τὸ σύντομο φανέρωμα τῆς «Τέχνης» τοῦ Κ. Χατζόπουλου, ἀπὸ ἐποφῆ μορφῆς κι οὐσίας — τὰ δυὸ αὐτὰ σήμερα πιά δὲ χωρίζονται — γιὰ βέβαιον ἢ σημαντικώτερον ποὺ ἐβανε ἡ πνευματικὴ Ἑλλάδα μὲ

τὸ *ζωογόνο φύσημα* τοῦ *δημοτικισμοῦ* ὕστερα ἀπὸ αἰῶνες ὀλόκληρους, ἢ γόνιμη καὶ πολύμορφη, ἔβγαλε ἔργα ποῦ κατάχτησαν πιά τις πρώτες θέσεις στὴ συνείδηση, ἀν ὄχι ἀκόμη τοῦ ἔθνους, μὰ τῆς πνευματικῆς του ἀριστοκρατίας. Καὶ μέσα στὶς 102 σελίδες ποῦ ἀφιερώνει ἡ Χρηστομάθεια σὲ κείμενα τῆς δημοτικῆς μας, (στὴν πρώτη ἔκδοση ἦταν μόνο 68), καὶ τὰ 25 ποιήματα ποῦ ἀντιπροσωπεύουν τὴν ἐντεχνη δημοτικὴ ποίηση (στὴν α' ἔκδ. 19) σὰν πολὺ λίγο εἶναι νὰ κλείνῃ ὁ συγγραφέας μέσα σὲ οὔτε κὰν δυὸ σελίδες μιὰ κίνηση ποῦ παραπάνω χαραχτήρισα, καὶ ποῦ τὰ τρία ποιήματα ποῦ μὰς δίνει δὲν εἶνε ἐκεῖνα ποῦ θὰ τὴν χαρακτηρίσουν. Μὲ χαρὰ βλέπει κανεὶς πόσο κι ἔξω ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα τιμῆται τ' ὄνομα τοῦ Βλαστοῦ, ἀπὸ τοὺς δυνατώτερους καὶ χαρακτηρηστικώτερους νέους μας ποιητές, καθὼς μὰς φανερώθηκε στὶς δυὸ συλλογές τῶν σονέτων του. Μὰ ἴσως θὰ περιμέναμε νὰ δοῦμε κανένα του ἄλλο ποίημα. Καὶ κοντὰ σ' αὐτὰ καὶ πρὶν ἀπ' ὅλα ἔπρεπε νὰ δοῦμε ποιήματα τοῦ Μαβίλη, τοῦ Γρυπάρη καὶ τοῦ Πορφύρα, καὶ πλάι ἀκόμα τὰ ὀνόματα τοῦ Κ. Χατζόπουλου (Π. Βασιλικοῦ), καὶ τοῦ προδρόμου ὄλων αὐτῶν, τοῦ Κρουστάλλη. Ἡ συλλογὴ θὰ κέρδιζε ἀσύγκριτα. Κιὰν δὲν περισσεύσε θέση γιὰ τις χρειαζούμενες τρεῖς τέσσερις σελίδες παραπάνω, ἄς παραθέτονταν ἀπὸ ἓνα μόνο ποίημα ἀπὸ τὸ Βηλαρά καὶ τὸ Χριστόπουλο, ἄς ἔλειπε καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ποῦ ἀπὸ ἐποφῆ οὐσίας, κι ἀπὸ ἐποφῆ μορφῆς εἶχαν λιγώτερα δικαιώματα στὴ θέση ποῦ τοὺς δόθηκε. Δὲ μίλησα γιὰ τὸν Παλαμᾶ, γιὰτὶ ἀντιπροσωπεύεται στὴ συλλογὴ μὲ τὸ «Ἡ ὕστερνὴ ματιὰ τῆς» παρμένο ἀπὸ τὰ «Τραγοῦδια τῆς πατρίδος μου». Μὰ στὰ εἰκοσιπέντε χρόνια ποῦ πέρασαν ἀπὸ τὰ 1886, ἢ ἐξέλιξη τοῦ ποιητῆ ἦταν μεγάλη, καὶ κοντὰ στοὺς «Ἰάμβους» καὶ τὸν «Τάφο» εἶχαμε τὰ τελευταῖα χρόνια τὴν «Ἀσάλευτη Ζωή», εἶχαμε καὶ τὸ «Δωδεκάλογο τοῦ Γύφτου» καὶ — ἀφοῦ βγήκε τὸ Ἑγχειρίδιον — τὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιά». Καὶ ἀφοῦ ἐδῶ ἐκφράζονται εὐχῆς πρέπει νὰ προστεθῇ πῶς τὸ ἔργο τοῦ πολύμορφου ποιητῆ, δὲ χαρακτηρίζεται μ' ἓνα μόνο ποίημα καὶ μάλιστα αὐτὸ ποῦ προτιμήθηκε.

* *

Δὲ θὰ ἦταν ὁμως δίκιο νὰ κλείσω τις παρατηρήσεις αὐτὲς μ' ἓνα παράπονο κι ἤθελα τελειώνοντας νὰ ρίξω μὲ τὸν ἀναγνώστη μιὰ ματιὰ στὴ τρίτη καὶ τελευταία ὑποδιαίρεση ποῦ μὰς δίνει μιὰ πλουσιώτατη συλλογὴ ἀπὸ *διαλεχτικὰ μνημεῖα* (28 σελ. (στὴν α'

ἔκδ. 11) μὲ δείγματα ἀπὸ τὴ γλώσσα δεκαπέντε τόπων).³⁹ Μέσα σὲ διδαχτικὲς σελίδες — δὲ λείπουν ἀπὸ κάθε κομμάτι κι οἱ ἀναγκαῖες γλωσσολογικὲς ἐξηγήσεις καὶ παραπομπές — παρελαμβάνουν τραγοῦδια καὶ μοιρολόγια, καὶ παραμῦθια καὶ παραδόσεις ἀπὸ τὴν Αἴγινα, τὴν Ἴο καὶ τὴ Μάνη, τὴ Χίο καὶ τὴ Λέσβο, τὴν Κάλυμνο, τὴν Κάρπαθο καὶ τὴν Κύπρο, τὸ Βελθεντὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τις Σαραντακλησιές τῆς Θράκης, τὸν Πόντο καὶ τὴν Καππαδοκία, τὴν Τσακωνιά καὶ τὴν Κάτω Ἰταλία.³⁹

Μιὰ φουρὰ κι ἓναν κινδ ἦταν ἓνας πατέρας σὰν καλῆ ὄρα. Αὐτὸς οὐ πατέρας εἶχιν μούγι κι ἓνα πιδί. Τί ἤλιγιν κι αὐτός; «Αὐτὸ τοῦ πιδί, οὐ Θιὸς νὰ μὲ τοῦ χαρίσ', δὰ τοῦ κάμου νὰ ζῆση ἀρχοντίας, νὰ τοῦ γλέπ' ἢ κόσμους κι νὰ τοῦ χαίρει, κανένας νὰ μὴν τοῦ λέη 'παρέμ σιάς'. Ἀχίρσιν ἀποῦ τότ κι δῶθι νὰ δλέβ' μὲ τοῦ παραπάν. Αἰλιὰ τ' μέρα, δλειὰ τοῦ βράδ', ὄλου δλειὰ. Πιρναίε μιὰ χροονιά, δὴδ χροονές, τρεῖς κι ἀκόμα παραπάν, κι ἀκόμα δὲν ἀπούλαψ' διπτίπουτας. Μιροδοῦλ μιροφάει, ὄλου ἔτσ' πάνουν ἢ δλειὰ. Τί νὰ κάμ', τί νὰ σώσ' τῶρ' αὐτός!...

*Στῆς νότης σου τὴν ἄιθηση τσαὶ πάνω στὴν οὐσία
πῆρε σ' ὁ Χάρος, πῆρε σε τσαὶ σὲ (δ)ίχως ὀρπί(δ)α
κόρη μου χα(δ)εμένη μου, τῆς μάνας σου καμάρι, ...
ὁ θάνατός σου μοῦ καψε τὰ σωθτικά μου, κόρη,
το ὁ νοῦς μου μὲ (δ)εροχοτυπᾶ, νὰ κοιτουλλῶ τὰ ὄρη...*

*«Πῆτε μου, πῆτε μου, ἀρχοντες, πῆτε μου τί νὰ γένω;
ὀπ' ἀαπῶ μιὰλ λυερή, πῶς νὰ τὴλ λησμονήσω;»
«Νὰ σ' ἀρμηγέψω, νιώττερε, κι ἄθ θέλῃς, ἀκουσέ μου»
Ἄμμε, Γιαννή, πὰ σὸ ὀνὸ, νὰ κοιναλῆς λιθάρια
νὰ κοιναλῆς τὰ μάγμαρα πὸ τὸ μαρμαροοῦνι.
νὰ κοιναλῆς, νὰ κουραστῆς, τὴν κόρη νὰ ξεχάσης».
«Κι ἰὼ κι ἀν ἔβγω σὸ ὀνὸ, κι ἄκ κοιναλῶ λιθάρια,
κι ἄκ κοιναλῶ τὰ μάγμαρα ποῦ τὸ μαρμαροοῦνι,
κι ἄκ κοιναλῶ κι ἄκ κουραστῶ, τῆς κόρης δὲ ξεχάννω.
Εἰμὴ κι ἄδ βάλω σίερα καὶ δέσομ με σὸδ βάτο,
νὰ μὲ ἀροῦτ τὰ σίερα, νὰ μὲ κεντᾶ τὸ βάτος,
τότε κι ἰὼ τῆς λυερῆς θὰ τῆς πολησμονήσω».*

*'Ἀλεπὸν καὶ ἀρκον ἔνταν συντροφ καὶ πήγαγε ν' ἀράβουν καὶ νὰ
τρῶνε. Ἐβρεν ἀρκον σὸ τουσάκ ἀπὰν ἓναν κομμάτ κρέας, ἐπῆεν τὸ
κρέας νὰ τρῶη ἀτ' ἔχωσεν τὸ στόμα τ νὰ τρῶη τὸ κρέας...*

Φοντές παγαίεγκαμεν, ζάλοσα τήν σιράτα, ξίλοσα στά ρουσία τζαί
τζοί κάτζοι τζαί στά παγάνια πέσω, βράδυνε στή σκοτεινία τζο πόρ-
καμ νά βρωμ τοῦ χωρίον τή σιράτα. Φοντές νεγκάογκαμ ἐδῶ τζ' ἀτζεϊ,
ἔβραν γνέντα μας πέντε κλέφτοι τζ' εἶπαν μας «μὴ σαλεύητε, νά σᾶς
δώκωμεν τζαί νά σᾶς κρούσωμεν...

*Magni kazzella, me kánni peθάνi,
na peθάνi me kánni esú, kazzella.
.Sa memé túnda lucchiácia kamundá
mu sérrri tin gardia me tin gordélla
Sa mmu platégui, pezzi ce jelái
to jóco mu kánni ti alupudélla.
Ma cini imera kalí ehji na érti
na su siro to éma sa mmia avdélla.⁴⁰*

Σὲ ἑλληνικὴ μετάφραση τὸ τραγοῦδι αὐτὸ λέγει:

Ὁμορφο κορίτσι, μὲ κάνεις νά πεθάνω,
νά πεθάνω μὲ κάνεις ἐσύ, κορίτσι.
Σὰ μὲ τ'οῦνα ματάκια (μὲ) θωρεῖς,
μοῦ σέρνεις τὴν καρδιά μὲ τὴν καρδέλα.
Σὰ μὲ μιλάεις, παίζεις καὶ γελάεις,
τὸ παιγνίδι μοῦ κάνεις τῆς ἀλεπούς.
Μὰ κένη μέρα καλὴ ἔχει νά ζοθῆ,
νά σοῦ σύρω τὸ αἶμα σὰ μιὰ ἀβδέλλα.

Λυποῦμαι ποὺ δὲ γίνεται νά βάλω ἐδῶ μεγαλύτερα καὶ περισσό-
τερα κομμάτια. Μὰ κι αὐτὰ ἴσως ἀρκοῦν γιὰ νά κινήσουν τὸ ἐνδια-
φέρον καὶ τὴν ἐχτίμηση τοῦ ἀναγνώστη γιὰ τὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ
μας, γιὰ τὴ γλωσσοπλαστικὴ του ἐνέργεια, ποὺ χρόνια καὶ χρόνια
ἐργάστηκε ὅσο ποὺ νά πάρουν τὰ σημερινὰ ἰδιώματα τὴν τωρινή
τους μορφή, γιὰ τὴν ἐθνικὴ τέλος ψυχὴ ποὺ καθρεφτίζεται μέσα
στὰ γλωσσικὰ αὐτὰ μνημεῖα, μὲ τὴν ἱστορία τῆς, τοὺς πόθους τῆς,
τὰ ὄνειρά τῆς. Ὁ συγγραφέας διάλεξε ἐπίτηδες ἀπὸ τὰ γνωστὰ
γλωσσικὰ μνημεῖα τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ, τὰ πιὸ ἰδιωματικὰ, τὰ
περισσότερο χτυπητὰ δείγματα, ὅσα μᾶς ξαφνίζουν περισσότερο μὲ
τοὺς παράξενους τῶν τύπους. Μὰ ξέρομε ὅτι δὲ μιλοῦν παντοῦ στὴν
Ἑλλάδα ἔτσι. Ἐκεῖνο κυρίως, κι ἴσια ἴσια, ποὺ μᾶς κάνει νά αἰσθα-
νόμαστε τόσο ξένα καὶ περίεργα μερικὰ ἀπὸ τὰ ἰδιώματα αὐτὰ, εἶναι
ἡ ἀντίθεσή τους πρὸς τὴν κοινὴ γλῶσσα ποὺ μιλοῦμε, τὴ

γλῶσσα ποὺ μπορούμε ν' ἀκούσωμε σὲ ὅλα τὰ κάπως μεγαλύτερα
κέντρα, μὲ ὄχι τόσο σημαντικὲς παραλλαγές, στὴν προφορὰ κυρίως
καὶ τὸ λεξικὸ. Ἔτσι, στὸ παραμῦθι ποὺ εἶδαμε παραπάνω, μιὰ
φορὰ κι ἕναν καιρὸ ἦταν ἕνας πατέρας, σὰν καλὴ ὥρα, ἔξω ἀπὸ
μερικὲς ὄχι πανελληνίους λέξεις,⁴¹ μόνο ἢ προφορὰ τῶν φωνηέντων,
ἢ χαρακτηριστικὴ αὐτὴ προφορὰ ποὺ βρῖσκομε σὲ ἑλλην τὴ βορινὴ
Ἑλλάδα,⁴² μᾶς κάνει νά καταλάβωμε ὅτι δὲν εἶναι δική μας ἢ
γλῶσσα αὐτὴ ποὺ τόσο μοιάζει μὲ τὴ δική μας. Κι ὅμως ἔτσι δὲ
μιλοῦν κάπου κοντὰ στὴν ἑλληνικὴ πρωτεύουσα, μόνο στὸ Βελθεντὸ
τῆς Μακεδονίας! Κι διὰ πάλι τύχη κι ἀκούσωμε τὴ γλῶσσα τῶν
νοτιανατολικῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου, καθὼς λ. χ. τὴν εἶδαμε παρα-
πάνω στὰ δυὸ μοιρολόγια, κι ἐδῶ τὰ σύμφωνα ἐκεῖνα ποὺ ἦ χάνον-
ται, ἐκεῖ ποὺ τὰ γυρεύομε (ἀαπῶ, λυερῆ, κουαλῶ, οὐνῶ), ἢ παρου-
σιάζονται ἐκεῖ ποὺ δὲν τὰ περιμέναμε (ἄτθηση, ἄρκοντες, μιὰ λλυερῆ,
ἄθ θέλης) εἶναι σχεδὸν τὰ μόνα χαρακτηριστικὰ ποὺ φανερώνονται
γιὰ νά ξεχωρίσουν ἀπὸ τὴν κοινὴ γλῶσσα τὴ συμπαθητικὴ αὐτὴ
διάλεκτο. Κι ὅσο οἱ διαφορὲς στὴ γλῶσσα δὲν εἶναι μεγαλύτερες
ἀπὸ αὐτές, μπορούμε πάντα νά μιλήσωμε γιὰ τὴν ἴδια γλῶσσα, μὲ
τὴν ἴδια γραμματικὴ, ποὺ οἱ τυχόν διαφορὲς στὸ τυπικὸ καὶ
τὴ σύνταξη τόσο ἐλάχιστες εἶναι, ὥστε νά χάνωνται μπρὸς στίς
ἀπειρες ἀναλογίαις κι ὁμοιότητες, ποὺ μᾶς κάνουν νά αἰσθανόμαστε
τὴ γλῶσσα αὐτὴ μιὰ καὶ ἐνιαία, νά τὴν αἰσθανόμαστε δική μας.

Δὲν εἶναι πάντα εὐκόλο νά ξέρωμε σὲ ὅλα τὰ καθέκαστα πῶς
μορφώνονται οἱ κοινὲς αὐτὲς γλῶσσες, ποὺ σιγὰ σιγὰ
κατασταλάζουν μέσα στὴν ποικιλία τῶν τοπικῶν λαλιῶν καὶ μὲ τὴ
βοήθεια τῆς γραφῆς κρυσταλλώνονται καὶ κανονίζονται ὀριστικά·
κι ἀκόμη δυσκολώτερο εἶναι νά κριθῆ αὐτὸ στὰ ἑλληνικά μας, ποὺ
μόλις σήμερα ἀρχίζει καὶ καθιερώνεται μιὰ γραφομένη, βγαλμένη
ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ὁμιλουμένη, ποὺ νά τὴ στηρίξῃ καὶ νά τὴ μονι-
μοποιῆ. Ἔνα ὅμως ξέρομε· ὅτι αὐτὴ ἀπὸ καιρὸ ὑπάρχει. Καὶ
γιὰ βέβαιο τὴ δημιουργία τῆς τὴ χρωστοῦμε πρῶτα πρῶτα, ὄχι
στὸ σχολεῖο καὶ τ' ἄλλα φανερώματα τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐπίσημης
γλώσσας του,⁴³ μὰ στὴν ἐπιμειξία κι ἐπικοινωνία τῶν ἑλληνογλώσ-
σων μεταξύ τους, ποὺ σὲ περασμένα χρόνια περισσότερο ἴσως περιω-
ρισμένη, δὲν ἦταν βέβαια λιγώτερο ἐντονη μεταξύ τῆς κάθε μικρῆς
ἢ μεγάλης πόλης καὶ τῶν γειτονικῶν τῆς ἀγροτικῶν πληθυσμῶν.

Σὲ τέτοια πολυάριθμα κέντρα γίνονταν χρόνια καὶ
χρόνια, πρωτότερα κι ἀπὸ τὸ 1821, μιὰ ἀδιάκοπη, σιγανή, μὰ καὶ

βέβαιη μόρφωση τοπικών κοινών ιδιωμάτων, όπου ο καθένας παρα-
τοῦσε τοὺς χτυπητοὺς καὶ χωριάτικους ιδιωτισμοὺς τοῦ τόπου του,
κι ἡ κάθε διάλεχτο ξέβαφε, νὰ πῆς, κι ἐνώνουνταν μὲ τὶς γειτονικὲς
τῆς στὰ κοινὰ τοὺς γνώριμα χαρακτηριστικά. Καὶ μέσα σ' αὐτὲς τὶς
τοπικὲς κοινές, μάλιστα τῶν μεγαλύτερων ἐμπορικῶν καὶ πνευματι-
κῶν κέντρων, πρέπει ν' ἀναζητήσωμε τὴ βάση καὶ τὴ γέννηση τῆς
κοινῆς μας ὁμιλουμένης. Κι ὅσο αὐτὴ τώρα μεστώνει μὲ τὴν πρόοδο
τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἐθνισμοῦ τὸ δυνάμωμα, τόσο ἀπλώνεται καὶ
παίρνει σιγὰ σιγὰ τὴ θέση τῶν τοπικῶν ιδιωμάτων, ποὺ ὀλοένα
σβήνουν, ὅσο κιὰν λυποῦνται οἱ γλωσσολόγοι, νοσταλγῶντας νὰ μελε-
τήσουν τὰ ἐλκυστικότερα προβλήματα τῆς γλώσσας στὴν πιὸ γνήσια
καθάρια τοὺς πηγῆ, ὅσο κιὰν θλίβονται κι ἐκεῖνοι ποὺ στὴν
ἀχάλαστη κι ὀλόδροση φυσικότητα τῆς λαϊκῆς γλώσσας ξέρουν καὶ
διαβάξουν τῆς λαϊκῆς ψυχῆς τὰ μυστικά ⁴⁴.

Βλέπομε τώρα καθαρότερα πῶς σιμὰ στὰ ἑλληνικὰ ποὺ γυρεῦουν
νὰ μᾶς μάθουν οἱ γραμματικὲς καὶ τ' ἀναγνωσματάρια τοῦ ἑλληνικοῦ
κράτους ὑπάρχουν κι ἄλλα, ποὺ ἀντίθετα πρὸς τὰ πρῶτα μιλοῦνται
ἀπ' ὅλα τὰ σκορπισμένα παιδιὰ τῆς μεγάλης ἑλληνικῆς οἰκογένειας.
Κι ἔτσι ἡ γλώσσα μας αὐτὴ, ἡ κάτω ἀπὸ τὸ ἐνιαῖο τῆς πολύμορφη
καὶ πολυσημάτιστη, συμβολίζει τὸν ἑλληνισμό τὸν ἕνα, τὸν πολύ-
μορφο καὶ πολυπᾶθητο, ποὺ βρίσκεται σπαρμένος ἀπὸ τὸν Πόντο καὶ
τὴν Καππαδοκία ὡς τὰ Ἐφτάνησα, καὶ ποὺ μὲ τὴ μία του κοινὴ
δημοτικὴ γλῶσσα ἐνώνεται καὶ γίνεται ἕνα ἔθνος. Καὶ ἴσια ἴσια
τὰ παράξενα ἐκεῖνα ἰδιώματα ποὺ μοιάζουν σὲ πρώτην ὄψη σὰ νὰ μὴν
εἶναι γλῶσσα ἑλληνικὴ καὶ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλα ἀξίζουν νὰ
ὀνομαστοῦν διάλεχτοι εἶναι κείνα ποὺ κρῦβουν μέσα τοὺς τὰ πιὸ
δυσκολόλυτα προβλήματα, καὶ μᾶς συγκινοῦν μὲ τὸ μυστήριό τοῦ
κρυφοῦ των, καὶ μᾶς γίνονται διπλὰ ἀγαπητά. Οὔτε εἶναι βέβαια
ἀπλὴ σύμπτωση ὅτι ἔξω ἀπὸ τὰ τσακόνικα — τὴν αἰνιγματικὴ
αὐτὴ μισοδωρικὴ διάλεχτο ποὺ μιλιέται στὶς ἀνατολικὲς βουνοπλα-
γιές τοῦ Πάρνωνα — ἡ πιὸ ἀγνώριστη νεοελληνικὴ γλῶσσα μιλιέται
σὲ τόπους μακρυσμένους ἀπὸ τὰ μεγάλα μας ἐμπορικὰ καὶ πνευμα-
τικὰ κέντρα, στὶς πιὸ ἀπόμερες καὶ ξεχασμένες γωνιές τοῦ Ἑλληνι-
σμοῦ, στὴν Καππαδοκία, τὸν Πόντο, στὴν κάτω Ἰταλία. Ἐκεῖ κατοι-
κοῦν ὁμόγλωσσοι ἀδερφοὶ ποὺ χρόνια καὶ χρόνια ἀγωνίζονται — οἱ
Ἕλληνες τῆς Ἰταλίας ἐξερομανίστηκαν πιὰ — μέσα στὶς σκληρότε-
ρες περιπέτειες νὰ σώσουν μαζί μὲ τὴ γλῶσσα τοὺς τὸν ἑλληνικό
τοὺς πολιτισμὸ κι ἐθνισμὸ. Θ' ἀξιοθῆ μιά μέρα ἡ ἐπιστῆμη ν' ἀνα-

καλύψῃ, μαζί μὲ τῆς γλώσσας τοὺς τὸ ξεσκεπάσμα, τὰ μυστικὰ ποὺ
κρῦβει ἡ ἱστορία τοὺς; Ὅ,τι ὡς τώρα ξέρομε γι' αὐτὰ — καὶ ἀπὸ τοὺς
πρώτους ἐργάστηκαν ἐδῶ διαλεχτοὶ ξένοι ἐπιστήμονες — ἀνῆκουν
στὰ ὁμορφότερα κεφάλαια τῆς ἱστορίας μας καὶ τῆς ἱστορίας τῆς
γλώσσας μας.

Μὲ κάποιο παράπονο ζήλειας βλέπει κανεὶς μὲ πόση ξεχωριστὴ
ἀγάπη οἱ ξένοι σκύβουν στὴ μελέτη τῆς γλώσσας μας καὶ προσπα-
θοῦν νὰ ξεσηκώσουν μιά δίπλα τῆς ἱστορίας μας, ὅταν συλλογι-
ζεται πόσο περιφρονητικὰ μιλοῦν ἀκόμη μερικοὶ Ἕλληνες γιὰ τὴ
μητρικὴ τοὺς γλῶσσα, κι ὅταν βλέπῃ πῶς κιὰν Ἕλληνες εἶναι οἱ
περισσότεροι ποὺ ὡς σήμερα κατάγιναν μὲ τὸ μᾶζημα τοῦ ἐγγύριου
γλωσσικοῦ ὕλικου, καὶ τὴν πρώτη του κατεργασία, πάντα περισσότε-
ροὶ τοὺς μένουν οἱ ξένοι, ποὺ μὲ τὴν ἐξακριβωμένη μέθοδο τῆς ἐπι-
στήμης τοὺς προχώρησαν στὰ ἀπώτερα προβλήματα τῆς νεοελληνι-
κῆς γραμματικῆς. Ἴσως ὅμως κάποια ἀλλαγὴ νὰ ἐτοιμάζεται, κι ἴσως
νὰ μπορούμε νὰ ἐλπίσωμε ὅτι δὲ θ' ἀργήσουν Ἕλληνες ἐπιστήμονες
νὰ συμπληρώσουν καὶ στεφανώσουν τὸ ἀτέλειωτο ἔργο, βάζοντας τὴν
ὀριστικὴν βάση τῆς Νεοελληνικῆς διαλεχτολογίας καὶ
δίνοντας ζωὴ σὲ μιά Ἱστορικὴ γραμματικὴ τῆς γλώσσας
τοὺς. Μιά τέτοια γραμματικὴ μᾶς ἔχει τάξει κι ὁ Ψυχάρης, κι ἔχει
κίβλας ἀναγγεῖλει γιὰ τὰ 1915 μιά Ἐπιτομὴ τῆς.

* *

Ἄς χαροῦμε ὡς τότε τ' ὁμορφο βιβλίό ποὺ μᾶς χάρισε ὁ εὐγενικός
ξένος, ἄς τὸν ζηλέψωμε ποὺ μὲ τὸ φῶς τῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀξιώθηκε
νὰ τοῦ δώσῃ ζωὴ — ποὺ κι αὐτὸς σὰν τὸν Portius, neglectae lin-
guae praestitit auxilium — κι ἄς τὸ μελετήσωμε μ' εὐγνωμοσύνη.
Μέσα του θὰ βροῦμε κωδικοποιημένες τὶς σημερινὲς γνώσεις τῆς ἐπι-
στήμης γιὰ τὴ γλῶσσα μας ἐδῶ ἀραδιάζονται συστηματικὰ οἱ κανό-
νες τῆς, ἐπιβεβαιώνεται τὸ ἐνιαῖο τῆς, καὶ δίνεται ἡ ἀμετακίνητη
βάση ποὺ ἀπάνω τῆς θὰ ὀριστοῦν τελειωτικὰ οἱ κανόνες τῆς νέας
μας γραφομένης καὶ κοινῆς γλώσσας. Καὶ ἀληθινὰ, ξεφυλλίζοντας τὴ
«Γραμματικὴ τῆς λαϊκῆς γλώσσας» ὄλο καὶ περισσότερο πείθεται
κανεὶς, ὅτι μ' ὅλη τὴν πολύχρονη ἐπίδραση τῆς ἐπίσημης γραφομένης
ἢ σημερινῆς μας κοινῆς ὁμιλουμένης τῶν πόλεων (Umgangs-
sprache), καθὼς μᾶς παρουσιάζεται στὴν ἀνεπιτήδευτη καθημερινὴ
ὁμιλία μορφωμένων κι ἀμόρφωτων, μάλιστα ὅταν τὴν ἐξετάσωμε ὡς
πρὸς τὴ ζωτικότητα τῶν στοιχείων τῆς, δὲν ἄλλαξε τόσο ὥστε νὰ

χωριστή από τη δημοτική. "Αν έδω κι εκεί μās φαίνεται ένα στοιχείο τής λαϊκής γλώσσας άπαρχαιωμένο, αν κάποτε ένας γνήσιος δημοτικός τύπος είναι για μās τούς άποφοίτους του σημερινού έλλη- νικού σχολείου πολύ στενός και χωρίς άρκετη ζωή, αν τις περισσό- τερες φορές του ματιού το ξάφνισμα ξενίζει πολλούς, χωρίς να είναι τόσο άσυνήθιστος ένας τύπος στον προφορικό λόγο, δε μένει άμφιβολία πως ή καινούρια γραφομένη, που στη σημερινή μεταβατική — και πολεμική — περίοδο, μαζί με το άπλωμά της σε καινούριες πλατύ- τερες σφαίρες αναγκάζεται έδω κι εκεί ν' άπομακρύνεται από την προτερινή της καθαρότητα, δε θ' άργήση να προσαρμοστή στενώτερα στη δημοτική γλώσσα και τούς νόμους της. Η νέα λογοτεχνία θα δείξη και στην έλληνική γραφομένη το δρόμο τής αλήθειας και τής ζωής.

* *

"Ένα βιβλίο σαν το Έγχειρίδιο του Thumb, είναι περισσότερο από κάθε άλλο κατάλληλο να δείξη πως και μια επιστήμη που σά λίγες άλλες τη φαντάζονται οι πολλοί θεωρητική και ματαιόσχηλη — ή γλωσσολογία — μπορεί να έχη μεγάλη πραχτική σημασία. Και βέβαια, δύσκολα θα βρεθή στην ιστορία των γλωσσών εποχή και μέρος, όπου τόσο σημαντική και χρήσιμη να ήταν ή βοήθεια του γλωσσολόγου σε ζήτημα κατεξοχήν πραχτικό, και με τη ζωτικότητα σημασία που έχει σήμερα για μās το καθιέρωμα κοινής γρα- φομένης. Ούτε είναι σύμπτωση ότι εκείνος που ως σήμερα αγωνί- στηκε περισσότερο από κάθε άλλο για το σκοπό αυτό, του δόθηκε να εργάζεται παράλληλα με το φώς τής επιστήμης και με τής τέχνης τὰ δώρα. Γιαυτό και νομίζω πετυχημένη την ευκαιρία που μου δίνε- ται να κάμω γνώριμο σ' ευρύτερους κύκλους ένα βιβλίο που δεν μπο- ρεί άρκετά να συστηθί.

Και για πόσα πράματα δε μās έδωσε άφορμή το ξεφύλλισμά του να μιλήσωμε! Τι θα πη γραμματική μās γλώσσας, και ποιές γραμ- ματικές έχουν γραφή για τη γλώσσα μας, τί είναι ή κοινή μας γλώσσα, και ποιὰ τὰ ιδιώματά της, πως μορφώνεται και κανονίζεται μια γραφομένη και πως γράφεται ή γραμματική μās γλώσσας, ποιὰ είναι ή γραμματεία που έχομε να δείξωμε οι νέοι Έλληνες, και ποιὰ ή λογοτεχνική κίνηση των τελευταίων χρόνων, όλα ζητήματα για τὰ όποια το ενδιαφέρον όλο και μεγαλύτερο γίνεται σε μια εποχή που κάποιας πνευματικής αναγέννησης τὰ σαλέματα στη λογοτεχνία

πρωτοφανερώθηκαν και κάτω από τη γλωσσική σημαία κέρδισαν τις πρώτες νίκες.

Και συλλογίζομαι τώρα, πως θα είναι ίσως κρίμα ν' άφηνε κανείς και στο μέλλον μια όμοια περίσταση χωρίς να μιλήση με ανάλογο τρόπο για κανένα καινούριο βιβλίο. Τα νέα βιβλία ποτέ δε λεί- πουν, κι άκόμη κι όταν είναι λιγώτερο καλά από το σημερινό, πάντα μπορούν να δώσουν άφορμή να φωτίση ή επιστήμη ζητήματα θεω- ρητικά ή πραχτικά· ιδίως το δεύτερο. Γιατι αυτό είναι was uns pot tut. Είδαμε που ο κατεξοχήν θεωρητικός λαός κατόνησε να πελα- γώνη σε κάθε του πραχτικό ζήτημα και να μη βλέπη καθαρά την πραγματικότητα, γιατί έχασε την καθαρή σκέψη, έχασε την — έστω κι άσυνείδητη, μα πάντα άπαραίτητη — επιστημονική μέθοδο. Δε θα ήταν βέβαια έδω ή θέση να ξεδιαλυθί ή αίτια. Ίσως όμως να φταίη, όσο εξακολουθεί αυτή ή κατάσταση, και ή νεογέννητη έλληνική επι- στήμη — εκείνο τουλάχιστο που ονομάζομε έτσι — που σπάνια μόνο ζή- τησε να έρθη σε πλατύτερη άμεση επαφή με τη γύρω ζωή. Η άληθινή επιστήμη, εκδήλωση πνευματικώτερη τής ζωής, που από τη ζωή όργα- νικά βγαίνει, καλό είναι να μην ξεχνά πάντα τη ζωή και την κοι- νωνία, που πάντα μπορεί με ωφέλεια να φωτίση, και να έχη έτσι ένα λόγο άκόμη να ονομάζεται *έθνική*. Με όλες τις δυσκολίες που αναπόσπαστες είναι από κάθε εκλαίκευση τής επιστήμης, καλό είναι να μην ξεχνούν οι νέοι Έλληνες επιστήμονες ότι έδω βρίσκεται ένα από τὰ ανώτατα κοινωνικά κι έθνικά ιδανικά. Καθώς κάπου έγραφε ο Κρούμπαχερ, «όσο περισσότερο δουλεύομε γι' αυτόν το σκοπό, τόσο καλύτερα βαθυθεμελιώνεται ο πολιτισμός μας, τόσο άσφαλέστερα μπο- ρούμε να έλπίσωμε πως θα ύψωθί το πνευματικό επίπεδο τής κοινω- νίας, και θα γίνουν ευκολώτερα τὰ σπουδαία και δύσκολα ζητήματα τής κοινωνικής μεταρρύθμισης. Όσο περισσότερα ποτίζονται τὰ πλατιά έθνικά στρώματα με γνήσια μόρφωση, τόσο πιδ συνειδητά θα συνερ- γαστούν για την άμοιβαία άνατροφή προς την κοινωνική άλληλεγγύη, και θα βοηθήσουν καλύτερα τούς πνευματικούς άρχηγούς στη μεγάλη τους εργασία».

ΜΑΝΟΛΗΣ Α. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗΣ

Μόναχο, Δεκ. 1910.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

¹ Ἡ συλλογή αὐτὴ ὀνομάζεται Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue néohellénique. Ἔχει 19 ἀριθμούς, καὶ ἐγῆκε ἀπὸ τὰ 1869 ὄς τὰ 1873. Ἐπειτα ἐρχεται μὲ Nouvelle série μὲ 4 ἀκόμη βιβλία, ὄς τὸ 1875.

Στὸ Le grand ἀκόμη χροστοῦμα καὶ τὴ συλλογὴ τῶν δημοτικῶν κειμένων, βοζαντινῶν καὶ μεταγενεστέρων, ποῦ βρίσκεται στὴν Bibliothèque grecque vulgaire, σὲ 10 πλοῦσιους τόμους (1880-1902).

² Ν. Σοφιανοῦ τοῦ Κερκυραίου Γραμματικὴ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης, νῦν τὸ πρῶτον κατὰ τὸ ἐν Παρίσιος χειρόγραφον ἐκδοθεῖσα ἐπιμελεῖα καὶ διορθώσεις Αἰμιλίου Δεγρανδίου.

³ Ν. Sophianos, Grammaire du grec vulgaire et traduction en grec vulgaire du traité de Plutarque κτλ.

⁴ Dunc igitur, λέει ὁ ἴδιος στὴν ἀφιέρωση τῆς γραμματικῆς του, hanc nostram, quam vocant vulgarem, linguam cum illa antiquorum confero Platonis, Demosthenis, Xenophontis, et aliorum tote orbe jam olim magno suo merito illustrium, reperi multis in rebus hanc nostram vetere illa minime inferiorem esse.

⁵ Νὰ τί μᾶς λέγει ὁ ἴδιος ὁ Σοφιανὸς στὸν πρόλογο τῆς Γραμματικῆς του: «Βλέποντας ὅτι διὰ τὴν μακρὰν καὶ μικροτάτην δουλοσύνην, τὸ ἡμέτερον γένος ἐξέπεσε καὶ οὐδὲ κἀν ἀναθυμᾶται τὴν προκοπὴν ὅπου εἶχαν οἱ πρόγονοί μας... ἠθέλησα πολλάκις περὶ τούτου νὰ συμβουλευθῶ καὶ νὰ κοινολογήσω τὸ πρᾶγμα μὲ σοῦς σοφοῦς καὶ πεπαιδευμένους... μὲ ποῖον τρόπον ἤθελεν διορθωθῆ τὸ πάθος τοῦτο τῆς ἀπαιδευσίας καὶ νὰ γυρίσουν εἰς τὸ καλόν. Καὶ ὅλοι ἀπὸ μιαν γνήμη ἦσαν, ὅτι ἂν ἤθελαν διαβάσουν καὶ νὰ γυρῆσουν τὰ βιβλία ὅπου ἀφῆκαν ἑκεῖνοι οἱ παλαιοὶ καὶ ἄνεργοι ἄνδρες, εὐκόλοα ἤθελεν διορθωθῆ ἢ ἀπαιδεῦσαι ὅπου πλησιάζει εἰς τοὺς πολλοὺς».

Καὶ στὸν ἐπίλογο τῆς Γραμματικῆς βρίσκουμε καὶ τ' ἀκόλουθα λόγια: Καὶ μὴ βαρυγομῆση τινάς, ἂν ἐκεῖνα, ποῦ εἰς πολλοὺς χρόνους καὶ καιροὺς μὲ πολὺν κόπον καὶ καλοὺς διδασκάλους μετὰ βίας μαθαίνονται, τῶρα νὰ τὰ βλέπουν, εἰς τέτοιαν γλῶσσαν κοινὴν, ὅπου καὶ οἱ γυναῖκες (σχεδόν) νὰ τὴν γρῦκοῦν, ὅτι καὶ διὰ τοῦτο οἱ νέοι θέλουν ἀφήσει νὰ μὴδὲν σπουδάζουν στὰ μαθήματα τὰ ἑλληνικά, ἀλλὰ μάλιστα τούτῃ θέλει εἰσταὶ ἀρχὴ καλὴ νὰ παρακινήθουν καὶ νὰ πάρουν πόθον νὰ μάθουν ἐκεῖνα ποῦναι βαθύτερα καὶ ποχθίζονται μὲ μεγάλην σπουδὴν, ἐπειδὴ χωρὶς διδάσκαλον ἀπατὸς του τινάς εἰς ὄλιγον θέλει μάθη νὰ κλίνει τὰ μέρη τοῦ λόγου καὶ θέλει ξεύρει νὰ κανονίζει καὶ νὰ τεχνολογᾷ καὶ τᾶλλα ὅσᾶν εἶναι γραμμένα... καὶ λογάριαν πόσους χρόνους μὲ τοὺς δασκάλους οἱ νέοι κἀθονται ἐπὶ τὰ σχολία νὰ παιδεύονται νύκτα κ' ἡμέραν μόνον νὰ γράφουν ἢ νὰ διαβάζουν, καὶ οἱ περισσότεροι γενειάζουν εἰς τὸ σχολίον καὶ ἀκόμη, κἀν νὰ καλαναρχοῦν ἢ νὰ διαβάζουν καλὰ, δὲν προκόφουν' δὲν θέλω νὰ εἰπῶ νὰ γρῦκοῦν τὸ τί διαβάζουν (ἐκδ. β' 16, 84 καὶ 85).

⁶ Vocabolario italiano et greco nel quale si contiene come le voci Italiane si dicano in Greco vulgare. Con alcune regole generali, per quelli, che sanno qualche cosa di Grammatica, acciò intendano meglio il modo di declinare et conjugare li Nomi, et Verbi, et habbiano qualche cognitione

della Grammatica di questa lingua Greca volgare. Composto dal P. Girolamo Germano della Compagnia di Gesu... Con licezeza de' Superiori. Ῥώμη 1622.

⁷ H. Pernot, Girolamo Germano, Grammaire et vocabulaire du grec vulgaire publiés d'après l'édition de 1622. Παρίσι. Στὴν Collection de Monuments pour servir à l'étude de la langue et de la littérature néo-helléniques, Troisième série, Nr. 1. Ἡ σειρά αὐτὴ εἶναι συνέχεια τῆς Συλλογῆς ποῦ ἐβγαξε ὁ Le grand.

⁸ Γραμματικὴ τῆς Ρωμαϊκῆς γλώσσης. Grammatica linguae graecae vulgaris. Auctore Simone Portio Romano Doctore Theologo. Παρίσι 1638.

⁹ Ἐνα δεῖγμα ἀπὸ τὴν ἀφιέρωση: «Τῷ ἐξοχστάτῳ ἀρχόντι Ἀρμάνῳ τῷ τε Καρδινάλι Δούκῃ Ριχελιῷ καὶ τῆς Γαλλίας Πάρι... Ἀνέθης τὸσο φιλά, καὶ ἡλθε εἰς τὴν ἀστραπὴν, ὅπου ξαπερνῶντας ὄλαις ταῖς γλώσσαις τῶν θνητῶν, κἀρνεὺς καὶ θαμπῶνεται τὰ μάτια καλὰ καὶ δεξόθορα ἐκεινῶνε, ὅπου τολμοῦσι νὰ σὲ κοιτάξουν. Θαμπῶνεται, ἀλήθεια εἶναι, ἐκεῖνοι... ἀμὴ τὰ μικρὰ καὶ ἀδύναμα παιδιὰ φητίζονται ἔτοι καλὰ μὲ ταῖς λαμπρόταταις ἀκτιναῖς τῆς φιλανθρωπίας σου καὶ εὐσεβείας, ὥστε ἀπὸ τσευδαῖς ὅπου ἦτανε πρῶτα ἢ γλώσσαις των, γίνονται τῶρα εὐγλωττάταις διαλαθῶντας ὀλοῦθεν τοὺς ἐπαίνους τοῦ Ριχελιῷ, καὶ εὐχαριστῶντας τὸν μὲ εὐχαριστικαῖς φωναῖς. Ἄς μὴ σοῦ εἶναι λοιπὸν παράδοξον ἀνισωκαὶ βλέψης σκυμμένην εἰς τὰ ποδάρια σου τὴν Ἑλλάδα, ὅχι τὴν παλαιὰν ἐκείνην καὶ φουμισμένην διὰ τὰ γραφήματα τῶσων σοφῶν ἀνθρώπων, μὰ τὴν παροῦσαν καὶ δυστυχημένην, ἀκόμη χοντρήν καὶ εἰς κάποιον τρόπον στρουφογυρισμένην στὰ σπάργανά της... Συμπάθησε, πάρακαλῶ σε, τὴν πολλὰ ζεστὴν δούλεψιν καὶ προσκύνῃσιν τῆς Ἑλλάδας σου... Παραδομένην στὰ χέρια σου κάμε νὰ μεταστρέψῃ πάλιν στὴν παλαιὰν τῆς λαμπρότητα καὶ ἐλευθερίαν...» Καθὼς βλέπομε ὁ συντάχτης τῆς Γραμματικῆς παρακαλεῖ τὸν παντοδύναμο καρδινάλιο νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

¹⁰ Wilh. Meyer, Simon Portius, Grammatica linguae graecae vulgaris, reproduction de l'édition de 1638 suivie d'un commentaire... Παρίσι. Τὸ βιβλίον αὐτὸ βγήκε στὴν Bibliothèque de l'École des Hautes Études publiée sous les auspices du ministère de l'instruction publique.

¹¹ J. Boyens, Grammatica linguae graecae vulgaris communis omnibus Graecis ex qua alia artificialis deducitur peculiaris eruditibus et studiosis tantum, per patrem Romanum Nicephori Thessalonicensem Macedonem, στὴν Bibliothèque de la Faculté de philosophie et lettres de de l'Université de Lièges. Διζ 1908. Ὁ ἐκδότης εἶναι καθηγητὴς στὸ Athénée Royal στὸ Tournai.

Ὁ συγγραφεὺς μας ἔγραψε, καθὼς φαίνεται, τὴ γραμματικὴ του στὸ Παρίσι, στὸ ταξίδι ποῦ ἔκανε στὴ θυτικὴ Ἑρῶπη, σταλμένος ἀπὸ τὸν Πατριάρχη τῆς Πόλης Τιμόθεο, γιὰ νὰ ζητήσῃ τὴν βοήθεια τῶν φίλων τῆς Ἑλλάδας ἐναντίο τοῦς Τούρκους. Κι δταν ἔπειτα εἶδε ὅτι οὔτε ἀπὸ τὴ Γαλλία, οὔτε ἀπὸ καμιά ἄλλη δύναμη δὲν εἶχε νὰ περιμένῃ τίποτε, ἔγραψε ἀπὸ τὸ Ρόστοκ τῆς Γερμανίας ἕνα γράμμα στὸ Γουστάβο Ἀδόλφο τῆς Σουηδίας καὶ σ' αὐτὸ τὸν παρακαλεῖ, καθὼς λέγει ἢ λατινικὴ μετάφραση ποῦ μᾶς σῶθηκε, ut peractis, quae a Deo gubernantur, Tuae Majestatis aggressionibus, benevolos oculos attolat ad

nostram adhuc miseriam et dignam multis suspiriis Graeciam. Liberata enim a tot malis per magnificentiam Tuae Majestatis in aeternum et subji-cietur, felicissime quidem ac contentissime, ut par est, victura in posterum.

¹² Γραμματική Ἑλληνορωμαϊκή περιέχουσα τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ τῆς ὀρθογραφίας τῶν ἑλληνικῆς, ἔσον καὶ τῆς ἀπλῆς διαλέκτου, διὰ κοινὸν ὄφελος τῶν φιλομαθῶν νεανίσκων Ὅπου χωρὶς τινὸς διδασκάλου βοήθειαν ἐπιποθοῦσι νὰ μάθουσι τὴν ὀρθογραφίαν συνθεμένην παρὰ Βενεδίκτου Κρέδου ἱερέως καὶ ἐν τῇ νήσῳ Σαντορίνῃ διδασκάλου. . . Βερόνα 1782.

¹³ Ἰ. Βασιλικοῦ, Κανέλλου Σπανοῦ γραμματικὴ τῆς κοινῆς τῶν Ἑλλήνων γλώσσης. Τρίεσι 1908. Γράφηκε στὰ 1749.

¹⁴ Τέτοιαι εἶναι τοῦ Tribbeckovius (Γερμανός), Brevia linguae ῥωμαϊκῆς, sive Graecae vulgaris, elementa (1705); Langius (Γερμανός), Philologiae barbaro-graecae... grammatica (1708); Thomas (Γάλλος καπουτσίνος), Nouvelle méthode pour apprendre les principes de la langue grecque vulgaire (1709); Mercado (Ἰσπανός φραγκισκανός)... Institutiones linguae graecae vulgaris... ad vernaculam Graecorum facilius addiscendam pro majoris apostolicae missionis commodo (1732) (γραμμῆν ἑλληνικῆν, ἰσπανικῆν καὶ ἰταλικῆν); Callenberg, Grammatica linguae graecae vulgaris (1747); Antiquarius, Grammatica Graeca vulgaris (1770); Βενιέρη, Ἐπιτομή γραμματικῆς ἐξηγείται εἰς τὴν ἀπλὴν ῥωμαϊκὴν διάλεκτον... (1799), κὶ ἄλλαι.

¹⁵ Μοναχοὶ ἦταν κὶ ἐκεῖνοι ποὺ τοὺς χρωστοῦμε τὰ δύο καὶ σήμερα ἀκόμα δυσαναπλήρωτα λεξικά τῆς μεσαιωνικῆς μας γλώσσης, ὁ D n c a n g e μὲ τὸ μοναδικὸ Glossarium mediae et infimae graecitatis (1688) καὶ ὁ Somavera μὲ τὸ Tesoro della lingua greca - volgare et italiana (1709).

¹⁶ Ἡὸ dunque volnto, λέει ὁ Germano στὸν Πρόλογο τῆς Γραμματικῆς του, fare una raccolta di Nomi et Verbi per dar cognitione, et far la strada à quelli che vogliono imparare questa lingua. Καὶ λίγο παρακάτω προσθέτει γιὰ τὴ χιῶτικὴ προφορὰ (γιατὶ καὶ τὸ χιῶτικὸ ἴδιωμα πῆρε γιὰ βάση τῆς γραμματικῆς του). A me che non sono Greco, nè nato in Grecia, per quel che hò praticato, pare, che la pronuntia della lingua di Scio sia netta, para et bella; se gli leuarete certe particelle, come quel, na, et, ne, che la fanno molle, et femile in alcune parole.

¹⁷ Mullach, Grammatik der griechischen Vulgärsprache. Βερολίνο 1856.

¹⁸ É. Legrand, Grammaire grecque moderne. Παρίσι 1878.

¹⁹ H. Pernot, Grammaire grecque moderne. Παρίσι 1897.

²⁰ A. Thumb, Handbuch der Neugriechischen Volkssprache. Στρασβούργο 1895.

²¹ Γιώργου τοῦ Κόστα Ροντάκη, Ρωμαϊκὴ Γραμματικὴ, ἐκδ. Β'. Ἀθήνα 1904 (Ἡ α' ἐκδ. δὲν κυκλοφόρησε).

²² Μ. Φιλίντας, Γραμματικὴ τῆς ῥωμαϊκῆς γλώσσης. Τόμ. Α, 1907, Τόμ. Β', 1910 (στὰ 1902 βγήκε μόνο: Α', Φωνολογία).

²³ Κοντὰ στὶς ταχτιμῆς του παραδόσεις συχνὰ παραδίνει ὁ καθηγητῆς Thumb καὶ μαθήματα Νέας Ἑλληνικῆς.

²⁴ Ξεχωριστὰ, κὶ ἀπὸ τοὺς πρώτους, μελέτησε ὁ Thumb τὴ μεταγενέστερη περίοδο τῆς ἀρχαίας γλώσσης, τὴν ἑλληνιστικὴν, καθὼς λέγουν, καὶ φώτισε

μαζὶ μὲ τὸν Deissmann καθηγητῆ τῆς Ἑρμηνευτικῆς στὸ Πανεπιστήμιο τοῦ Βερολίνου καὶ ἄλλους τῆ γλώσσα τῆς ἐποχῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Διαθήκης. Ἔνα ἀπὸ τὰ σπουδαιότερά του βιβλία εἶναι «Die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus».

²⁵ Μερικῆς ἀπὸ αὐτὰς εἶναι. «Μελέτη περὶ τῆς σημερινῆς ἐν Αἰγίνῃ λαλουμένης διαλέκτου» (γραμμῆν ἑλληνικῆν στὴν Ἀθῆνᾶ τοῦ 1891), «Ἡ Ἀμοργινὴ διάλεκτος», «Ἡ ἐθνογραφικὴ θέσις τῶν Τσακόνων», «Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων» (γραμμῆν κὶ αὐτὸ ἑλληνικῆν στὸ Περιοδικὸ τοῦ Ἑλλ. Φιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς Πόλης, στὰ 1900), «Ἡ νεοελληνικὴ λογοτεχνία», «Τὸ γλωσσικὸ ζήτημα», κὶ ἄλλα.

²⁶ Μὲ τὴν προϋπόθεσι αὐτῆ, ὁ συγγραφεὺς ἔχει τὴ — σωστῆ — γνώμη, ὅτι ὁποῖος θέλει νὰ μάθῃ νέα ἑλληνικὰ πρέπει ν' ἀρχίσῃ μὲ τὴ λαϊκὴ μας γλώσσα. Γιατὶ ὁποῖος κοντὰ στ' ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ποὺ ἔξεραι, μάθῃ κὶ αὐτὴν, θὰ μπορῇ νὰ καταλάβῃ τὸ καθεὶ ποὺ γράφεται σήμερα. Ὅποιος πάλι δὲν ἔξεραι ἀρχαῖα, ποτὲ δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ καταλάβῃ καθαρὰ τίς γλώσσες μας.

²⁷ Τέτοιους βρίσκουμε φυσικὰ πάρα πολλοὺς καὶ στὴ γραμματικὴ τοῦ Thumb. Ἀ. χ. πιστεύω - πιστέγω - πιστέω, ἄλογο - ἄλογου - ἄλογο, ἐγὼ - γὰ - ἐγὼ - ὄγῳ - ἐὼ - ἐγῶ - γιῶ - ἐβῶ, ἐμένα (γεν.) - ἐμοῦ - ἐμενοῦ - ἐμονοῦ - ἐμέ, κανένας (κανείς) - καένας - κανέας - κανάς - καγκανέας, τίποτε - τίποτες - τίποτα - τίποτας - τίποτις - τίποτοι, (ἡ)μποροῦσα - (ἡ)μπόρεια - (ἡ)μπόρεια - (ἡ)μπόρεια, δένουν (δένουνε) - δένουνι - δένουνα - δένουσι - δένουσι - δένουσι κὶ ἄλλα πολλὰ. Μὰ σ' ἔλα αὐτὰ καὶ τὰ ὅμοια παραδείγματα κανείς μας δὲ δυσκολεύεται νὰ ξεχωρίσῃ τὸ κοινὸ ἀπὸ τὰ ἰδιωματικὰ.

²⁸ Πρβλ. Ροντάκη Γραμμ. σ. 2. «Δὲν ξεχωρίσαμε τοὺς τύπους τοὺς ἰδιωματικούς, καὶ δὲ δίνουμε μόνο τὸν τύπο ποὺ μᾶς φαίνεται ὁ καλύτερος».

²⁹ Στὰ Essais de Grammaire historique Néogrecque 1886, σ. 88 ἀ. κάνει ὁ Ψυχάρης τὴν ἀκόλουθὴ διαίρεσι τῶν ὀνομάτων: α' κλίσι: ἀρσενικά σὲ ας-ης (πατέρας, δικαστῆς) καὶ θηλυκὰ σὲ - α - η (χαρὰ, νίκη, βούσι). Β' κλίσι: ἀρσ. σὲ - ος (πόνος), θηλ. σὲ - ο (παρθένο), οὐδ. σὲ - ο - ι (δέντρο, παιδί). Γ' κλίσι: 1) ὀνόματα μόνο στὸν πληθυντικὸ περιτοσύλλαβα: (ἀρσ. γωμάς, καφετζῆς, παππούς· θηλ. ἀλεπού, βαλιδέ· οὐδ. φῶς, κέρδος) 2) ὀνόματα περιτοσύλλαβα καὶ στὸν ἐνικό (πράμα, ἄλογο).

³⁰ Deffner, Βιβλιοκρισία τῆς Νεοελληνικῆς Γραμματικῆς τοῦ Legrand Jenaer Literaturzeitung 1879 σ. 392.

³¹ Μὲ παρόμοια βάση χωρίζει κὶ ὁ Ροντάκης στὴ γραμματικὴ του: α' κλίσι: θηλυκὰ β' κλίσι: οὐδέτερα γ' κλίσι: ἀρσενικά σὲ - ος δ' κλίσι: ἔλα τ' ἄλλα ἀρσενικά.

³² Ἔτσι, ἡ κλίσι τῶν ἀρσ. τῆς β' τάξης καὶ τῶν θηλυκῶν, παρουσιάζει τὸ ἀκόλουθο γενικὸ σχῆμα:

Ἐνικός			Πληθυντικός		
ὄνομ.	γεν.	αἰτ.	ὄνομ. κὶ αἰτ.	γεν.	
ἀρσ.	φων. + ς	φων	φων. (+ν)	-ες	-ω (ν)
θηλ.	φων	φων. + ς	φων	φων. + δες	φων. + δων

Μόνο τὰ ἀρσ. σὲ - ος ἔχουν ξεχωριστὸ τύπο γιὰ τὴν κλητικὴ (-ε καὶ -ο).

Σε όλα τ' άλλα όνόματα είναι ή ίδια, με την αιτιατική (χωρίς ν) στον ένικό, στον πληθυντικό με την ονομαστική.

¹⁸ Έδω έχομε τρεῖς τάξεις: 1) σε - ο, - ιο, ι' 2) σε - ος 3) σε - α, - ιμο, - ας.

¹⁹ J. Mitsotakis, Chrestomathie der Neugriechischen Schrift- und Umgangssprache. Στουτγάρδη 1895.

²⁰ H. Pernot και Legrand, Chrestomathie grecque moderne. Παρίσι 1899.

²¹ E. Brighenti, Crestomazia neellenica. Μιλάνο 1908.

²² Στά δημοτικά τραγούδια αναφέρεται κατά λάθος και του Σπυρ. Τρικουόπη δ' Αποχαιρετισμός του Κλέφτη: Μάνα, σοῦ λέω δὲν ἤμπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω . . .

²³ Μία ακόμη απόδειξη για τή σημασία που δίνει ο συγγραφέας στις προσπάθειές μας να μορφώσωμε τήν κοινή γραφομένη και τὸ ἔργο τοῦ Ψυχάρη, είναι ὅτι στο κομμάτι αὐτό, που δημοσιεύει με τήν ὀρθογραφία τοῦ Ψυχάρη, παραθέτει σὲ ὑποσημειώσεις ὅλες τίς διαφορές κι ἀλλαγές, γλωσσικῆς κι ὀρθογραφικῆς, πού ὁ πατέρας τοῦ δημοτικισμοῦ νόμισε καλὸ νὰ παραδεχτῆ ἔπειτα ἀπὸ τὰ 17 χρόνια πού μεσολάβησαν μεταξὺ στίς δύο ἐκδόσεις τοῦ Ταξιδιοῦ του. Ξεσηκῶνω ἔδω μερικὰ με τὴ σειρά: μ' ἔρχεται: μοῦ ἔρχεται, πού (ἀναφανικό): πού, γλώσσα: γλώσσα, πού (= ὅτι): πῶς, λέν: λένε, βαθμηδόν: βαθμηδὸ, Ξενοφῶνας: Ξενοφώντας, μᾶς κάμειτε: μᾶς κάματε, ἔφεραν: φέρανε, κτλ.

²⁴ Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ μάζεψε ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας στὸ ταξίδι πού ἔκανε στὰ 1889 στὴν Ἑλλάδα. Τέτοια εἶναι τὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὴν Αἴγινα, Ἴο, Ἄμισό, Τρέμπολη ἀπὸ τὸν Πόντο, Φερτέκι τῆς Καπαδοκίας.

²⁵ Μὲ λατινικὰ στοιχεῖα γράφουν συνήθως τίς διαλέχτους τῆς Κάτω Ἰταλίας και τὰ τσακωνικά σπάνια μόνο γίνεται αὐτὸ και σ' ἐπιστημονικῆς μελέτες ἄλλων διαλέχτων.

²⁶ μούγι = μούνοι, μόνο, ἀχιωῶ = ἀρχινῶ.

²⁷ Πρῶτος ὁ Χατζιδάκης μελέτησε τὸ φαινόμενο αὐτό, και παίρνοντάς το για βάση χώρισε τὰ ἑλληνικὰ ἰδιώματα σὲ βορινὰ και νότια. Στούς τόπους πού βρίσκονται ἀπάνω κάτω φηλότερα ἀπὸ τὸ 38° βορ. πλάτος, ἀλλάζουν ὅλα τὰ ἄτονα φωνήεντα ἔξω ἀπὸ τὸ α: ἄτονο ε και ο γίνονται ι και ου, ἄτονο ε και ι χάνονται ὀλότελα, ἢ μόλις ἀκούονται. Αὐτὸ γίνεται στή Ρούμελη (ἔξω ἀπὸ τὴν Ἄττική), Ἡπειρο, Θεσσαλία, Μακεδονία, Θράκη, Μαύρη θάλασσα, βορινὰ νησιά κι ἀχτές τοῦ Αἰγαίου, ὅπου μεταχειρίζονται τύπους καθὼς πούταμι, πδάου, ἀνθρωπος, πδί, κτλ.

²⁸ Αὐτὸ ὑποστηρίχτηκε ἀπὸ τὸ Χατζιδάκη, και τώρα τελευταῖα ἀπὸ τὸν Μπούτουρα.

²⁹ Ἐνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους πού ὑποστήριξε τὴν ὑπαρξὴ τῆς κοινῆς αὐτῆς δημοτικῆς γλώσσας εἶναι και ὁ συγγραφέας μας. Στὸν πρόλογο τῆς α' ἐκδοσης, (6' ἐκδ. σ. XI) λέγει και τ' ἀκόλουθα: Ἄμφισθητοῦν, εἶν' ἀλήθεια, πῶς ὑπάρχει μὴ καθολικὴ κι ἐνιαία μορφή τῆς δημοτικῆς γλώσσας, ὑποστηρίζοντας ὅτι κοντὰ στήν ἀρχαῖουσα γραφομένη μόνο αἱ διαλέχτοι ὑπάρχουν' μὰ τὸ ἀνοῦμαι και ὑποστηρίζω ὅτι ἔχομε τὸ δικαίωμα νὰ μιλήσωμε για μὴ νεοελληνικὴ κοιτῆ. Ἡ γλώσσα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, στή συνηθισμένη μορφή πού δημοσιεύονται, δὲν εἶναι καμιά ὀρισμένη διάλεχτο, κι οὔτε μπορεῖς νὰ πῆς και τὴ γλώσσα ποιη-

τῶν τῆς δημοτικῆς, καθὼς ὁ Χριστόπουλος, ὁ Δροσίνης, ὁ Παλαμῆς και πολλοὶ ἄλλοι, διάλεχτο. Βέβαια ἀκόμη δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτη ἐνότητα, και κάποτε βρίσκονται κοντὰ κοντὰ ἀκόμη τύποι με τὴν ἴδια τοπικὴ ἔχταση, πού ἔχουν λοιπὸν και τὰ ἴδια δικαιώματα, καθὼς πάλι παρουσιάζεται σὲ μερικοὺς ποιητές, σὰν τὸ Βηλαρᾶ μὰ μεγαλύτερη ἐπικράτηση τῶν διαλεκτικῶν στοιχείων, μὰ και με ὅλα αὐτὰ, μποροῦμε ν' ἀντιπαραθέσωμε στίς διαλέχτους τὴ δημοτικὴ γλώσσα. Ταξιδεύοντας τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἀπὸ μέρος σὲ μέρος, ἔφυγαν μόνοι τους οἱ περισσότεροι διαλεκτισμοὶ ἀπὸ αὐτὰ, κι ἕνας μέσος ὄρος μορφώθηκε μόνος του στή γλώσσα. Τελευταῖα εἶπε παρόμοια γνώμη κι ὁ Ροτθης στὰ Εἰδωλά του. Μὰ τὸ ἔλεγε ὄχι τόσο ἀπὸ ἐπιστημονικὴ γνώση ὅσο ἀπὸ τὸ ψυχόρμητό του, και πῆγε πολὺ μακριὰ, λέγοντας πῶς οὔτε καν ὑπάρχουν διαλέχτοι. Σὲ αὐτὴν τὴν κοινὴ δημοτικὴ, πού γεννιέται στὰ μεγάλα κέντρα, γίνεται ἡ συνεννόηση ὄχι μόνο στήν Πάτρα, Ἀθήνα και Πόλη, μὰ και στή χώρα.

Ἐνας ἀπὸ ἀκείνους πού ἀρνήθηκαν τὴν ὑπαρξὴ τῆς κοινῆς αὐτῆς δημοτικῆς γλώσσας εἶναι και ὁ Χατζιδάκης. Τὸ ἴδιο ἔκαμε τελευταῖα, ἀν και λιγώτερο καθαρά ὁ Μπούτουρας.

Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΣΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΛΟΝΤΡΑΣ

Τέσσερα χρόνια τώρα το Έπαρχιακό Συμβούλιο της Λόντρας συσταίνει κάθε καλοκαίρι επιτροπές από καθηγητάς, δασκάλους και δασκάλισσες για να μελετήσουν και να ιδούν τί μπορεί να γίνει για να καλυτερέψη ή κατώτερη εκπαίδευση στα διάφορα μαθήματα. Στο 1909 το θέμα της μελέτης των ήταν η διδασκαλία της Άγγλικής. Κατόπιν, της γεωγραφίας κ' έπειτα της αριθμητικής. Η τελευταία επιτροπή συστήθηκε τον περασμένο Μάη με πρόεδρο τον Καθηγητή της Ιστορίας της Άγγλιας στο Πανεπιστήμιο της Λόντρας Κ^ο Pollard και γραμματέα τον Κ^ο Middlemis, υπάλληλο του Τμήματος της Εκπαιδεύσεως στο Έπαρχιακό συμβούλιο της Λόντρας. Και θέμα της ήταν η διδασκαλία της Ιστορίας.

Η έκθεση της επιτροπής αυτής δημοσιεύθηκε σε έβδομηντασέλιδο φυλλάδιο πρό μερικῶν μηνῶν. Λέει δύντομα πῶς διδάσκεται η Ιστορία στα Άγγλικὰ δημοτικά σχολεία και στα Σχολεία τῶν ἄλλων κτήσεων της Άγγλιας (Αὐστραλίας, Καναδά κλπ.) και τῶν ἄλλων ἐθνῶν (Αμερικῆς, Γερμανίας, Αὐστρίας, Οὐγγαρίας, Νορβηγίας, Ολλανδίας, Βελγίου, Γαλλίας, Ἰταλίας και Ἰαπωνίας). Ὡς ἀρχή της ἡ επιτροπή βάζει, ὅτι, σὲ ἔθνος δημοκρατούμενο, καθὼς εἶναι ἡ Ἄγγλια σήμερα, τὰ παιδιὰ πού ἀνατρέφονται στα Δημοτικά σχολεία και πού ἀργότερα θὰ γίνουν «πολίτες» και «ἐκλογεῖς» πρέπει νὰ λάβουν και μιὰ ιδέα της Ιστορίας τοῦ τόπου των. Γιατί, ὅτι, συμβαίνει στὸν τόπο τους σήμερα εἶναι ἡ ἀναπόφευκτη συνέπεια ἐκείνου πού συνέβη στὸ παρελθόν. Και γι' αὐτὸ πρέπει νὰ ἴηται σὲ θέση νὰ μὴ κρίνουν τὰ πολιτικὰ ζητήματα ὡς «ἀφηρημένα δόγματα», ἀλλὰ ὡς ἀπόρροια τοῦ παρελθόντος και νὰ μποροῦν κάπως νὰ μετριάξουν τὴν ἐπιρροή τῆ βλαβερῆ τοῦ κομματισμοῦ και τῆς δημοκοπικῆς ἐφημεριδογραφίας. Κι αὐτὴ ἡ ἀρχὴ πρέπει, κατὰ τὴν ἐπιτροπή, νὰ ἐφαρμόζεται στὴν ἱστορικὴ ἐκπαίδευση ὄχι τῶν ἀγωριῶν μονάχα ἀλλὰ και τῶν κοριτσιῶν, γιατί κι αὐτὰ ἀργότερα, σὰν γίνονται γυναῖκες, ἔχουν φῆφο σὲ κοινοτικά ἢ δημοτικά συμβούλια ἢ ἀνάλογες τοπικὲς ἀρχές.

Ἡ ἐπιτροπή, μετὰ τὴν ἐξέταση τῶν σημερινῶν μεθόδων και τὴν παραβολὴ τους με τὰ συστήματα τῶν ἄλλων ἐθνῶν, καταλήγει στὰ ἀκόλουθα συμπεράσματα:

Α'. Τὴν ὅλη διδασκαλία πρέπει νὰ κυβερνᾷ ἡ ἐπιθυμία τοῦ δασκάλου νὰ ζυγήσῃ τὴν κριτικὴ δύναμη τοῦ μαθητῆ.

Β'. Τὸ νὰ ξέρῃ ἀπλῶς ἱστορικὰ γεγονότα ὁ μαθητῆς δὲ θὰ πῆ και πῶς κατάλαβε τὴν σημασία τῆς ἱστορίας.

Γ'. Κάθε σχολεῖο πρέπει ν' ἀφίνεται ἐλεύθερο στὴν ἐκλογὴ ἱστορικῶν λεπτομερειῶν ἢ περιόδων σύμφωνα με τὴ φύση τοῦ σχολεῖου ἢ τὸ χαρακτήρα τῶν μαθητῶν. (Π. χ. σὲ μερικὰ σχολεία εἶναι προτιμώτερο νὰ ξηγᾶται στοὺς μαθητὰς τὸ στρατιωτικὸ σύστημα τοῦ 19^{ου} αἰῶνα, με τὴν περιγραφὴ τοῦ Ἑκατονταετοῦς πολέμου· σὲ ἄλλα πάλι ὁ πόλεμος τῶν Ρόδων θὰ ἴηται καταλληλότερος γι' αὐτὸν τὸ σκοπὸ).

Δ'. Γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ σκοποῦ του κάθε δάσκαλος πρέπει νὰ παραλείπη πολλὰ ἀπὸ ἐκεῖνα πού περιέχουν τὰ σημερινὰ ἐπίσημα προγράμματα.

Ε'. Οἱ χρονολογίες, ἔξον σὲ πολὺ γενικὲς γραμμὲς ἀναγκαῖες διὰ νὰ δίνουν μόνον τὴν ἐννοια τῆς ἐποχῆς, εἶναι βλαβερές. (Π. χ. εἶναι πολὺ σπουδαιότερο νὰ μάθῃ ὁ μαθητῆς ὅτι ὁ Γουλιέλμος δ' Α' πῆρε 4 χρόνια νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἄγγλια στα μέσα τοῦ 11^{ου} αἰῶνα παρὰ πῶς ἀποβιβάστηκε στὴν Ἄγγλια τὸ 1066. Ἐπειτα ἡ κατάχρηση χρονολογιῶν δίνει τὴν ιδέα στοὺς μαθητὰς πῶς ἡ ἱστορία εἶναι σειρά ἀπομονωμένων ἐπεισοδίων και ὄχι σφιχτοδεμένων κινήματων).

Σ'. Τὸ «Ἐγχειρίδιον Ἱστορίας» δὲν πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖται στὸν καιρὸ τῆς διδασκαλίας, ἀν και μπορῆ νὰ εἶναι μέρος της ὠφέλιμο.

Ζ'. Οἱ φωτεινὲς προβολές πρέπει νὰ χρησιμοποιοῦνται σὲ ταχτικές, ἀλλ' ὄχι και σὲ πολὺ συχνές, περιόδους, γιὰ νὰ ἐπεξηγοῦν προηγούμενα μαθήματα. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ εἶναι ἡ βάση τῆς διδασκαλίας.

Στὴν ἐκθεσὴ της ἡ ἐπιτροπή δίνει μερικὲς ὁδηγίες γιὰ τὴ διδασκαλία τῆς Ἱστορίας στὶς διάφορες τάξεις π. χ. λέει πῶς στα Νηπιαγωγεῖα ὁ κύριος σκοπὸς δὲν εἶναι νὰ διδάξῃ τὰ παιδάκια ἱστορία, ἀλλὰ νὰ τοὺς κεντήσῃ τὸ ἐνδιαφέρον και νὰ τοὺς καλλιεργήσῃ τὸ μυαλό. Γι' αὐτὸ ἡ ἱστορία ἢ μᾶλλον ὁ θρύλλος γιὰ «Ἀλφρέδο τὸ Μέγα και τὶς πίτες» δὲν ἔχει καμμιά ἱστορικὴ ἀξία γιὰ τὸ παιδί, ἀν δὲν τοῦ ξηγήσωμε πῶς και γιατί ἀναγκάστηκε νὰ κρυφτῆ στὴν καλύβα τῆς χωρικῆς και γιατί ἴταν τόσο ἀφηρημένος κι ἀφηκε

νά καοῦν οἱ «πίτες», πού ἦ γριά, μὴ ξέροντας ποιὸς εἶναι, τοῦ εἶπε νά προσέχη.

Συσταίνει τὴ διδασκαλία, ἀλλὰ μὲ πολλή προσοχὴ στὴν ἐκλογή, ἀρχαίων καὶ νεωτέρων ἱστορικῶν ἐπεισοδίων, καὶ μύθων ἀκόμα καὶ θρύλλων καὶ τὸ παρουσίασμα κατὰ χρονολογικὴ σειρά, συνθηματικῶν τύπων, παιδιῶν ὄλων τῶν ἐποχῶν: Αἰγυπτίων, Ἑλλήνων, Ρωμαίων, Βρετανῶν, Σαξόνων, Νορμανδῶν, καὶ τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς, πού ὁ δάσκαλος θὰ μάθη τὰ παιδιὰ νὰ ἰχνογραφοῦν καὶ νὰ πλάθουν ἀπὸ πηλό, κτλ. μὲ τὸ σκοπὸ νὰ τὰ κάμῃ νὰ συγκρατοῦν τὸ ὄλικὸ καὶ νὰ παίρνουν ἐνδιαφέρον στὸ μάθημα.

Στὰ παιδιὰ μεταξὺ 9 καὶ 10 χρόνων δουλειὰ τοῦ δασκάλου εἶναι νὰ ἐκμεταλλεῖται τίς σπουδαιότερες δυνάμεις τῶν δηλ. τὴν περιέργεια, τὴν φαντασία καὶ τὴν τάση σὲ φυσικὴ καὶ πνευματικὴ δράση. Ψυχολογικὰ τὸ παιδί εἶναι διατεθειμένο νὰ καταλάβῃ τὴν ἀρχέγονη κατάστασι τῶν προϊστορικῶν προγόνων του, τοὺς ἀπλοικοὺς ἥρωες τῆς ὄλης ἱστορίας καὶ τὰ χτυπητὰ ἐπεισοδία τῆς. Γι' αὐτὸ πρέπει μὲ προσοχὴ νὰ διαλεχτοῦν πρόσωπα δυνατὰ καὶ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς τῶν σὺν τὸν Λεωνίδα, τὸν Ὀράτιο, τὸ Ρήγγουλο, Ἄλφρεδο τὸ Μέγα, τὸν Ἀρνόλδο von Winkelried ἢ τὸ Γαριβάλδη. Ἐπεισοδία νεαρῶν ἡρώων σὺν τὸ Ρώμυλο, τὴν Αὐρηλιανὴ Παρθένα, ἢ Ἐδουάρδο τὸν 5'. Πάντα θὰ τὰ ἐλύσουν. Ὁ δάσκαλος θὰ διδάξῃ αὐτὰ στὰ παιδιὰ μὲ τίς ἐρωτήσεις του τίς μετρημένες καὶ τίς πρεπούμενες ἀπαντήσεις του σὺν τῶν παιδιῶν τὰ ῥωτήματα (πού πρέπει νὰ ἐνθαρρύνῃ ὅσο μπορεῖ) μὲ σχεδιάσματα στὸ μαυροπίνακα, μὲ ζουγραφίες (διαλεγμένες μὲ προσοχὴ ἀποφεύγοντας μερικὲς συνθηματικὲς καὶ ἀνακριβεῖς σὲ γελοῖο βαθμὸ) καὶ ἀργότερα μὲ τὴ παράστασι μεταξὺ τῶν μαθητῶν τῶν δραματικῶν ἐπεισοδίων τῆς ἱστορίας.

Τῶν παιδιῶν τὸ μυαλό, μεταξὺ 11 καὶ 14 χρόνων, μπαίνει σὲ νέα ψυχολογικὴ φάσι καὶ στὴν περιέργεια τὴ χαρακτηριστικὴ τῆς προηγουμένης ἡλικίας προσθέτονται νέες δυνάμεις. Ἡ φιλοπεριέργεια γίνεται πιὸ συστηματικὴ, ἢ ἀπόχτησι γνώσεων πιὸ ταξινομημένη στὴν συνείδησή τους· ἢ δύναμι τῆς σκέψης ἀνατέλλει· ἢ συσχέτισι τῶν γεγονότων καὶ τὸ ἐνδιαφέρον του στὰ αἰτία καὶ τὰ αἰτιατὰ δυνάμει. Γι' αὐτὸ ὁ δάσκαλος θὰ ἐκλέξῃ ὄλικὸ πού θὰ μάθη τὸ παιδί τὴν ἀνάπτυξι καὶ τὴν πρόδοσι τῆς φυλῆς του. Θὰ τοῦ δείξῃ μερικὲς ἀπόψεις τῶν κοινωνικῶν καὶ πολιτικῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου καὶ θὰ κάμῃ τὸ παιδί νὰ συναισθανθῇ, τρόπον τινά, τὴν εὐθύνη του ὄχι μόνο στὸν τόπο του, ἀλλὰ, στὴν τελευταία τάξι, καὶ

στὴ Βρετανικὴ Αὐτοκρατορία καὶ τὸ ἀνθρώπινο γένος. Σκοπὸς του κύριος θὰ ἦναι ὁ πολίτης στὴν εὐρύτερη ἔννοια· γιατί, καθὼς εἶπε ἕνας σοφός: «Χωρὶς τὴν ἱστορία, τὰ πολιτικὰ δικαιώματα δὲν ἔχουν ῥίζα· καὶ ἡ ἱστορία, χωρὶς πολιτικὰ δικαιώματα, δὲ δίνει καρπὸ».

Ἡ γνώμη μας, λέει ἡ Ἐπιτροπὴ, εἶναι πῶς ἡ «τοπικὴ» ἱστορία πρέπει νὰ μπαίνει σὲ ὄλα τὰ στάδια τῆς διδασκαλίας τῆς ἱστορίας, ἀφοῦ ὁ τόπος τοῦ παιδιοῦ εἶναι ἐκεῖνο πού κεντὰ τὸ περισσότερο ἐνδιαφέρον του στὴν ἱστορία. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ τοὺς διδάσκειται ἡ τοπικὴ ἱστορία, μὲ ἐπισκέψεις στὰ ἱστορικὰ μνημεῖα, μὲ ταξίδια στοὺς ἱστορικοὺς τόπους, ἀλλὰ χρειάζεται προσοχὴ ἢ διδασκαλία νὰ μὴ γίνεται σὺν γιὰ ἕνα, ἀπομονωμένο καὶ ἀνεξάρτητο θέμα, ἀλλὰ νὰ σχετίζεται πάντα μὲ τὴν ὄλη ἱστορία τοῦ τόπου, γιὰ νὰ μὴν τύχῃ καὶ ἀναπτυχθῇ στὸ παιδί ὁ τοπικισμὸς, ἐλάττωμα πού τόσο συχνὰ ἀπαντᾷ κανεὶς στοὺς Λοντρέζους.

Κατόπιν ἡ ἐπιτροπὴ δίνει ὁδηγίες γιὰ τὰ ἐγχειρίδια τῆς ἱστορίας καὶ συσταίνει σὲ κάθε σχολεῖο νὰ ὑπάρχῃ βιβλιοθήκη γιὰ τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς δασκάλους, μὲ σειρὲς ζουγραφιῶν ὄχι μόνο τῶν ἱστορικῶν ἐπεισοδίων ἀλλὰ καὶ τῶν ἐξελίξεων κάθε ἐκδήλωσις πνευματικῆς ἢ ὄλικῆς ἀπὸ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους ὄς τοὺς σημερινούς (ζωή, ἐνδυμασίες, παιχνίδια, βιομηχανία, ἀρχιτεκτονικὴ κτλ.) μὲ προπλάσματα δῦλων, ἐργαλείων κτλ. σὲ διαφορὲς ἐποχές, μὲ ἀτλαντες ἱστορικοὺς, φυσιογραφικοὺς καὶ γεωγραφικοὺς καὶ πίνακες χρονολογικοὺς.

Ἡ διδασκαλία τῆς ἱστορίας πρέπει νὰ συνδέεται μὲ τὴν διδασκαλία τῆς γεωγραφίας τῆς φιλολογίας καὶ τῆς ἰχνογραφίας. Τὰ παιδιὰ θὰ διδάχτοῦν πῶς ἡ πολιτικὴ καὶ ἡ κοινωνικὴ ἀνάπτυξι τῆς χώρας τῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ γεωγραφικὴ τῆς θέσι καὶ ἀπὸ τίς σχέσις τῆς μὲ τὰ ἄλλα ἔθνη. Πῶς ἡ πρόδοσι τῆς βιομηχανίας τῆς χρωστᾶται στὰ φυσικὰ τῆς προϊόντα καὶ τὸ ἐμπόριό τῆς, τὸ ντόπιον καὶ τὸ ξένο· πῶς τὸ κλίμα ὀρίζει τίς εἰσοδεῖς τοῦ τόπου καὶ πῶς οἱ φυσικὲς καλλονές καὶ τὰ τοπεῖα ἐπηρεάζουν καὶ χρωματίζουν τίς πεποιθήσις καὶ τὰ ἰδανικὰ τοῦ λαοῦ. Θὰ διδάχτοῦν ἐπίσης πῶς διάφορα γεωγραφικὰ γεγονότα ἐπηρεάσαν τὴν ἱστορία τοῦ τόπου τῶν, π. χ. πῶς τὸ κόψιμο τοῦ Ἴσθμοῦ τοῦ Σουέξ ἀναποδογύρισε τὸ θαλασσινὸ ἐμπόριον καὶ ὄς τελειωτικὴ συνέπεια ἔφερε τὴν κατοχὴ τῆς Αἰγύπτου ἀπὸ τοὺς Ἀγγλοὺς καὶ τι βαρυσήμαντα ἀποτελέσματα θὰ ἔχῃ γιὰ τίς Αὐτικὲς Ἰνδίες καὶ τὴν ὄλη Ἀμερικανικὴ Ἠπειρο τὸ κανάλι τοῦ Παναμᾶ, σὺν τελειώσι.

Στὸ τέλος τοῦ φυλλαδιοῦ δίνεται κατάλογος τῶν προϊόντων τῆς

Ἀγγλικῆς φιλολογίας (δημοτικὰ τραγούδια, θρύλλοι, μυθιστορήματα τῶν Walter Scott, Dickens, Kipling κτλ. δράματα ἱστορικὰ τοῦ Σαίξπηρ, ποιήματα τοῦ Βύρωνος, Tennyson κτλ.) τὰ ὅποια θὰ διαβάζονται καὶ θὰ συσταίνονται στὰ παιδιὰ σχετικὰ μὲ τὴ περίοδο τῆς ἱστορίας ποὺ τοὺς διδάσκειται.

Ἡ ἱχνογραφία πρέπει νὰ σχετίζεται μὲ τὴ διδασκαλία τῆς ἱστορίας. Ὅχι μόνον ἱχνογραφόντας ἐντυπώνωμε τὰ ἱστορικὰ γεγονότα στὸ μυαλὸ τοῦ παιδιοῦ καὶ τὰ κάνωμε νὰ ἀναζοῦν στὸ παρελθὸν καὶ νὰ βλέπουν τὴν διαφορὰ τῆς παλίας ζωῆς ἀπὸ τὴ σημερινή, ἀλλὰ καὶ τὰ διδάσκωμε νὰ συναισθάνονται τὴν ἱστορικὴ σημασία διαφόρων ἀντικειμένων. Π. χ. διάφορα ἀρχιτεκτονικὰ κοσμήματα (τὸ ἀνθέμιον τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, τὰ Γοθικὰ σχέδια καὶ ἐκεῖνα τῆς Ἀναγέννησης κτλ.) μποροῦν νὰ συνδεθοῦν μὲ τὴν ἱστορία τῶν διαφόρων ἐποχῶν. Μὲ τὴν ἱχνογραφία μαζῆ πάνε καὶ τὰ τεχνουργήματα καὶ τὰ παιδιὰ μποροῦν νὰ διδαχτοῦν ἀπὸ ἀπλὸ ὕλικὸ νὰ κατασκευάζουν, σπαθιά, περικεφαλαίες, μεσαιωνικὲς πανοπλίαι, Ρωμαϊκὸ ἄρμα, Βρετανικὴ καλύβα, καράβι τῶν Viking κτλ. ποὺ νὰ χρησιμεύουν γιὰ τὸ ἱστορῆμα τῶν κυριωτέρων ἐποχῶν καὶ ἐπεισοδίων τῆς ἱστορίας καὶ σὰν παρασταίνουσι ἱστορικὲς σκηνὲς καὶ δράματα.

Τὸ τελευταῖο κεφάλαιο ἀφιερώνεται στὴ διδασκαλία καὶ προετοιμασία τῶν δασκάλων οἱ ὅποιοι, λέει ἡ Ἐπιτροπὴ, πρέπει νὰ μάθουν πῶς δὲ διδάσκουν γιὰ νὰ ζοῦν ἀλλὰ ζοῦν γιὰ νὰ διδάσκουν, καὶ πῶς ὁ δάσκαλος μὲ τὴ διδασκαλία μορφώνει τὸ ἑαυτὸ του καὶ προσφέρει τὴ μεγαλύτερη ἐκδούλεψη στὴ ἐποχὴ καὶ τὴ γενεὰ του.

Δ. Π. ΠΕΤΡΟΚΟΚΚΙΝΟΣ

Σημ. τοῦ Ἐκπ. Ὀμίλου. Δημοσιεύομε χωρὶς καμιά παρατήρηση γιὰ νὰ τὴ διαβάσουν οἱ συνδρομητὲς τοῦ Δελτίου τὴν ἀκόλουθη Ἐκθεση:

ΕΚΘΕΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΠΙ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗΣ
ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ

Πρὸς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων,

Ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς Βουλῆς, εἰς ἣν ἀνετέθη ἡ ἐξέτασις, ἀν ὑπάρχωσιν οἱ ἐπιβουλευόμενοι διὰ τῆς γλώσσης τὰ ἔθνικα συμφέροντα, ἠρκέσθη εἰς τὰς καταθέσεις τοῦ κ. Μιστριώτη καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ὑποδειχθέντων κ. κ. Βάση καὶ Γαρδίκια καὶ τοῦ Σεβ. Ἐπισκόπου Μαντινείας καὶ Κυνουρίας, θεωρήσασα ἄσκοπον νὰ ἐκταθῆ εἰς τὴν ἐξέτασιν καὶ τῶν διαφόρους γνώμας ἐχόντων ἐν τῇ γλωσσικῇ ζητήματι, διὰ τινος τῶν ὁποίων ἴσως βητότερον στρέφεται ἢ τοῦ κυρίως κατηγοροῦ κ. Μιστριώτη κατάθεσις, ὡς καὶ ἄλλων ἐπίσης προταθέντων μαρτύρων, καθόσον οὐδὲν γεγονός, ἔστω καὶ πόρρωθεν τεκμηριούν τὴν ὑπόνοιαν ἐκ προθέσεως ἐπιβουλῆς τῶν ἔθνικῶν συμφερόντων κατετέθη, πᾶσα δὲ ἡ κατηγορία, μυριάκις ἄλλως δημοσιευθεῖσα καὶ ἐκφωνηθεῖσα, ἀναφέρεται εἰς ἔλεγχον τῶν ἀκολουθούντων ἢ ὑποστηριζόντων διάφορα πρὸς τὴν καθαρῆσαν γλωσσικὰ συστήματα ἢ αἱρέσεις, ἀποδίδεται δ' αὐτοῖς, ὅτι κατ' ἀποτέλεσμα χαλαροῦσι τοὺς δεσμοὺς τῆς ἔθνικῆς ἐνότητος καὶ βλάπτουσι τὰ ἔθνικα συμφέροντα. Ἀλλὰ τὸ θέμα τοῦτο εἰ καὶ σοβαρώτατον, διαφεύγει καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ τῆς Βουλῆς τὴν δικαιοδοσίαν, ἀποβαίνον καθαρῶς γλωσσολογικόν, περὶ οὗ ἴσως καὶ ἀν ἐπελαμβάνετο ἡ Βουλὴ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ προέβη εἰς ἀποφάσεις ἢ καὶ σκέψεις κἂν προωρισμένας νὰ λύσῃ τὸ ἀπ' αἰώνων ὑφιστάμενον γλωσσικὸν ζήτημα ἢ τοῦλάχιστον συμβαλλούσας εἰς ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ διαφώτισιν ἐλλείψει εἰδικότητος.

Δι' αὐτὸν τὸν λόγον θὰ ἐπεβάλλετο καὶ εἰς τὴν Ἐπιτροπὴν νὰ

περιώριζε μέχρις ένταύθα τήν έκθεσίν της, άλλ' ή 'Επιτροπή έθεώρησε σκόπιμον νά εξέταση και τούς λόγους, ών ένεκα ούχι τò πρῶτον νῦν λέγεται και πιστεύεται ίσως, ότι εθνικῆς προδοσίας ελατήρια έπιστρατεύουσιν έκάστοτε περι τήν γλώσσαν τούς έχθρούς του 'Εθνους, ένα άπαξ διά παντός επέλεθη γαλήνη εις τήν όπωσδήποτε έξεγηγημένην συνείδησιν τών πολλών, ότινες προχείρως πείθονται εις θρύλους έκανοποιούντας άλλως και τήν φαντασίαν και τόν εθνικόν έγωισμόν, άφαιρεθῆ δέ τò μέσον άπό τούς όλίγους προς έκμετάλλευσιν του γλωσσικοῦ ζητήματος διά ποικίλους έκάστοτε σκοπούς.

Γλώσσα, Πίστις, Πατρίς.

Ἡ Γλώσσα άποτελεῖ παρά τήν θρησκείαν διά πάντα λαόν κατ' έξοχην δέ τόν 'Ελληνικόν, τò μάλλον συγκεκριμένον, τò άπτότερον και διά τούτο τò σπουδαιότερον γνώρισμα τῆς έννοίας τῆς Πατρίδος. Κοινότητα πατρίδος, άνευ κοινότητος γλώσσης και θρησκείας δυσκόλως δύναται νά αίσθανθῆ και νά νοήσῃ πᾶς λαός. Έντεῦθεν και οί κατακτηταί λαοῦ τινος, θέλοντες νά καταπιζώσιν έν αὐτῷ τήν έννοιαν και τò συναίσθημα τῆς Πατρίδος προσπαθοῦσι πρό παντός νά διαδώσῃ παρ' αὐτῷ τήν ίδίαν αὐτῶν γλώσσαν. Εἰς τήν αντίληψιν δ' έν προκειμένῳ του 'Ελληνικοῦ λαοῦ απέβη ή γλώσσα μετά τῆς θρησκείας έτι σπουδαιότερον γνώρισμα τῆς Πατρίδος, διότι δι' αὐτῶν διτηρήθη έν τῇ δουλείᾳ άκμαίον τò πατριωτικόν συναίσθημα και ή εθνική ένότης, μέχρις οὔ έπετεύχθη ή άπελευθέρωσις τμήματος τῆς δουλωθείσης 'Ελληνικῆς Πατρίδος.

Ἄλλά και δι' άλλον λόγον συνδυάζει δ 'Ελληνικός λαός τήν γλώσσαν μετά τῆς Πατρίδος, διότι πάντοτε έμαθε παρά τών λογίων του έν τῷ σχολείῳ, έκ τών βιβλίων και έκ τῆς παραδόσεως, ότι ή δόξα τῆς 'Ελληνικῆς πατρίδος όφείλεται κατά μέγα μέρος εις τò ότι έν τῇ 'Ελληνικῇ γλώσσῃ έγράφησαν τὰ ώραιότερα άριστουργήματα του άνθρωπίνου πνεύματος, ότι δι' αὐτῆς διεδόθη ή Χριστιανική θρησκεία εις όλον σχεδόν τόν κόσμον, και ότι δι' αὐτούς ίδίως τούς λόγους οί ξένοι λαοί πάντοτε συμπαθέστατα έχουσι προς τούς συγχρόνους 'Ελληνας, αἱ δέ Κυβερνήσεις αὐτῶν ενεργῶς έπροστάτευσαν τούς υπέρ άπελευθέρωσεως τών 'Ελλήνων άγῶνας και έκτοτε έν πνεύματι εὐμενοῦς προστασίας αντιλαμβάνονται, έφ' όσον αἱ διεθνείς περιστάσεις έπιτρέπουσι, τὰ εθνικά ήμῶν ζητήματα.

Διά τούτους κυρίως τούς λόγους δ 'Ελληνικός λαός συνδυάζει

άρρήκτως Γλώσσαν και Θρησκείαν προς τήν Πατρίδα, έχει δέ εὐαισθητικῶς προς πᾶν ζήτημα άφορῶν εις έκάτερον τούτων.

Ἄντιδρασις κατά τεχνητῆς γλώσσης (μαλλιαρισμοῦ).

Νῦν όμως εὐαισθητότερον ή άλλοτε διετέθη εις τ' άφορῶντα τήν γλώσσαν ζητήματα, διότι παρεστάθη αὐτῷ, ότι κινδυνεύει ή γλώσσά του, και έπίστευσεν εις τόν κίνδυνον τούτον, δν ούχι πλέον κατά τῆς γλώσσης, αλλά και κατά τῆς πατρίδος καθόλου έθεώρησεν έντεινόμενον. Καί είναι πρόχειρος ή άνεύρεσις τῶν αἰτίων τῆς υπερευαισθησίας ταύτης τῆς λαϊκῆς συνείδησεως. Ἄν παραλίπωμεν τήν ιστορίαν τῆς γλώσσης και τούς παλαιότερους γλωσσικούς άγῶνας, περι ὧν ίκανά και έν τῇ Βουλῇ έλέχθησαν, λεπτομερῶς δ' έχουσιν έξιστορηθῆ έν τοῖς σχετικοῖς συγγράμμασιν, ή γλωσσική εξέλιξις του 'Ελληνικοῦ λαοῦ παρουσιάζει αὐτόν σήμεραν χρώμενον έν τῇ καθ' ήμέραν μὲν άναστροφῇ τῇ δημοτικῇ λεγομένη γλώσσῃ, έν ταῖς ύψηλοτέραις δέ πνευματικαῖς έκφάνσεσι τῇ καθαρευούσῃ γλώσσῃ, τῆς καθαρότητος μετρομένης κατά τήν προσέγγισιν προς τò τυπικόν και τò συντακτικόν τῆς Ἄττικῆς γλώσσης τῆς κλασσικῆς εποχῆς. Τὰ ιδιώματα ταῦτα είναι αὐθόρμητα προϊόντα τῆς γλωσσικῆς εξέλιξεως του λαοῦ, τῆς κοινωνικῆς και λογοτεχνικῆς ζωῆς, ύπ' οὐδενός δέ βίαι' έπεβλήθησαν αὐτῷ. Οὐδ' είναι δυνατόν νά επιβάλωσι μεμονωμένα άτομα άπό σκοποῦ και μηχανικῶς γλώσσαν εις μεγάλας λαϊκᾶς ομάδας. Γλωσσικόν κτῆμα λαοῦ τινος άποβαίνει μόνον τò Γλωσσικόν σχῆμα, όπερ υίοθετεῖ ή λαϊκή ψυχή, υίοθετεῖ δ' αὐτη πᾶν ό,τι φέρουσι ή κοινωνική ζωή και οί μεγάλοι λογοτέχναι.

Παρά τὰς άπολύτου κύρους αρχᾶς ταύτας, άνεφάνησαν μεμονωμένοι τινές λογοτέχναι εδρόντες και ίκανοῦς μιμητάς, ότινες όρμηθέντες κατ' αρχᾶς έκ τῆς δημοτικῆς γλώσσης άπεμακρύνθησαν μικρόν κατά μικρόν διά τῆς ίδίας ακαλαισθητοῦ δημιουργίας τοσοῦτον άπ' αὐτῆς, ώστε έν τέλει παρούσιασαν έντελῶς ίδιον γλωσσικόν κατασκευάσμα, άηδές και άκατανόητον, τò γνωστόν όπό τήν άχρουν όνομασίαν του μαλλιαροῦ ιδιώματος. Πᾶς είναι κύριος νά διακηρύττῃ οίανδήποτε ίδίαν γνώμην και τήν μάλλον τολμηράν, άρκεῖ νά μη προσκρούῃ εις τὰ χρηστά ήθη και τόν κοινωνικόν νόμον. Ἡ περιφρόνησις τών λοιπῶν θά διδάξῃ αὐτόν, αν είναι διδάξιμος. Καί τò θνησιγενές τούτο κατασκευάσμα τῶν περι ὧν πρόκειται λογοτεχνῶν παρεδόθη εις τήν λαϊκὴν εἰρωνίαν, ήτις έδίδαξε πολλούς έξ αὐτῶν

ν' απόσχωσι τῆς περαιτέρω συνεχείας τοῦ ἀνούσιου αὐτῶν ἐπιχειρήματος. Ὁ λαὸς γιγνώσκων καλῆτερον τῶν σοφῶν, ὅτι οὗτος δύναται νὰ ρυθμίῃ τὴν γλώσσαν τοῦ ἔθνους αὐτοῦ, δὲν διείδεν εὐλόγως τὸ κατ' ἀρχὰς κίνδυνον τῆς γλώσσης του, καὶ εὐθύμως ἀνεύρισκε θέματα διὰ κωμικὰς παραστάσεις τῶν ἀπόκρτων.

Δυστυχῶς ὁμοίως δὲν ἔδοξεν οὕτω τοῖς πᾶσι. Μερὶς λογίων ὑπερμαχοῦσα τῆς ἀσηχηστότητος καθαρουσύνης καὶ ἐξ Ἰσοῦ ἀκατορθῶτως θέλουσα νὰ ἐπιβάλλῃ ταύτην οἶονεὶ διὰ τῆς βίας εἰς πᾶσαν χρῆσιν τοῦ λαοῦ, ἐδράττετο πάσης περιστάσεως νὰ διαδίδῃ, ὅτι ἡ γλώσσα τοῦ Ἑθνους, ὅφ' ἦν ἐνόουν τὸ ἴδιον αὐτῶν ἰδίωμα, κινδυνεύει διὰ τῆς διαδόσεως εἰς τὸν λαὸν τοῦ γλωσσικοῦ κατασκευάσματος τῶν μαλλιαρῶν, πρὸς τὸ ὅποιον κακοπίστως ἢ ἐπιπολαίως συνέχεον τὴν δημοτικὴν γλώσσαν, ἣτις γνησία καὶ αὐτὴ ἀπότοκος τῆς κλασσικῆς γλώσσης διεμορφώθη οὕτω διὰ τῆς ἐξελίξεως καὶ τῶν ποικίλων καὶ γνωστοτάτων ἄλλως κοινωνικῶν καὶ ἐθνικῶν συνθηκῶν, ὅφ' ἄς διὰ μέσου τῶν αἰῶνων διετελέσεν ὁ Ἑλληνικὸς λαός, καὶ ἣτις χρησιμεύει ὡς τὸ ἐπικρατοῦν ὄργανον τοῦ προφορικοῦ λόγου, μόνη δ' αὕτη διερμηνεύει γνησίως τὸ συναίσθημα. Τὸ μαλλιαρὸν λεγόμενον ἰδίωμα εἶναι ἐστερημένον πάσης σοβαρότητος, ἀνομοιόμορφον δὲ καὶ ποικίλλον κατὰ τὸ μέτρον τῆς γλωσσοπλαστικῆς καὶ αἰσθητικῆς ἐκάστου τῶν δραστῶν αὐτοῦ, δὲν εἶναι διὰ τοῦτο ἀνεπιβλαβὲς εἰς τὴν ὁμαλὴν τῆς γλώσσης διάπλασιν, ἢ δὲ κατ' αὐτῆς ἀντίδρασις εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ στραφῇ καὶ κατὰ τῆς δημοτικῆς, ἢ ἀνεπιγνώστως οἱ πολλοί, ἐν γνώσει ἄλλοι συγγέουσι πρὸς ἐκείνην. Ἡ ἰδέα αὕτη τῶν ὑπερμάχων τῆς ὑπερκαθαρουσύνης ὑπεστηρίχθη ἐνθέρμως καὶ ὑπὸ πάντων τῶν ποθοῦντων πολιτικὴν μεταβολήν, οἵτινες ἐνόμιζον, ὅτι καταλλήλως διαχειριζόμενοι τὸ οὕτως ἀναφύων γλωσσικὸν ζήτημα θὰ ἠδύναντο νὰ ἴδωσι πληρουμένους τοὺς πόθους αὐτῶν. Ὁ δ' Ἑλληνικὸς λαός, ὅστις, ὅταν δὲν ἐφαιδρύνετο ἐκ τῶν ἀληθῶς κωμικῶν διαστροφῶν τῶν λέξεων καὶ τῆς κωμικωτέρας δημιουργίας νέων τοιοῦτων, ἐδοκίμαζεν ἀληθῆ ἀηδίαν καὶ ἀποστροφὴν κατὰ τῶν γλωσσοπλαστῶν τούτων ἀναγινώσκων ἢ παρ' ἀναγινωσάντων μανθάνων, οὐδέποτε δ' εὐτυχῶς ἀκούων, παρεσύρθη, οὐχὶ βεβαίως δλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς λαός, πάντως ὁμοίως οἱ ἀπλοϊκώτερον πρὸς τὰ γλωσσικὰ ζητήματα ἔχοντες καὶ εἰς σύγχυσις τῆς Ἑλληνικωτάτης δημοτικῆς, διὰ τῆς ὁποίας συνεννοεῖται καὶ συναισθάνεται, πρὸς τὸ ἰδίωμα τῶν μαλλιαρῶν, ὅπως ἐκράτησε λεγόμενον. Τὸ λυπηρὸν δὲ εἶναι, ὅτι οἱ συνασπισθέντες διάφοροι καὶ ἐκ διαφόρων λόγων ὑπέρμαχοι τῆς πατρῴου γλώσσης φαινομενικῶς

μὲν κατεφέροντο κατὰ τοῦ ἰδιώματος τοῦ μαλλιαρισμοῦ, πράγματι δὲ διεξήγον ἀγῶνα κατὰ πάσης ἄλλης μορφῆς τῆς καθαρουσύνης, πλὴν τῆς ἰδικῆς των καὶ ἰδίᾳ κατὰ τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Παρουσίασαν ἱερὰ καὶ ἄλλα κείμενα ἐν κράματι μαλλιαρῆς καὶ δημοτικῆς, ἵνα διασῶρωσι καὶ τὴν δημοτικὴν γλώσσαν. Διότι φυσικὰ δὲν εἶναι τόσον ἀφελεῖς, ὥστε νὰ μὴ διακρίνωσι σαφῶς ἀπ' ἀλλήλων τὸ τεχνητὸν καὶ ἀνούσιον μαλλιαρὸν ἰδίωμα, ἀπὸ τὴν ζωντανὴν καὶ οὐσιαστικὴν δημοτικὴν γλώσσαν, ἐν ἣ συνεννοεῖται ὁ λαὸς ἐν ταῖς πλείσταῖς ἐκφάνσεσι τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ ἐν ἣ ἔχουσι γραφῆ πλείστα ἐκ τῶν λογοτεχνημάτων.

Πῶς γεννῶνται οἱ περὶ προδοτῶν θροῦλοι.

Ὁ ἐκ τῶν τοιοῦτων λόγων εὐρῶν ζωηρὰν ἀπήχησιν ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ πολλοῦ κόσμου φόβος περὶ κινδύνου τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ τῶν μετ' αὐτῆς συνδεδεμένων ἐθνικῶν ἰδεωδῶν παρεσκεύασε κατάλληλον τὸ ἔδαφος νὰ βλαστήσουν καὶ ὑπόνοιαι περὶ ξενικῆς ἐπιβουλῆς καὶ προδοτῶν Ἑλλήνων, ὧν αἱ συνειδήσεις διὰ ποικίλης προελκύσεως νομισμάτων καὶ ἰδίᾳ βουδελίων ἐξηγοράσθησαν, ἵνα καταπροδώσωσι τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα διὰ τῆς διαδόσεως τῆς δημοτικῆς καὶ τῆς μαλλιαρῆς γλώσσης ἀμφοτέρων συγχεομένων ἐν τούτῳ, ὅτι ἐν προχείρῳ ἀντιλήφει φαίνονται αὐταὶ ἀντιτιθέμεναι πρὸς τὴν καθαρουσύνην. Ὅσον μείζων ἐφαίνετο ἢ παρίστατο ὁ κίνδυνος γλώσσης καὶ πατρίδος, τόσῳ μείζων ἔδει νὰ εὐρεθῇ τὸ ἀποχρῶν αἴτιον. Καὶ οὐδὲν τὸ παράδοξον, ἀν προχειρότερον εὐρέθησαν τὰ πατροπαράδοτα βούβλια καὶ οἱ ξενικοὶ δάκτυλοι. Ὑπήρξαν καὶ οἱ ἀπὸ ποικίλων βημάτων, ἐπισήμων καὶ ὑπαιθρίων ὑπαινισσόμενοι ἀπλῶς μὲν οἱ εὐλαβέστερον πρὸς ἑαυτοὺς ἔχοντες, ῥητῶς δὲ καταγγέλλοντες οἱ θαρραλεώτεροι καὶ οἱ ἔχοντες συμφέρον πρὸς διέγερσιν θορύβου, ὅτι ὑπάρχουσι Ἑλληνες ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι οἱ λαμβάνοντες χρήματα παρὰ ξένων, οἵτινες διὰ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης προσδοκῶσιν καταστροφὴν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Τοιαῦτα διαδίδοντες ὑπελόγιζον οὐχὶ ἀπεικίτως εἰς τὴν εὐαισθησίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις καὶ καθ' ἑαυτὸν καὶ εἰδικῶς ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει δὲν ἐδυσκολεύθη νὰ παρέχῃ πίστιν εἰς τοιαύτας διαδόσεις. Λαὸς πεπρωκισμένος ὑπὸ τοιαύτης φαντασίας, δόσεις δὲν εὐρίσκει συγκεκριμένα αἴτια, τρέπεται εὐχερῶς εἰς τὰ μᾶλλον φανταστικά, ἐναγκαλιζέται δὲ τοσοῦτον εὐχερέστερον ταῦτα, ὅση μᾶλλον

λον κολακεύουσι τὸν ἐγωϊσμόν τοῦ καὶ τὴν φιλαυτίαν του. Γιγνώσκων δ' ἀφ' ἑτέρου ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς τὴν ἀνυπολόγιστον ἀξίαν τῆς ἰστορίας του, τῆς γλώσσης του, τῶν μνημείων του, τῶν παραδόσεων του καὶ παντὸς Ἑλληνικοῦ, εἶναι πρόχειρος νὰ πιστεύῃ, ὅτι πᾶς ξένος φθονῶν αὐτὸν ἢ ἔχων συμφέρον νὰ καταστρέφῃ αὐτὸν θὰ στραφῇ κατὰ τῆς πολυτίμου κληρονομίας του καὶ θὰ εὖρῃ εὐχερῶς καὶ Ἑλληνας γινομένους ὄργανα τοιούτων ἐπιβούλων σκοπῶν.

Ἄλλως δὲ ἢ ἀπὸ τῆς ἐπαναστάσεως πολιτικῆ καὶ ἰδίᾳ τῆς πρώτης βασιλείας καὶ τῶν μεσοβασιλείων καὶ ἡ πολιτικῆ ἢ ἀφορῶσα εἰς τὸν ἀλύτρωτον Ἑλληνισμόν, συνηθέστατα παρουσίασαν ὡς κυρίους παράγοντας τοὺς ἄλλοθνεῖς, οὕτως ὥστε νὰ μὴ δυσκολεύηται ὁ θέλων νὰ βλέπῃ τοὺς ἀναμιγνυομένους καὶ εἰς τὰ οἰκογενειακὰ αὐτοῦ ζητήματα, ὅλον κατ' ἐξοχὴν τὸ ἀφορῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διγλωσσίαν. Εἰδικῶς δ' ἐν τῷ συγχρόνῳ γλωσσολογικῷ ἀγῶνι εἶχε πολλοὺς λόγους ὠθοῦντας αὐτὸν εἰς τὸν ἐνωτισμὸν τῶν περὶ προδοσίας σπερμολογιῶν. Οἱ λεγόμενοι μαλλιαροὶ ἔχουν μίαν ἰδίαν ἀντίληψιν γλωσσολογικῶν, λογοτεχνικῶν καὶ αἰσθητικῶν λόγων, ὅτινες παρωθοῦσιν αὐτοὺς εἰς τὸ ἀνοῦσιον αὐτῶν κατασκευάσμα, μὲ σκοπὸν δημιουργίας ἰδίου τυπικοῦ προωρισμένου νὰ ἐπικρατήσῃ. Ἄγνοοῦντες οἱ πολλοὶ ἢ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐννοήσωσι τὰ τοιοῦτου εἶδους ἐλατήρια, δὲν δύνανται νὰ ἀνεύρωσιν ἀποχρῶντα λόγον τῆς ἐπιμονῆς των καὶ δὲν ἐδέχθησαν ἄλλον ἢ τὴν προδοσίαν. Ἀφ' ἑτέρου τὸ μαλλιαρικὸν ἰδίωμα ἐφαρμοζόμενον ἰδίᾳ ἐπὶ ἱερῶν καὶ ἄλλων πολυτίμων κειμένων, παρουσιάζεται τσοσῦτον ξένον πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τσοσῦτον προσβάλλον τὴν μᾶλλον κοινὴν γλωσσικὴν αἰσθητικὴν, ὥστε καὶ οἱ μᾶλλον ἀπαίδευτοι νὰ διαβλέπωσιν ἐν αὐτῷ πᾶν ἄλλο ἢ Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διὰ τοῦτο δὲ νὰ πιστεύωσιν ἀπαραιτήτως, ὅτι πρόκειται περὶ καταστροφῆς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, περὶ εἰσαγωγῆς νέας ὅλης ξένης γλώσσης, ἣτις φυσικὰ δὲν δύναται νὰ εἶναι ἔργον ἄλλων ἢ ξένων καὶ ἐντοπίων προδοτῶν. Ἐπίσης δὲ οὐκ ὀλίγον συνετέλεσεν εἰς τὴν εὐκολον ἀποδοχὴν τῶν περὶ προδοσίας διαδόσεων καὶ τὸ πραγματικὸν γεγονός, ὅτι τινὲς τῶν ὁπαδῶν τοῦ ἰδιώματος τοῦ μαλλιαρισμοῦ καὶ δὴ οἱ πρωτεργάται αὐτοῦ ζῶσιν ἐν τῇ ξένη, ἐνθα φυσικὰ εὐκολώτατα θὰ ἔρχωνται εἰς διαπραγματεύσεις πρὸς τοὺς πολεμίους τοῦ ἔθνους. Τέλος δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ, ὅτι ὁ λαὸς ἐβλεπε διαδίδοντας τὰ περὶ προδοσίας ἀνδρας ἀνωτέρας περιωπῆς καὶ μορφώσεως, ὧν ἡ γνώμη δὲν ἠδύνατο εὐκόλως νὰ μὴ ἔχῃ σοβαρὰν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὴν κοινὴν συνείδησιν.

Ἐκ πάντων τούτων τῶν λόγων εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξηγηθῇ ἡ ἐξέγερσις μεγάλου μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ καὶ ἡ ἀπαίτησις αὐτοῦ, ὅπως εὐρεθῶσι καὶ στιγματισθῶσιν οἱ προδοταί, ἐὰν ὑπάρχωσι τοιοῦτοι.

Ἡ Διπλῆ Βουλὴ σκοποῦσα νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν γαλήνην, ἀπεκλήρουξε διὰ τοῦ Συνταγματικοῦ Χάρτου πᾶν μονομερὲς καὶ μὴ ἐν χρήσει γλωσσικὸν ἰδίωμα, παραδεξαμένη ὡς ἐπίσημον γλῶσσαν τοῦ κράτους τὴν ἐν τοῖς κειμένοις τῶν νόμων ἐπικρατήσασαν, ἅμα δὲ κατήρτισε ἐξεταστικὴν ἐπιτροπὴν ἐπὶ τοῦ Γλωσσικοῦ ζητήματος, ἐνα βεβαιωθῇ, ἂν ὑπάρχωσιν Ἑλληνες ἐν τῷ μέσῳ ἡμῶν ζῶντες, οἱ τὴν πατρίδα ἐπιβουλεύομενοι ἐν προδοτικῷ πνεύματι.

Ὅτι νῦν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ μαλλιαρισμοῦ δύνανται βεβαίως νὰ θεωρηθῶσιν ἐπηρεάζοντες, ὡς ἐρρήθη, τὴν φυσικὴν τῆς γλώσσης ἐξέλιξιν καὶ συνεπῶς τὴν λογοτεχνικὴν διαμόρφωσιν ἀληθοῦς Ἑλληνικῆς ἐμπνεύσεως, δὲν εἶναι ἀδικαιολόγητον νὰ πιστεύσῃ τις, ἀλλὰ ἐπίσης εἶναι ἀδικαιολογήτου καχυποψίας ὑπαγόρευσις νὰ θεωρηθῶσιν ἀπὸ σκοποῦ ἐπιβουλεύομενοι τὰ ἔθνικα συμφέροντα, ὡς προδοταί. Ἀλλὰ καὶ ἀντικειμενικῶς δυσχερὲς εἶναι νὰ δεχθῇ τις, ὅτι οἱ ἐχθροὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ στρέφονται κατὰ τοῦτου ἢ ἐκείνου τοῦ γλωσσικοῦ ἑλληνικοῦ ἰδιώματος. Πᾶς ξένος ἐχθρὸς, θέλων νὰ καταστρέφῃ τὴν ὑπόστασιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ διὰ τῆς γλώσσης, θὰ προσπαθῆσῃ νὰ καταστρέφῃ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ νὰ εἰσαγάγῃ ἀντ' αὐτῆς ἄλλην, θὰ προσπαθῆσῃ νὰ καταστρέφῃ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν κατὰ πάντα αὐτῆς τὰ ἰδιώματα, δι' ὧν οἱ Ἑλληνες διατηροῦσι τὸν ἴδιον ἔθνομον ἐν τῇ ἀλυτρώτῳ χώρᾳ, ἀλλ' ἂν κατὰ τινος ἰδιώματος θὰ ἐνόμιζον, ὅτι ἔπρεπεν εἰδικώτερον νὰ στραφῶσι, τοῦτο θὰ ἦτο ἡ δημοτικὴ γλῶσσα, δι' ἧς οἱ Ἑλληνες οὗτοι καὶ πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τοὺς ἐν τῇ ἐλευθέρᾳ πατρίδι ἀδελφοὺς αὐτῶν συνεννοοῦνται. Θὰ ἦτο δ' αὐτόχρονον μωρὸς ὁ ξένος ἐχθρὸς, νομίζων ὅτι, καταπολεμῶν τὴν ἄκρατον καθαρεύουσαν καὶ εἰσάγων τὴν δημοτικὴν, θὰ ἐξημίω τὰ ἔθνικα συμφέροντα. Ἡ δημοτικὴ ἄλλως γλῶσσα, ἡ φυσικῶς ὀμιλουμένη, ἣτις εἶναι ἀρκούντως ἐκκαθαρισμένη ξενισμῶν καὶ χυδαιοτήτων διὰ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ συγχρόνου Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, τσοσῦτον συνδέεται πρὸς τὴν κλασσικὴν γλῶσσαν, ὥστε καὶ δι' αὐτῆς τηρεῖται ἀμεσος ὁ δεσμὸς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν παράδοσιν.

Πᾶς τις ἤδη ἐστερημένος τῆς ἰκανότητος νὰ ἐφευρίσκῃ μυστηριώδη ἐλατήρια ἐν ταῖς γλωσσικαῖς ἀντιθέσεσιν, αἰτινες ἄλλως τε ἀπὸ αἰῶνων ὑφίστανται, θὰ ἠδύνατο εὐχερῶς καὶ ἐν τῇ συγχρόνῳ μορφῇ τοῦ Γλωσσικοῦ ζητήματος νὰ δίδῃ συνέχειαν τοῦ ἀπὸ Κοραΐ.

ἴδια ἀρξαμένου νέας περιόδου ἀγώνος, ὅτε ἡ ἀρχαῖζουσα, ἡ ἀκρῶς δημώδης καὶ ἡ κεκαθαυμένη δημώδης, ἐπάλαιον διεκδικούσαι ἐκάστη τὸ ἐπαθλον τῆς ἐπικρατήσεως, ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἐκ τῶν ἀγῶνων τούτων γλωσσικῆς ζυμώσεως ὑπῆρξεν ἡ διαμόρφωσις τῆς συγχρόνου καθαρευούσης ὡς μέσου διερμηνεύσεως τῆς σκέψεως, ἀλλὰ ταυτοχρόνως καὶ ἡ τῆς δημώδους ἐξέλιξις καὶ ἐπικράτησις ἐν τῇ διερμηνεύσει τοῦ συναισθήματος καὶ τῶν καθ' ἡμέραν ἀναγκῶν καὶ ὡς τοῦ κυριωτέρου ὄργάνου τῆς δημοτικῆς ποιήσεως. Εἶναι πολὺ παλαιὸν γεγονός ἡ διγλωσσία, ὥστε νὰ μὴ εἶναι ἀνάγκη νὰ ζητῆ τις σύγχρονα καὶ μυστηριώδη τὰ ἐλατήρια, καὶ νὰ βλέπη, ὅτι ἡ γλῶσσα ἐξελλίσσεται ἐξ ἑαυτῆς τείνουσα εἰς συνάντησιν κατὰ τὸ δυνατόν, ἢ ἀκριβέστερον, εἰς μείωσιν τῆς διαφορᾶς μεταξὺ γραπτῆς καὶ προφορικῆς λόγου, ἐκκαθαριζομένης ἐπὶ μᾶλλον τῆς ἀγνῆς δημοτικῆς, τῇ ἐπιδράσει τῆς καθαρευούσης, ἀλλὰ καὶ ταύτης ἀποδαλλούσης τύπους ὑπεράγαν ἀρχαιοπρεπεῖς, ὧν τινες καὶ ἐξέλιπον ἤδη ἐν πάσῃ γλωσσικῇ χρήσει. Ὁ κ. Μιστριώτης ἐνώπιον τῆς ἐπιτροπῆς ἐξεταζόμενος καὶ ὑπὸ τὸ κράτος ἀγανακτήσεως διὰ τὰς ἐνεργείας τῶν χυδαῖστων, ὡς ὀνομάζει ἀδιακρίτως τοὺς δημοτικιστὰς καὶ τοὺς μαλλιαροὺς, ἀφεθεὶς εἰς ἑαυτὸν πρὸς στιγμὴν εἶπεν: «βρὲ ἡ καθαρεύουσα εἶναι ψόφια γλῶσσα, ἢ εἶναι ὀλοζώντανη;» Ἐπὶ τῇ ἐρωτῆσει δ' ἐνὸς τῶν μελῶν τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀν αἱ λέξεις αὗται εἶναι τῆς ἀκράτου Ἀττικῆς Διαλέκτου, ὡμολόγησεν, ὅτι καὶ αὐτὸς μεταχειρίζεται δύο γλώσσας, δικαιολογούμενος, ὅτι ἄλλως ὁμιλεῖ πρὸς τὸν ὑπηρέτην καὶ ἄλλως, ὅταν διδάσκη, ἀκριβῶς ὅπως ἐν τῇ οἰκίᾳ του φορεῖ κοινῶν τὴν, ἀλλ' ἐξερχόμενος τῆς οἰκίας του φέρει ρεδιγνόταν. Καὶ αὕτη ἀκριβῶς εἶναι ἡ αἰτιολογία τῆς ὑφισταμένης διγλωσσίας. Ἡ δὲ γενίκευσις τοῦ μαλλιαρισμοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν ἀντίδρασιν τῆς ὑπερκαθαρευούσης ἀφ' ἐνός, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν κακὴν μέθοδον τῆς διδασκαλίας τῶν Ἑλληνικῶν ἐν τοῖς Σχολείοις, ἀποκλειστικώτερον, ἀν μὴ μοναδικῶς, περιοριζομένης εἰς τὴν Γραμματικὴν καὶ τὸ Συντακτικόν, τὸν τύπον καὶ τὴν μορφήν τοῦτέστι τῆς γλώσσης, ὡς ὀρθότατα παρατηρεῖ ὁ ἐκ τῶν ἐξετασθέντων μαρτύρων κ. Γαρδίκας. Μία ἀκρότης τοιαύτης ἀντιδράσεως ἤγαγεν εἰς τὴν ἀντίθεσιν νὰ καλλιεργηθῇ ἡ χυδαίως δημώδης, μὴ ἀπηλλαγμένη δὲ καὶ ἐλατηρίων φιλοδοξίας φιλολογικῆς, ἣτις θὰ ἐξυπηρετεῖτο ἐν τῇ ἀναγνωρίσει τῶν πρωτουργῶν ὡς ἰδρυτῶν νέας σχολῆς, προήγαγε τὸν μαλλιαρισμόν, ὅστις καὶ τὴν δημοτικὴν οἰκτρῶς παραμορφώνει, ἀλλ' ἀτυχῶς καὶ τὴν μορφήν τῆς ποιήσεως τῶν ἀκολουθούντων τὴν γλωσσικὴν ταύ-

τὴν αἵρεσιν ποιητῶν οἰκτρότερον ἐπηρεάζει. Ἀκριβῶς δὲ ἡ καθολικὴ ἀποκήρυξις τοῦ τεχνητοῦ αὐτοῦ ἰδιώματος καὶ ἡ διακομωδῆσις, κατέστησε φανατικώτερος διδασκάλους καὶ ὁπαδοὺς τοῦ μαλλιαρισμοῦ, ὧν πλεόν οὐχὶ ἀπλῶς αἱ φιλολογικαὶ πεποιθήσεις, ἀλλὰ καὶ ἡ προσωπικὴ αὐτῶν φιλοτιμία οὕτως καιρῶς θυγομένη, ἐξωθοῦσι μανιωδέστερον εἰς τὸν ἀγῶνα, μὴ ἀπηλλαγμένον καὶ τῆς ἀνάγκης μεγάλων δαπανῶν εἰς ἐκδόσεις βιβλίων καὶ περιοδικῶν καὶ ποικίλας δημοσιεύσεις.

Ἐξαγόμενον ἐξετάσεως.

Τὰ πορίσματα ταῦτα στοιχειώδους καὶ προχείρου ἐρεύνης τῶν γλωσσικῶν ἡμῶν πραγμάτων, ἐπεθεβαίωσε καὶ ἡ ἐξέτασις τῶν μαρτύρων, ὧν πρῶτος ἐκλήθη, ὡς ἐπόμενον, ὁ κ. Μιστριώτης, ὅστις κυρίως διεκήρυσε καὶ κατήγγελλε προδότης γινομένους ὄργανα ἐπιβουλῆς τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων ἐν τῇ γλωσσικῇ ζητήματι, ἀλλὰ περιορίζετο εἰς ὑπαινιγμούς, σαφεῖς ἄλλως τε, ὑποσχόμενος νὰ ἀποκαλύψῃ πρόσωπα καὶ νὰ μαρτυρήσῃ γεγονότα ἀποδεικτικὰ ἐνώπιον Ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Συνεδρίου. Ὁ κ. Μιστριώτης ἠρώτησεν, «ἀν ἡ ἐξέτασις αὐτοῦ θέλει ἔχει τὰς συνεπείας τῆς δικαστικῆς ἐξετάσεως», ἀν τοῦτέστι συνακολουθῆται ἀπὸ εὐθύνας, ὁ δὲ κ. πρόεδρος τῆς Ἐπιτροπῆς ἐξ ὀνόματος τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ρητῆς ἐντολῆς τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, ἐδήλωσε τῷ κ. Μιστριώτῃ, ὅτι αἱ πληροφορίες, ἂς ἤθελε καταθέσει ὁ κ. Μιστριώτης δὲν ἔχουσι τὰς συνεπείας τῆς δικαστικῆς ἀνακρίσεως καὶ συνεπῶς δύναται ἐλευθέρως νὰ καταθέσῃ, ὅτι γνωρίζει καὶ ὅτι φρονεῖ, πᾶσαν δὲ τὴν εὐθύνην δι' οἰανδήποτε τυχὸν ἐπιρροὴν τῆς καταθέσεως τοῦ πρὸς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα ἢ πρὸς οἰαδήποτε πρόσωπα ἀναλαμβάνει ἡ Κυβέρνησις. Διὰ τὸ ἀσφαλέστερον ἢ δήλωσις αὕτη ἀνεγράφῃ ἐν τῇ ἐκθέσει τῆς καταθέσεως τοῦ κ. Μιστριώτου. Ὑπὸ τοιαύτας ἐγγυήσεις ἤρξατο ὁ κ. Μιστριώτης τῆς καταθέσεως τοῦ προελθῶν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἰς τὴν εἰλικρινῆ καὶ ἀρκοῦντως χαρακτηριστικὴν βεβαίωσιν, ὅτι οἱ ἀγῶνες αὐτοῦ κατὰ τοῦ χυδαῖσμοῦ καὶ τῶν χυδαῖστων ἄρχονται, ἀφ' ἧς ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς προὔκειτο νὰ προσλάβῃ διδασκαλὸν τοῦ Διαδόχου, ὅτε θαρραλέως παρέστησε πρὸς τὴν Α. Μ. «τὸν κίνδυνον, εἰς ὃν περιέπεσεν ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅστις ἐμελλε νὰ βασιλεύσῃ τῶν Ἑλλήνων», ἀλλὰ δὲν εἰσηκούσθη καὶ προσελήφθη ὁ μακαρίτης Πανταζίδης, συνδεόμενος μετ' ἀνθρώπων ἁμογενῶν του.

Κατὰ ταῦτα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑφίστανται οἱ κίνδυνοι κατὰ

τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων ἐκ τῆς ἀπειλουμένης διαφθορᾶς τῆς γλώσσης, ἀλλ' ὁ κ. Μιστριώτης δὲν ἀνευρίσκει ξενικὴν ἐπιβουλὴν καὶ προδοσίαν ἐθνικῶν συμφερόντων, ἀλλ' οὔτε τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἦτο γνωστὸς ὁ κ. Ψυχάρης, οὔτε ὁ κ. Πάλλης διέθετε χρήματα πρὸς προσηλυτισμὸν, ὁ δὲ τρίτος ἀρχηγὸς τῶν χυδαῖστών, καθ' οὗ στρέφονται σήμερον ὑπόνοιαι περὶ ἐπιβουλῆς τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων, Κρουμβάχερ, ἐθαυμάζετο ὑπὸ τοῦ κ. Μιστριώτου, ὡς ὁ ἴδιος βεβαιοί, διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Γραμματολογίαν του. Ἄλλὰ διὰ τοῦτο ὑστερον οἱ Πανοσλαύισταί ἐδέκασαν αὐτὸν, ὡς λέγει ὁ κ. Μιστριώτης, ὑπὸ τὸν τύπον ἀμοιβῆς διὰ τὴν προγύμνασιν Ρώσων φοιτητῶν καὶ ἔκτοτε ὁ Κρουμβάχερ ἐγένετο ὄργανον τῶν Πανοσλαύιστῶν.

Προχωρῶν δὲ ἀποκαλύπτει ὁ κ. Μιστριώτης, ὅτι οἱ περιστοιχίσαντες τὸν Διάδοχον μακαρίτης Πανταζίδης καὶ ὁ παρ' αὐτοῦ συσταθεὶς ὡς διδάσκαλος ἐπίσης κ. Σακελλαρόπουλος καὶ ὑστερον οἱ κ. κ. Σωτηριάδης, Πολίτης, Λάμπρος καὶ ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Διαδόχου τρομοκρατοῦσι τῶν προσώπων τῆς Ἐκπαιδεύσεως καὶ οὐχὶ μόνον προάγουσι καὶ προστατεύουσι τοὺς χυδαῖζοντας ἐκ τῶν διδασκάλων, ἀλλὰ καὶ ὑπουργοὺς τῆς Παιδείας μόνον ἐκ τῶν χυδαῖζόντων διορίζουσιν, ὀνομάζει δὲ ρητῶς τοὺς κ. κ. Στάην καὶ Παναγιωτόπουλον, ἀλλὰ καὶ περὶ τοῦ κ. Ἀλεξανδρῆ ἀφίνει νὰ ἐννοηθῆ, ὅτι ἔχει πολλὰς ὑπονοίας. Καταγγέλλει ἐπὶ χυδαῖσμι τὸ Ἐποπτικὸν συμβούλιον τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως, τὸν κ. Μπουρνάναν, τὸν κ. Ἰ. Δραγοῦμην, εἰς τὴν προστασίαν τοῦ ὁποῦ — ὅπως λέγει πάντοτε ὁ κ. Μιστριώτης — ὀφείλεται ὁ διορισμὸς ὡς προξένου τοῦ κ. Ξενοφ. Στελλάκη, ὅστις ὡς δικαστὴς ἐπεχείρησε νὰ συντάξῃ ἀπόφασιν ἐν τῇ δημοτικῇ γλώσσῃ, καὶ καταγγέλλει τοὺς πράκτορας τοῦ χυδαῖσμοῦ κ. κ. Δροσίνην καὶ Γεωργαντᾶν ἐνεδρεύοντας ἐν τῇ Ἰπουργείῳ τῆς Παιδείας. Ἄλλ' ἐρωτώμενος ὁ κ. Μιστριώτης, ἂν οὗτοι ἢ τινες τούτων γίνονται ὄργανα ξένων ἐνεργειῶν, δὲν δύναται νὰ βεβαιώσῃ.

Κατ' ἀκολουθίαν πάντα ταῦτα δὲν εἶναι ἢ ἀπαρίθμησις τῶν διαφωνούντων πρὸς τὰς περὶ γλώσσης γνώμας τοῦ κ. Μιστριώτου προσώπων καὶ ἔλεγχος τῶν δοξασιῶν αὐτῶν, ἐκ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν ὁποῶν ὁ κ. Μιστριώτης φοβεῖται τὴν ἐξολόθρευσιν τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς. Καὶ οὕτως οἱ περὶ προδοτῶν ὑπαινιγμοὶ καὶ τὰ ξενικὰ ρούβλια ἀπομένουσιν ὑποκειμενικαὶ ὅλως πεποιθήσεις τοῦ κ. Μιστριώτου, τοῦ ὁποῦ δὲν ἀμφισβητοῦμεν τὴν εἰλικρίνειαν, ἀλλὰ δὲν λησιμονοῦμεν καὶ τὸν φανατισμὸν καὶ τὴν φιλολογικὴν ἐχθρότητα πρὸς τοὺς ἀντιφρονούντας.

Οἱ κ. κ. Βάσης καὶ Γαρδίκας, ὑπὸ τοῦ κ. Μιστριώτου καὶ οὗτοι ὑποδειχθέντες, τὰ αὐτὰ συντομώτερον ἐπαναλαμβάνουσι καὶ εἰς ὑπονοίας περιορίζονται, ἀλλὰ ρητῶς ἐρωτώμενοι, ἂν ὑπάρχωσιν οἱ λαμβάνοντες χρήματα, ἐπίσης ἀποφεύγουσι νὰ εἰπωσί τι ρητόν. Ὁ κ. Βάσης ὑποθέτει, ὅτι ἡ ἐφημερίς «Νουμάς» συντηρεῖται παρὰ τῶν κ. κ. Ψυχάρη καὶ Πάλλη, τὸ ὅποιον, κἄντε ἀληθές, κἄντε μὴ, οὐδὲν σημαίνει, ὑποπτεῖ δὲ ὅτι ἐν σύγγραμμα τοῦ Κρουμβάχερ ἀμφισβητοῦν τὴν καταγωγὴν τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων ἀπὸ τῶν ἀρχαίων, πολλὰς δὲ δαπάνας ἀπαιτήσαν πρὸς ἔκδοσιν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξεδότη ἢ ἀναλώμασι τῶν ἐχθρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἄλλ' ἐπειδὴ βᾶσις πασῶν τῶν ὑπονοιῶν τῶν μαρτύρων τούτων καὶ τῶν ὁμοφρονούντων αὐτοῖς εἰσὶν αἱ δαπάναι πρὸς ἐκδόσεις μὴ καλυπτούσας αὐτάς, ἐκ τούτου δὲ συμπεραίνουσι, ὅτι, ἐλλείποντος ὀλικοῦ κέρδους, δὲν δικαιολογοῦνται αἱ ἐκδόσεις αὗται τόσον τῶν ἀλλοδαπῶν συγγραφέων, ὅσον καὶ τῶν ἡμεδαπῶν χυδαῖστών — ὡς πάντα συλλήβδην ὀνομάζει ὁ κ. Μιστριώτης — πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι οἱ οὕτω σκεπτόμενοι δὲν ἀναγνωρίζουσιν ἐξηγουμένην ἀνυπόπτως οὐδεμίαν ἄλλην ἔκδοσιν ἢ τὴν ἀφορώσαν εἰς ἐκπαιδευτικὰ συγγράμματα ἀναγκαστικῆς ἐξ ἑαυτῶν κυκλοφορίας, δὲν ἀναγνωρίζουσι δὲ οὐχὶ πλέον τὸν φανατισμὸν ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἰδεῶν, ὅστις οὐχὶ εἰς χρηματικὰς ἀπλῶς δαπάνας, ἀλλὰ καὶ εἰς μεζονας θυσίας ἐξωθεῖ, ἀλλὰ τὴν μάλλον συνήθη φιλοδοξίαν, ἐκ τῆς ὁποίας παρ' ἡμῖν τοῦλάχιστον πάντες οἱ ποιηταὶ καὶ οἱ φιλολογικοὶ συγγραφεῖς δημοσιεύουσι τὰ ἔργα αὐτῶν, ἵνα τὰ διανείμωσι δωρεὰν κατὰ κανόνα, ἐλάχιστα δὲ ἀντίτυπα ἴδωσιν εὐρίσκοντα τοὺς ἀγοράζοντας.

Ὁ κ. Μιστριώτης εἰς ἀπόδειξιν ὑπάρξεως προπαγανδῶν σκοποῦσῶν τὴν ἐξαφάνισιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐπικαλεῖται ἐπανειλημμένως τὴν βεβαίωσιν τοῦ Σεβ. Ἐπισκόπου Μαντινείας καὶ Κυνουρίας, ὅστις ἐν Κιέβῳ σπουδάζων ἤκουσε ταῦτα λεγόμενα καὶ ἄμεσον ἔσχεν ἀντίληψιν τοιοῦτων ἐνεργειῶν.

Ἄλλ' ἐνθ' ἦτο δυνατόν καὶ τοιαῦται προπαγάνδαι ὑπάρχουσαι νὰ μὴ μαρτυρῶσί τι πλέον τῆς ἰδίας ὑπάρξεως, ἐν τούτοις ἐλήφθη καὶ ἡ κατάθεσις τοῦ Σεβασμιωτάτου, ὅστις βεβαιοί, ὅτι σπουδάζων ἐν Κιέβῳ κατὰ τὰ ἔτη 1894-1898 ἀντελήφθη τοὺς καθηγητὰς τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοὺς ἐκ τῶν σπουδαστῶν ἀνήγοντας εἰς τὴν Πανοσλαυϊτικὴν ἑταιρείαν, προσπαθοῦντας διὰ παντὸς τρόπον νὰ ἐξευτελίσωσι τὴν ἑλληνικὴν γλώσσαν, ἐπιμένοντας δ' ἐν συζητήσεσιν, ὅτι ἡ γλώσσά μας δὲν εἶναι αὐτὴ αὐτὴ ἢ ἀρχαία Ἑλληνικὴ μεταβληθεῖσα

μόνον ἐκ τῆς ἐπιρρείας τοῦ χρόνου, ἀλλὰ μίγμα λέξεων διαφόρων ἐθνικοτήτων καὶ ταῦτα ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ δείξωσιν, ὅτι οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες δὲν εἴμεθα ἄμεσοι ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων, οὕτω δὲ κατορθωθῆ ἢ ἐξόντωσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἀρνεῖται δὲ διαρρηδῆν ὁ Σεβασμιώτατος, ὅτι εἶπε ποτὲ τῷ κ. Μιστριώτῃ, ὅτι ἤκουσε νὰ λέγῃται ἐν τῇ Θεολογικῇ Σχολῇ, ὅτι «ἐλήφθησαν μέτρα πρὸς ἐξαφάνισιν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης», οὕτε ὅτι ἔκαμῃ ποτε λόγον περὶ ὑπάρξεως ἀνθρώπων ἐν Ἑλλάδι ἢ ἀλλαγῆ Ἑλλήνων ἐπιβουλευομένων τὴν ἐθνικὴν μᾶς γλῶσσαν, οὐδὲ γνωρίζει, ἂν ὑπάρχωσι τοιοῦτοι.

Ἄν τι πρέπη νὰ ἐξαγάγωμεν ἐκ τῶν πληροφοριῶν τούτων τοῦ Σεβασμιωτάτου, εἶναι ὅτι οἱ ἐν Κιέβῳ δὲν ἀναγνωρίζουσιν ὡς γνησίως ἀπότοκον τῆς Ἑλληνικῆς τὴν γλῶσσαν, ἥτις εἶναι μίγμα λέξεων διαφόρων ἐθνικοτήτων, γνωστὸν δὲ ὅτι μόνον ἡ δημοτικὴ πλείονας πρότερον, ἰκανὰς καὶ νῦν περιέλαβε ξενικὰς λέξεις, κατ' ἀκολουθίαν οἱ ἐν Κιέβῳ ἀποκηρύττουσι τὴν δημοτικὴν, συμμαχοῦντες οὕτως ἀνομολογῆτως τῷ κ. Μιστριώτῃ. Ἴσως οἱ τὴν δημοτικὴν ὑποστηρίζοντες ἔχουσιν ἐντεῦθεν ἐν ἐπιχείρημα ἴν' ἀποδείξωσιν, ὅτι κατ' αὐτῆς κυρίως στρέφονται αἱ ξενικαὶ προπαγάνδαι, ἐφ' ὅσον δι' αὐτῆς κυρίως συνεννοοῦνται καὶ συντηροῦσι τὸν πρὸς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα δεσμὸν οἱ ἐν τῇ ἀλυτρώτῳ Ἕλληνες.

Δὲν φρονοῦμεν, ὅτι προσήκει συστηματικώτερα τις ἀνάλυσις αὐτοῦ τοῦ εἶδους τῶν αἰτιάσεων, οὐδ' ἀνασκευὴ τῶν περὶ τοῦ Διαδόχου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν μυθιστορουμένων, οὐδὲ τοῦ ἐξ Ἰσοῦ ἐν ἀκρατήτῃ ἐλευθερίας φαντασίας ἐφευρισκομένου, ὅτι εὐθὺς μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 οἱ ἐν Θεσσαλονίκῃ πρόξενοι τῆς Ἑλλάδος ἀπέστειλλον ἐπίτηδες χυδαίστεας διδασκάλους ἐν Μακεδονίᾳ, ἵνα ἀφοῦ «ἐσβέσαν τὴν αἴγλην τῆς ἑλληνικῆς ἀνδρείας κατὰ τὸν πλαστὸν ἐκείνον πόλεμον, ἠθέλησαν νὰ ταπεινώσωσι καὶ τὴν ἄλλην ἀρετὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ γένους, δηλαδὴ τὴν νοημοσύνην» διὰ τῆς κατὰ τῆς γλώσσης ἐπιβουλῆς! Ἐνδεικτικὸν τῆς σοβαρότητος τῶν τοιοῦτου εἶδους σκέψεων τοῦ κ. Μιστριώτου — διότι αὐτὸς κατατίθησι ταῦτα — ἀρκεῖ νὰ παρατεθῆ, ὅτι καὶ τὸν πόλεμον θεωρεῖ ἔργον τῶν ἰδίων χυδαίστων, οἵτινες ἤγον καὶ ἔφερον τὴν ἐθνικὴν ἑταιρίαν, ὅτι δὲ ὁ πόλεμος ἐγένετο πρὸς ταπεινώσιν τῆς ἀνδρείας τῶν Ἑλλήνων ἐπίτηδες, καί, ἵνα συντελεσθῆ ἢ καταστροφῆ, ἐπηκολούθησεν ἢ διὰ τῶν προξένων μᾶς ἐν Θεσσαλονίκῃ διασπορὰ χυδαίστων διδασκάλων καὶ συνεχίζεται μέχρι τοῦ νῦν ὑπὸ τῶν αὐτῶν κύκλων καὶ τῶν αὐτῶν ἀνθρώπων.

Οὐχ ἦττον, δὲν ἐνομίσαμεν μάταιον ἔστω καὶ οὕτως ἀτελῶς νὰ

συνοφίσωμεν καὶ ἐξετάσωμεν τὰς αἰτιάσεις ταύτας, ἵνα διὰ τῶν ἰδίων καταθέσεων τῶν τοιαύτα φρονούντων, καταδειχθῆ ἢ εὐχέρεια, μεθ' ἧς ἢ φαντασία καὶ ὁ φανατισμὸς ἐφευρίσκουσι προδότας καὶ βούβλια, ἐξαγοράζοντα καὶ διαφθείροντα συνειδήσεις, εὐχερέστερον δ' ἔτι παρασύρουσι καὶ πολλοὺς ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ νὰ πιστεύωσι τοιοῦτους θρύλους.

Ἐπὶ τούτοις ἢ ἐπιτροπή, περατοῦσα τὸ ἔργον αὐτῆς, συμπεραίνει, ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ γλωσσικῷ ζητήματι αἱ γενόμενοι ὄργανα ἐπιβουλῆς κατὰ τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων.

Ὁ κ. Προεδρεύων τῆς ἐπιτροπῆς ἔχει τὴν ἐπιφύλαξιν, ὅτι ἐξέρχεται τῆς δικαιοδοσίας τῆς ἐπιτροπῆς τὸ θεωρητικὸν μέρος τῆς ἐκθέσεως περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ζητήματος, ὅτι δὲ λεπτομερεστέρα ἀνάλυσις τῶν ὀλίγων καταθέσεων θὰ ἐδείκνυε πλείστας πρὸς ἀλλήλας ἀντιφάσεις καὶ σαφέστερον θ' ἀπεδείκνυε τὸ ἀνυπόστατον τῶν περὶ βουβλίων διαδόσεων.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 17 Δεκεμβρίου 1911.

Ὁ Προεδρεύων

I. ΚΑΝΑΒΟΣ

Ὁ Εἰσηγητὴς

Π. ΛΑΓΟΠΑΤΗΣ

Τὰ Μέλη

Π. ΓΡΥΠΑΡΗΣ, Δ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Π. ΙΑΤΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

Γ. Ι. Καφφετζάκι, *Έρβατος. 'Ηράκλειον, 1911, σελ. 22.* Τὸ βιβλιάρκι αὐτὸ τοῦ κ. Γ. Ι. Καφφετζάκι εἶναι ὁ Α^{ος} ἀριθμὸς μιανῆς παιδαγωγικῆς βιβλιοθήκης, ποὺ θὰ βγῆι καθὼς φαίνεται στὸ 'Ηράκλειο τῆς Κρήτης. Ἡ ἰδέα πολὺ ἁμορφῆ. Μὲ μικρὲς μελέτες, ἀν καὶ ἔχει τόσο σύντομες, νὰ γνωριστοῦν μεγάλες πνευματικὲς μορφές, ποὺ καὶ γιὰ τὸν καιρὸ τους καὶ γιὰ τὸ σήμερον ἔχουν μεγάλη σημασία. Μὰ ἡ ἐκτέλεση τῆς ἁμορφῆς ἰδέας, ὡς πρὸς τὸν 'Έρβατο τοῦλάχιστο, ἀξιολόγητη. Ὅχι πειὰ μελέτη ἀπὸ τις πηγές, ἀπὸ τὰ ἔργα δηλαδὴ τοῦ 'Έρβατου, οὔτε κἂν καλοσυνεϊδητῆ καὶ στοχαστικῆ ἀπόδοση μελετῶν ἄλλων, μὰ ἀτελα καὶ καθόξῃλα μεταφράσματα. Ὁ συγγραφεὺς μὴ ἔχοντας τὴν ἀπαραίτητη μόρφωση γιὰ νὰ καταλάβῃ κἂν τὸν τυφλοσύρτη ποὺ ἀκολούθησε, στὸν ἀναγνώστη, ποὺ ξέρει τὸν 'Έρβατο, προκαλεῖ ἀηδία, σὲ κείνον ποὺ δὲν τὸν ξέρει, δὲ δίνει καμιά καθαρὴ ἰδέα.

Γερμὰτο ἀκόμα τὸ βιβλίον ἀπὸ σφάλματα παιδιὰτικα. Ἡ *Göttingen* δηλ. ἡ *Γοττίνγη* μεταφράζεται *Κεττίνγη* (σ. 4 καὶ σ. 22) καὶ ἔτσι ὁ 'Έρβατος παρουσιάζεται ὄντωντα στὴν πρωτεύουσα τοῦ Μαυροβουνίου! Στὴ σελ. 21 πληροφοροῦμεθα, πὼς ὁ «'Έρβ. ἐδημοσίευσε διάφορα συγγράμματα ἐνσκήψας εἰδικώτερον εἰς τὴν κυρίως εἰπεῖν φιλοσοφίαν». Καὶ ὁ κ. Γ. Ι. Καφφετζάκις ἐνέσκηψε κυριολεκτικῶς στὸν 'Έρβατο.

Α. Παπαζαχαρίου: *Περὶ σκοπιμωτέρας μεταρρυθμίσεως τῆς διδασκαλίας ἐν τῇ στοιχειώδει ἐκπαιδεύσει. Ἐν Ἀθήναις, 1911, σελ. 23.* Ὁ Κ^{ος} Παπαζαχαρίου εἶναι καθηγητῆς τῶν Παιδαγωγικῶν στὸ Ἄρσάκειο, τὸ φυλλάδιό του γράφει, λέει, περὶ «σκοπιμωτέρας μεταρρυθμίσεως κ.τ.λ.», ὥστε μιᾶν καὶ Ἑλλήνες παιδαγωγοὶ περὶ μεταρρυθμίσεως καὶ ἄδικο θὰ ἦταν νὰ τοὺς κατηγορήσει κανεὶς πὼς ἀντιγράφουν ἢ συγγράφουν μόνον «ὑποδειγματικὲς διδασκαλίαις». Ὅλες οἱ προσπάθειαι ποὺ γίνονται καὶ ἀπὸ τὸ κράτος καὶ ἀπὸ τοὺς παιδαγωγοὺς γιὰ κάποια κίνηση παιδαγωγικῆ μποροῦν νὰ ἀναχθοῦν σὲ δύο εἶδη ἐπιδράσεως. Πρῶτον σὲ ἐπίδραση τῆς κλασικῆς, νὰ ποῦμε, παιδαγωγικῆς, ποὺ ἔχει διαμορφώσει τὴ μεθοδικὴ τοῦ Γερμανικοῦ

πρὸ πάντων σχολεῖο καὶ ποὺ λίγο πολὺ ὅπως εἶναι καὶ εὐρίσκεται μεταφυτεύεται στὴν Ἑλλάδα, μὲ τις ὑποδειγματικὲς διδασκαλίαις καὶ ἄλλαις σχετικῆς ἐργασίαις. Καὶ δεύτερον σὲ κάποια ἀπήχηση κινήματων μεταρρυθμιστικῶν, ποὺ γίνονται τῶρα καὶ στὴ Γερμανία καὶ σᾶλλαις χώραις γιὰ νὰ φέρουν τὸ σχολεῖο σὲ ἀμεσώτερη συνάφεια μὲ τὴ ζωὴ (*Arbeitsschule, Gesundheitsschule* κ.τ.λ.).

Ἐνα εἶδος τέτοια ἀπήχηση εἶναι καὶ ἡ μελέτη τοῦ κ. Παπαζαχαρίου. Μᾶς μιλάει γιὰ κήπους παιδικούς, γιὰ τὴν ὠφελιμότητα καὶ τὴν ἀνάγκη τῆς χειροτεχνίας, γιὰ χειραφέτηση τοῦ παιδικοῦ νοῦ ἀπὸ τὴν καθαρῶς πνευματικὴν ἐργασία καὶ εὐελπιστεῖ, ὅτι, «ἐὰν ἡ διδασκαλία λάβῃ μᾶλλον πρακτικὴν μορφήν, ἀνταποκρινομένην πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς παιδικῆς ἡλικίας καὶ ἀκολουθοῦσα αὐτὴν τὴν πρὸς ἐνέργειαν ἔμφυτον ὁρμήν τοῦ παιδίου, τότε καὶ ἡμεῖς θὰ ἀποκτήσωμεν ἀρίστην δημοτικὴν ἐκπαιδεύσειν, τότε θὰ δυνάμεθα νὰ εἰπωμεν, ὅτι καὶ ἡμεῖς εἰσήλθομεν εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀληθῶς ἀνεπτυγμένων ἐθνῶν».

Θὰ ἦταν βέβαια δύσκολο νὰ χαρακτηρίσει κανεὶς γιὰ ὀλίγετα ἄσκοποις ὅλες αὐτὲς τῆς παιδαγωγικῆς ἐνέργειαις τοῦ κράτους καὶ τῶν παιδαγωγῶν εἴτε περιορίζονται μόνον σὲ λόγια καὶ σὲ θεωρίαις δανεισμένες ἀπὸ τοὺς ξένους καὶ ὅπως δὴποτε μεταφερμένες στὴν ἐπίσημη ἑλληνικὴ γλῶσσα, εἴτε καὶ δοκιμάζονται ἔστω καὶ πάρα πολὺ περιορισμένα καὶ στὴν πράξιν.

Καὶ εἶναι δύσκολο νὰ τις χαρακτηρίσωμε γιὰ ἄσκοποις γιὰτι καὶ στὴν κλασικὴ μεθοδικὴ καὶ στῆς νεώτερες μεταρρυθμιστικὲς τάσεις φανερόντωνται ἀλήθειαι, ποὺ ἔχουν κύρος γιὰ κάθε σχολεῖο ἐπομένως καὶ γιὰ τὸ ἑλληνικόν, ποὺ ἴσα ἴσα ἔχει στὰ περισσώτερά του πολὺ λίγη σχέση μὲ κάθε ἀλήθεια. Μὰ θὰ εἶχε νὰ παρατηρήσει κανεὶς μὲ ὄλο του τὸ δίκιο ἐξετάζοντας τὸ σημερινόν ἑλληνικόν σχολεῖο στὴ βάση του, στῆς ἐσωτερικῆς του τάσεις, στὴν ὀργάνωσή του, στὴν ἐξωτερικὴν του παράστασιν, στὸ προσωπικόν του, στὴ διοίκησή του, πὼς ὅλα αὐτὰ μοιάζουν μὲ ἀεροκοπάνισμα, πὼς ὅλα τὰ λόγια γιὰ μεταρρυθμίσεις καὶ τὰ τέτοια στέκονται στὸν ἀέρα καὶ λέγονται μόνον καὶ μόνον γιὰ νὰ φαινόμαστε καὶ μεῖς, ὅτι «δὲν καθυστεροῦμεν τῶν πεπολιτισμένων λαῶν» καὶ γιὰ νὰ φηγοῦράρουν μερικὰ ἄτομα ὡς ἄνθρωποι μωδέρονοι. Ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ μοτίβο εἶναι κουργισμένη καὶ ἡ «Ἐπετηρίς τοῦ Ἰπουργεῖου τῆς Παιδείας» καὶ οἰεσδήποτε ἄλλαις ἐνέργειαις τῶν ἐπιστήμων. Τὰ ἐνενηντα ἐννέα ἑκατοστὰ τῶν δασκάλων δὲν παίρνουν εἰδησιν ἀπ' ὅλα αὐτὰ. Στὴν Ἀθήνα ποζάρει

ἀπὸ χρόνια τώρα «Ἐκπαιδευτικὸν Μουσεῖον» μὲ τὰ νεώτατα τῆς ἐπιστήμης δημιουργήματα καὶ ὁμῶς ἀμφιβάλλομε ἀν ὑπάρχει καὶ ἓνα σχολεῖδ δημόσιο, ποῦ ἔχει θρανία κἀν καμωμένα ὅπως δῆποτε κατὰ τὰς ὑποδείξεις τῆς ἐπιστήμης. Μὰ τὸ σημαντικώτερο ἀπ' ὅλα εἶναι, πῶς τὸ ἑλληνικὸν σχολεῖδ, τὸ χωρίζουν ἀπὸ τῆ ζωῆ αἰτία πολὺ βαθύτερα ἀπ' ὅτι χωρίζουν κάθε ἄλλο σχολεῖδ τοῦ κόσμου, ὅτι τὸ μυαλὸ τῶν ἑλληνοπαίδων τὸ περισφίγγουν ἀπὸ τὴν τρυφερότερη σχολικὴ ἡλικία τὰ μάγγανα τῆς γλωσσικῆς ψευτικῆς, ποῦ κάνουν ἀδύνατη κάθε χειραφέτησή του. Καὶ γιὰ τὸ βάραθρο αὐτὸ τὸ ἀγεφύρωτο μεταξὺ ζωῆς καὶ ἑλληνικοῦ σχολεῖου, ἀν ἐξαιρέσουμε τίς φιλότιμες προσπάθειες τοῦ κ. Μπουντώνα, δὲν ἔχουν ὡς τώρα μάτια οἱ σοφοὶ καὶ ἐπίσημοι παιδαγωγοὶ μας. Γι' αὐτὸ ὅλες οἱ θεωρίαι γιὰ παιδικούς κήπους καὶ χειραφετήσεις τοῦ παιδικοῦ πνεύματος, ὅσο δὲν συνδέονται μὲ τὸ κεντρικὸ πρόβλημα τῆς ἑλληνικῆς διδακτικῆς μοιάζουν μὲ ἀεροκοπανίσματα.

Δικατερίνης Βαρουξάκη. Ὑγιᾶ σώματα, ὑγιᾶς ψυχᾶι. Ἀθήναι 1911 σ. 31. Στὸ δεύτερο ἐκεῖνο εἶδος τῶν παιδαγωγικῶν ἐνεργειῶν, τὴν ἀπήχηση μεταρρυθμιστικῶν κινήματων, ποῦ γίνονται στὰ σχολεῖα τῆς Εὐρώπης, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ κατατάξει καὶ τὸ βιβλίον τῆς κ. Αἰκ. Βαρουξάκη. Ἐκεῖ ἐκθέτει ἡ διευθύντρια τοῦ Ἀρσακείου σὲ τρία ἀρθρα «Ὑπαίθρια σχολεῖα», «Τὰ σχολεῖα τοῦ Βορρᾶ» καὶ «Στρεβλά σώματα» ἐντυπώσεις πρὸ πάντων ἀπὸ ταξίδια τῆς στίς βορεινὲς χώρες καὶ διατυπώνει εὐχὲς καὶ κάνει «ἐκκλήσεις» γιὰ νὰ μιμηθοῦμε κ' ἐμεῖς ὅσα γίνονται ἐκεῖ πάνω. Ἡ κ. Βαρουξάκη προσέχει περισσότερο στὸ πρῶτο μέρος τοῦ τίτλου τοῦ βιβλίου τῆς στὰ «Ὑγιᾶ σώματα» καὶ ξέρουμε πῶς δὲν περιορίζεται μόνο σὲ λόγια, μὰ καὶ μέσα στὸν κύκλο τῆς ἀμεσώτερης ἐνεργείας τῆς κάνει ὅτι, μπορεῖ καὶ ὅτι τῆς ἐπιτρέπει ἡ γύρω τῆς ἀδιαφορία ἢ καὶ ἀντίδραση, γιὰ τὴν ὑγεία τῶν παιδιῶν. Μὰ ἐκεῖ στίς χώρες, ποῦ μᾶς περιγράφει, ἔχουν φροντίσει πολὺ πρωτότερα καὶ γιὰ τίς ὑγιᾶς ψυχῆς. Καὶ σαυτὸ ἠθέλαμε νὰ προσέξει ἡ κ. Βαρουξάκη. Τὸ Ἀρσακεῖον, ὅπως εἶναι τώρα τοῦλάχιστον τὰ πράματα, ἔχει στὰ χέρια τοῦ ὅλη σχεδὸν τῆ γυναικεία μὀρφωση. Καὶ παρουσιάζει ἡ γυναικεία μὀρφωση στὴν Ἑλλάδα προβλήματα ἴσως περισσότερα ἀπὸ τὸ σχολεῖδ τῶν ἀρρένων, καὶ ἴσως τῆ βαραίνουν περισσότερα ψέματα. Καὶ ὅπως μᾶς εἶναι ἀνώφελες ὑγιᾶς ψυχῆς μὲ ἀρρωστα σώματα, ἔτσι καὶ ἴσως περισσότερο μᾶς εἶναι ἀνώφελα ὑγιᾶς σώματα μὲ ἀρρωστες καὶ στρεβλωμένες ψυχῆς. Καὶ μερικὰ δυσάρεστα ἐπεισόδια, ποῦ ἐπροκά-

λεσαν τώρα τελευταῖα οἱ ἐνεργείαι τῆς γιὰ τὴν ὑγεία τῶν παιδιῶν, θὰ τὴν ἐπεισαν πόσο ἀλληλένδετα εἶναι τὰ προβλήματα, καὶ πόσο εἶναι κάπως οὐτοπικὸ νὰ ζητάει κανεὶς νὰ ἐκπολιτίσει μόνο σωματικῶς μία κοινωνία, ποῦ ἔχει μέσα τῆς κάποιες βαθύτερες πλάνες.

Παιδαγωγικὸς τύπος. [Τῆ ζωῆ, ποῦ ὑπάρχει μέσα σὲ οἰοδῆποτε στάδιο τῆς πνευματικῆς ἐνεργείας, δὲν τὴν φανερώνουν μόνο τὰ σχετικὰ βιβλία, μὰ ἀκόμα περισσότερο σήμερα τὰ περιοδικὰ δημοσιεύματα. Γι' αὐτὸ θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ πάρει ἀξιόλογα γιὰ σημάδι τῆς νέκρας, ποῦ ἐπικρατοῦσε πρὶν λίγο ἀκόμα σὲ ὅλα τὰ εἶδη τῆς παιδαγωγικῆς ἐνεργείας, τὴν τέλεια ἀνυπαρξία περιοδικῶν ἢ ἐφημερίδων, ποῦ νὰ καταγίνονται μ' αὐτὰ τὰ ζητήματα. Ποῦ καὶ ποῦ ἐγίνονταν καμιά σπασμωδικὴ ἐνέργεια ἀπὸ κανένα ἄτομο καὶ γρήγορα ναυαγοῦσε. Τώρα γίνεται κάποια κίνηση συστηματικώτερη ἀν καὶ λιγοστή. Μὰ καὶ τὸ νὰ βγαίνουν μόνο ἓνα δυὸ περιοδικὰ ἢ ἐφημερίδες δὲν εἶναι σημάδι, πῶς ὑπάρχει ἡ ζωῆ ποῦ πρέπει. Τὸ τί δημοσιεύεται ἐκεῖ μέσα, ἀν φανερώνεται κάποια τάση γιὰ ἀληθινὴ πρόοδο, εἶναι τὸ πολὺ σημαντικώτερο.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Ἐκπαιδευτικὸς Ὅμιλος, ποῦ τίποτε ἄλλο δὲν ποθεῖ τόσο, ὅσο νὰ δεῖ γύρω του νὰνθίξει τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ δασκαλικοῦ κόσμου γιὰ τὰ προβλήματα τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ποῦ καθρεφτίζουν στὸ εἶδος τους ὅλα τὰ ζωτικὰ προβλήματα τῆς κοινωνίας μας καὶ τοῦ ἔθνους μας, θὰ παρακολουθῆσει συστηματικὰ στὸ Δελτίον τοῦ ὅλη τὴν κίνηση καὶ τοῦ Παιδαγωγικοῦ τύπου ἀρχίζοντας σήμερα ἀπὸ μερικὰ περιοδικὰ δημοσιεύματα καὶ ἐφημερίδες].

Ἀνατολή. Μηνιαῖον παιδαγωγικὸν περιοδικόν. Διευθυντῆς Ἐμμανουὴλ Ἰακωβίδης. Ἔτος Α'. Ἐν Σάμφ. 1911. (Ἐτησίαι συνδρομή. Φρ. 10). Εἶναι τὸ πρῶτον παιδαγωγικὸν περιοδικόν, ποῦ μὲ πρόγραμμα πλατὺ, ἐπιστημονικὸν καὶ θετικὸν βγαίνει στὴν Τουρκία. Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία στὴν Τουρκία ἔχοντας καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ σύνταγμα καὶ ὡς τώρα ἀκόμη μὲ ὅλους τοὺς ἀφομοιωτικούς ἀγῶνες τῶν Τούρκων τέλεια ἐσωτερικὴ ἐλευθερία, καὶ ἔχοντας ἀκόμη ἓνα πολῦτιμο μὲ τὸ μέρος τῆς ἀγαθῆς, τὴν ἀποκέντρωση, ἔχει μόνο δὲν ἔμεινε ὀργανικὰ καθόλου πίσω ἀπὸ τὴν παιδεία τοῦ ἐλεύθερου κράτους, μὰ καὶ σὲ μερικὰ σημεῖα προπορεύτηκε δημιουργήσοντας τὸν τύπον τοῦ ἐξατάξιου δημοτικοῦ σχολεῖου καὶ τοῦ ἐξατάξιου ἢ πεντατάξιου γυμνασίου, ποῦ τώρα μόλις ἐρχεται νὰ τὸν νομοθετήσῃ καὶ τὸ ἐλεύθερον κράτος. Καὶ ἀπὸ τὴν ἀποκέντρωση τῆς σχολικῆς διοικήσεως στὴν Τουρκία ἡμπο-

ροῦμε νὰ ἐλπίζουμε καὶ πολλὰ ἀκόμα ἀγαθὰ γιὰ ἕλη τὴν ἑλληνικὴ παιδεία. Ἐχρειάζονταν ὁμως νὰ βρεθῆ καὶ ἓνα ὄργανο, ποῦ νὰ μελετᾷ συστηματικὰ τὰ σχετικὰ ζητήματα. Καὶ τὸ ὄργανο αὐτὸ τὸ ἐδημιούργησεν ἡ φιλοπονία καὶ ἡ δραστηριότητα ἐνὸς κατάλληλα μορφωμένου ἀνθρώπου τοῦ κ. Ε. Ἰακωβίδου, καθηγητῆ τῶν παιδαγωγικῶν στὸ Ἱεροδιδασκαλεῖο τῆς Σάμου. Στὰ ἐννιά φυλλάδια τοῦ Περιοδικοῦ, ποῦ βγήκαν ὡς τῶρα, βρίσκομε διατυπωμένες πολλὲς σκέψεις τοῦ κ. Ἰακωβίδου, σκέψεις ποῦ ἀναφέρονται πρὸ πάντων στὶς συνθήκες τῆς ἐργασίας τῶν δασκάλων στὴν Τουρκία. Ὁ κ. Ἰακωβίδης προσπαθεῖ νὰ νικήσῃ τὴν ἀδιαφορία καὶ τὴ μοιρολατρεία τοῦ δασκαλόκοσμου, νὰ τοῦ κάνει συνειδητὴ τὴν ἀποστολὴν του, καὶ νὰ τὸν σπρώξῃ σὲ πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ αὐτοτέλεια καὶ αὐτενέργεια. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς σ' αὐτὲς τίς σκέψεις, ἐν ᾧ φαίνεται νὰ καταλαβαίνει ὁ κ. Ἰακωβίδης καὶ τὰ ἄλλα τὰ βαθύτερα καὶ τὰ ἀλληλένδετα μὲ τὴν πνευματικὴ ζωὴ τοῦ δασκάλου ζητήματα, μιλάει μόνον μὲ ἀοριστίες καὶ ἀποφεύγει νὰ γγγίξῃ τίς πληγές. Ξέροντας πόσο δύσκολο εἶναι σ' ἓνα ἄτομο, ποῦ ἐργάζεται μέσα σὲ ὠρισμένες συνθήκες νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἕλη τὴ γύρω του πρόληψη, δὲν ἐννοοῦμε νὰ ὑποτιμήσωμε τὸ ὅ,τι ὡς τῶρα ἔκανε. Μὰ ἡ καλοσυνειδητὴ μελέτη τῶν παιδαγωγικῶν ζητημάτων δὲν ἤμπορεῖ παρά νὰ τὸν φέρῃ ἀργὰ ἢ γρήγορα στὴν ἀνάγκη νὰ θέσῃ καὶ νὰ προβάλλῃ στὴν ἔρευνα καὶ τὰ κύρια καὶ ἰδιαίτερα διδακτικὰ προβλήματα, ποῦ ἔχει νὰ λύσῃ ἢ ἑλληνικὴ παιδαγωγικὴ.

Ἀκόμη ἔχουμε νὰ ἐξάρωμε τὴ φιλότιμη προσπάθεια τῆς «Ἀνατολῆς» γιὰ νὰ δώσῃ στοὺς δασκάλους μας εἰκόνα τῆς σημερινῆς καταστάσεως τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης. Τὴν πειραματικὴν παιδαγωγικὴν, ποῦ στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἀκόμα *res incognita*, ἐν ᾧ σ' ἄλλα Βαλκανικὰ κράτη λειτουργοῦν καὶ ἰσχυρὰ πειραματικῆς ἔρευνας, ψυχολογικῆς καὶ παιδαγωγικῆς, τὴν παρακολουθεῖ ἡ «Ἀνατολή» ἀρκετὰ καλὰ, κυρίως ἀπὸ πηγὲς βωσικῆς.

Ὁ διεθυντῆς τῆς «Ἀνατολῆς» ἐδειξεν ὡς τῶρα ἀξιόλογη ἀντοχὴ βγάζοντας τὸ ἀρκετὰ πολυσέλιδο μηνιαῖο του περιοδικὸ σχεδὸν μόνος του, σημάδι κ' αὐτὸ τῆς ἀξιοκατάκριτης ἀδιαφορίας τῶν δασκάλων, ποῦ δὲν ἐννοοῦν ἀκόμα, πὼς ἡ μεγαλύτερη δύναμή τους εἶναι τὸ εἰλικρινὲς ἐνδιαφέρον καὶ ἡ μελέτη ὅλων τῶν ζητημάτων τοῦ κλάδου των. Ἄς ἐλπίσουμε, πὼς γρήγορα θὰ διαλυθοῦν οἱ πάγοι αὐτῆς τῆς ἀδιαφορίας καὶ σαυτὸ προσδοκᾶμε, πὼς θὰ συντελέσῃ πολὺ καὶ ἡ ἐργασία τοῦ κ. Ἰακωβίδου.

Ἐπετηρὶς τοῦ ἐν Σμύρῃ Ἑλληνογερμανικοῦ Λυκείου. Τόμ. 5. Σμύρνη. 1906 - 1911.

Ἡ συνήθεια τοῦ νὰ βγάζουν κάθε χρόνο δημόσια ἢ ἰδιωτικὰ σχολεῖα ἐπετηρίδες ἢ προγράμματα, ποῦ δίνοντας μιὰ συνοπτικὴ ἰδέα τῆς ἐργασίας τοῦ σχολείου, περιέχουν κ' ὄλας καὶ ἓνα δύο ἐπισημονικὲς πραγματεῖες, εἶναι ἄλλοῦ πολὺ ἀπλωμένη, στὴν Ἑλλάδα ὁμως λιγοστὰ εἶναι τὰ σχολεῖα, ποῦ ὡς τῶρα ἐπιχείρησαν τέτοιο πρᾶμα.

Τέτοιο ἓνα καὶ τὸ Ἑλληνογερμανικὸ Λύκειο τοῦ κ. Γιαννίκη, ἐπλοῦτισεν ὡς τῶρα τὴν παιδαγωγικὴν μας φιλολογία μὲ πέντε τόμους ἀρκετὰ πολυσέλιδους. Ἀπὸ τίς πραγματεῖες, ποῦ δημοσιεύθηκαν ἐκεῖ σημειώνομε τίς μελέτες τοῦ κ. Γεωργακάκη, παιδαγωγοῦ τῆς κλασσικῆς Ἑρβαρτιανῆς σχολῆς, *Μεθοδικὴ τῆς Ἰχνογραφίας* (Τόμ. Α'), *Μεθοδικὴ τῆς Ἱστορίας* (Τόμ. Β' καὶ Γ'), *Περὶ ἐσωτερικῆς ἐπιναλήψεως* (Τόμ. Δ') καὶ τὴν ἐνδιαφέρουσα πρωτότυπη μελέτη του, «Ἡ διαλεκτικὴ τοῦ Σωκράτους εἶναι ἢ αὐτὴ πρὸς τὴν ἀναπτύσσουσαν ἢ ἐξελικτικὴν μορφήν τῆς διδασκαλίας;» (Τόμ. Ε'). Οἱ ἐργασίες τοῦ κ. Γεωργακάκη εἶναι ὄλας μὲ ἐπιμέλεια καὶ ἀκρίβεια γραμμένες, ἀν καὶ θὰ εἶχαμε νὰ παρατηρήσωμε γενικὰ, ὅτι ὁ Ἑρβαρτιανισμὸς του, ὅπως τὸν ἐδιδάχθη ἀπὸ τὸν καθηγητὴ τῆς Jena Reim, καὶ ὅπως τὸν ἀκολουθεῖ πιστὰ μαζὶ καὶ μὲ ἄλλους ἀπὸ τοὺς παιδαγωγούς μας καταστάει ἀποκλειστικὸς πολὺ καὶ χάνει τὴν ἐπαφήν του μὲ τὴ σύγχρονη ἐπιστήμη. Ἐπίσης ἀξίζει νὰ σημειωθοῦν οἱ μελέτες τοῦ κ. Κ. Γιαννίκη, *Περὶ τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀριθμητικῆς* (Τόμ. Β'), τοῦ κ. Ε. Πελεκίδου, *Τὸ μάθημα τῶν συνθέσεων* (Τόμ. Δ'), τοῦ κ. Δ. Γληνοῦ, *Τὰ ἑλληνικὰ ἐν τῇ μέσῃ ἐκπαιδεύσει* (Τόμ. Α') καὶ *Τὸ ἑλληνικὸν ἀναγνωστικὸν τοῦ Βιλάμοβιτς Μέλλεντορφ* (Τόμ. Β'). Καὶ τὸ πρόγραμμα καὶ ἡ μεθοδικὴ τῶν μαθημάτων τούτων εἶναι πολὺ πίσω σὲ μᾶς καὶ ἡ διδασκαλία των γίνεται τόσο ἐλαττωματικὴ, ὥστε οἱ μελέτες αὐτὲς περιέχοντες καὶ πολλοὺς πρωτότυπους στοχασμοὺς εἶναι ἀξιοσπουδάστες γιὰ κάθε δάσκαλο. Τὸ ἴδιο λέμε καὶ γιὰ τὴν ἐργασία τοῦ κ. Γ. Σακκῶρη, *Ἡ φιλοσοφικὴ προπαιδεία ἐν τοῖς Γυμνασίοις καὶ τοῖς Λυκείοις* (Τόμ. Ε').

Ἄλλ' ἐκεῖνο, ποῦ περισσότερο θὰ ποθοῦσαμε νὰ βροῦμε στὴν ἐπετηρίδα τοῦ σχολείου τούτου, ποῦ ἡ διεύθυνσή του καὶ οἱ καθηγητὲς του, ὄντας ἐλεύθεροι ἀπὸ κάθε εἶδους συγκέντρωση καὶ γραφειοκρατία, ποῦ σκοτῶνει κάθε πρωτοτυπία ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα, δείχνουν ἀξιεπαινετὴ προθυμία νὰ μὴ κωφεύουν ὀλοῦτα στὶς ἀπαιτήσεις τῆς

ζωής και της επιστήμης, εκείνο λοιπόν, πού θα ποθούσαμε και δὲν τὸ βρίσκομε, εἶναι παρατηρήσεις διδαχτικὲς βγαλμένες ἀπὸ μέσα ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ Λυκείου, πράγματα συγκεκριμένα, νὰ ποῦμε, και ὄχι μόνο γενικότητες και θεωρίες, πού βέβαια κι' αὐτὲς χρειάζονται και σὲ πολλὰ ἔχουν τὸν τόπο τους. Θὰ θέλαμε νὰ ξέρωμε ποιά μέθοδο πραγματικά ἐφαρμόστηκε γιὰ κάθε μάθημα ἀπ' τὸν καθηγητή, ποιά διδαχτικὰ βιβλία ἐχρησιμοποιήθηκαν, τί ἀποτελέσματα παρατηρήθηκαν. Θὰ ἠθέλαμε π. χ. νὰ ξέρωμε ἀν τὸ πρόγραμμα τῶν ἑλληνικῶν, πού διατύπωσε στὸν ἀ' τόμο τῆς Ἐπετηρίδας ὁ κ. Δ. Γληνὸς ἐξακολούθησε και ἐφαρμόστηκε σὲ ὅλες τίς τάξεις τοῦ Λυκείου, και ἀν οἱ τελειόφοιτοι, πού βγήκαν μ' αὐτὸ τὸ πρόγραμμα παρουσίαζαν ἴσα ἢ καλύτερα ἀποτελέσματα ἀπὸ τοὺς τελειόφοιτους τῶν γυμνασίων. Θὰ θέλαμε περισσότερες λεπτομέρειες γιὰ τὴν πνευματικὴ και τὴν ἄλλη ζωὴ τῶν παιδιῶν. Ἄρ' οὐ ὑπάρχει τόση καλὴ θέληση πρέπει νὰ προστεθεῖ και ἡ ἀκριβὴς παρατήρηση. Τότε θὰ βγοῦν στὴ μέση και θὰ διαφωτισθοῦν και καλύτερα ὅλα τὰ ζητήματα, πού ἔχει νὰ παρουσιάσει ἡ γυμνασιακὴ, πρακτικὴ ἢ κλασικὴ παιδεία.

«Σάλπιγξ», Ἐκπαιδευτικὴ και ἔθνικὴ ἐφημερίς, ὄργανον τῆς «Πανελληνίου ἐνώσεως τῶν δημοδιδασκάλων ἀμφοτέρων τῶν φύλων». Ἐν Ἀθήναις. Ἔτος Γ'. 1911.

«Ἀσπίς», Περιοδικὸν παιδαγωγικῶν δεκαπενθήμερον, ὄργανον τοῦ παγκρητικῶν δημοδιδασκαλικῶν συλλόγου. Ἐν Χανίοις. Ἔτος Β'. 1911.

«Σχολεῖον και οἰκογένεια». Διευθυντῆς Ι. Παπούλιας. Ἐν Ἀθήναις. Ἔτος Θ'. 1911.

Ἡ ἀμάθεια τοῦ λαοῦ, ὅστερ' ἀπ' τοὺς αἰῶνες τῆς σκλαβιάς, ἡ παραπλάνησός του ἀπ' τοὺς φευτοκλασικιστὲς και πατραγαθιστὲς δασκάλους, ἡ κοινωνικὴ και πολιτειακὴ του ἀνικανότητα, ἐπειδὴ δὲν ὑπῆρχε μέσα στὸ λαὸ καμιὰ τάξη ἀναθρεμμένη και μορφωμένη γιὰ νὰ κυβερνᾷ, ἡ πολιτικὴ διαφθορὰ και ἀκολασία, πού ἀκολούθησε, ἡ ἀνυπαρξία μὲ μιὰ λέξη συνταγμένης και μὲ λογικὴ συνέχεια πολιτείας, ἐκατάφερε νὰ μὴν ὑπάρχει ὡς τὰ σήμερα στὴν Ἑλλάδα δημοτικὴ παιδεία. Οἱ ἴδιες αἰτίες μαζί μὲ τὴν πρόφαση τῆς οικονομικῆς ἀνέχειας ἐδημιούργησαν γραμματιστὲς, γραμματοδιδασκάλους, ὑποδιδασκάλους και ἄλλα τέτοια ποικίλης προελεύσεως και συστάσεως ὄργανα τῆς καλουμένης δημοτικῆς παιδείας,¹ ἐν ᾧ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά ἡ στα-

¹ Τώρα τελευταία γίνεται ἐνέργεια νὰ δημιουργηθεῖ και τετάρτη species, οἱ ἱεροδιδάσκαλοι.

σμοδικὴ ἐνέργεια τῆς ὡς τὰ τώρα ὀνομαζομένης πολιτείας σὲ μερικὰ lucida intervalla τῆς κατάφερε νὰ ὑπάρχουν σήμερα στὴν Ἑλλάδα ἀρκετοὶ μὲ εἰδικὴ μόρφωση δημοδιδάσκαλοι.

Οἱ δημοδιδάσκαλοι αὐτοὶ οἱ μορφωμένοι θὰ ἦταν ἡ ζύμη, ἀπὸ τὴν ὁποία θὰ μπορούσε μιὰ μέρα νὰ βγεῖ δημοτικὴ παιδεία. Αὐτοὶ ἔχοντας συναίσθηση τῆς ἀποστολῆς τους, φωτισμένοι ἀπὸ τὴν ἐπιστήμη, ἐρχόμενοι σὲ ἀμεση ἐπικοινωνία μὲ τὴ λαϊκὴ ψυχὴ, μελετῶντας καλοσυνεῖδητα ὅλα τὰ προβλήματα, πού θὰ τοὺς παρουσίαζε τὸ ἔργο τους, θὰ ἐχτιζαν σιγὰ σιγὰ τὸ παλάτι τοῦ νεοελληνικοῦ δημοτικοῦ σχολείου, ὅπως μὲ θαυμαστὴ φιλοπονία και φιλοτιμία και φιλοπατρία τῶχουν χτίσει οἱ δημοδιδάσκαλοι ἄλλων λαῶν ὄχι μόνον παλαιῶν μὰ και νεώτερων τοῦ ἑλληνικοῦ στὴ σταδιοδρομία τοῦ πολιτισμοῦ. Μὰ και τοὺς δημοδιδασκάλους τοὺς εἶχεν ὡς τώρα ἡ πολιτικὴ ἀκολασία κλωτσοσκοῦφι. Καὶ ἔτσι ὄχι μόνο ἔσπερνε τὴν ἀπογοήτευση και ἔδιωχνε τὰ καλύτερα στοιχεία ἀπὸ τὸ ὑψηλὸ ἔργο, μὰ και ὅπου μπορούσε νὰ φανερωθεῖ, κάποια ἐνέργεια τὴν ἀνάγκασε ἡ πολιτεία νὰ εἶναι ἐνέργεια μόνον γιὰ τὴν ἐξασφάλιση τοῦ φωμιοῦ. Γι' αὐτὸ και τὸ ὄργανό τους ἡ «Σάλπιγξ» σχεδὸν ἀποκλειστικά μὲ τὰ ζητήματα τῆς διαβαθμίσεως και τῆς μισθοδοσίας και τὰ σχετικὰ ἀσχολεῖται ὡς τώρα. Τὸ ἴδιο και «Τὸ σχολεῖον και οἰκογένεια» πού ἀντιπροσωπεύει τὰ συμφέροντα τῶν καλουμένων ὑποδιδασκάλων. Ἡ «Ἀσπίς» τῶν Κρητικῶν πειδ ἡσυχασμένη ἀπ' αὐτὰ κυτᾶζει και ἄλλα οὐσιαστικώτερα ζητήματα τοῦ σχολείου. Ἐλπίζομε, πὼς ἡ φιλελεύθερη Κυβέρνηση θὰ παύσει πειὰ αὐτὸ τὸ ἀξιοδάκρυτο κλωτσοσκοῦφι τῆς Πολιτείας ὄχι μόνον μὲ τοὺς δημοδιδασκάλους παρά μὲ ὅλη τὴν Παιδεία. Καὶ τότες ἐλπίζομε πὼς και οἱ δημοδιδάσκαλοι ἐξασφαλίζοντας πειὰ τὸ φωμί τους και τὴν ἀξιοπρέπειά τους, θὰ στρέψουν ὅλη τὴν προσοχή τους στὴν οὐσία τοῦ εκπαιδευτικοῦ προβλήματος, πού τοὺς ἐνδιαφέρει και μᾶς ἐνδιαφέρει, στὴ δημιουργία τοῦ ἀληθινοῦ δημοτικοῦ σχολείου. Τὴ συμπάθεια τῆς κοινωνίας μόνον αὐτὴ ἡ εἰλικρινὴς ἐργασία θὰ τοὺς τὴν ἐξασφαλίσει.

Ἀθήνα, Δεκέμβριος 1911

Τὸ μῆνα Δεκέμβριο ἔγιναν τρεῖς διαλέξεις στὰ γραφεῖα τοῦ Ὁμίλου. Οἱ δύο πρῶτες ἀπὸ τὸν κ. Ἀλ. Δελμούζο καὶ ἡ τρίτη ἀπὸ τὸν κ. Στέφ. Ραμᾶ.

Ὁ κ. Δελμούζος ἀνάπτυξε τὴν κατάστασιν ὅπου βρῆκε τις μαθητρίαι στὸ Βόλο, ὅταν ἀνοιξε τὸ Ἐπιθεώρημα Παρθεναιωγείτο. Μᾶς μίλησε γιὰ τὰ ἐλαττώματα ποὺ τοὺς ἔδωκε τὸ ἐπίσημο ἐκπαιδευτικὸ μας σύστημα, γιὰ τὸν παπαγαλισμὸ, τὴν ἐπιπόλαια ἀντίληψη τῶν πραγμάτων καὶ τὴν ἀτελεῖ ἔθνικὴ τους μόρφωσις. Μᾶς ἀνάπτυξε κατόπιν τὸ σύστημα ποὺ ὁ ἴδιος ἀκολούθησε, γιὰ νὰ ξεριζώσῃ τὰ κακὰ αὐτὰ ἀπὸ τις ψυχὰς τῶν μαθητριῶν καὶ νὰ τοὺς δώσῃ τὴ μόρφωσιν τὴν ἔθνικὴν, διανοητικὴν καὶ ἠθικὴν ποὺ πρέπει.

Διάβασε πολλὰς ἐκθέσεις τῶν μαθητριῶν του, ποὺ ὀλοφάνερα ἔδειξαν τὰ καλὰ ποὺ τοὺς ἔκαμεν ὁ τρόπος αὐτὸς τῆς διδασκαλίας.

Ὁ κ. Στέφ. Ραμᾶς ἀνάπτυξε τὰ καλὰ ποὺ θὰ γινόνταν στὸ ἔθνος μας «Ἄν εἶχαμε τὴν παιδείαν μας ἐλεύθερον». Ἡ βαθυστόχαστη καὶ μεστή διάλεξις τοῦ κ. Ραμᾶ θὰ δημοσιευθῇ ὀλόκληρη στὸ ἐρχόμενον Δελτίο.

Μὲ χαρὰ μας παρατηρήσαμε ὅτι τις διαλέξεις αὐτὲς παρακολούθησαν ὄχι μόνον μέλη τοῦ Ὁμίλου, ἀλλὰ καὶ πολλὰ καὶ ἐκλεκτὰ μέλη τῆς κοινωνίας μας, ποὺ δὲ συμμαρίζονται σὲ ὅλα τὰ σημεῖα τις πεποιθήσεις τοῦ Ἐκπ. Ὁμίλου.
